

Professionele bachelor Kleuteronderwijs

Departement Lerarenopleiding
Academiejaar 2012-2013

Intercultureel onderwijs

d.m.v. Marokkaanse kinderverhaaltjes

Promotor: Cynthia Michiels
Student: Freya Staes

Inhoudstafel

---

1. Woord vooraf	1.1 Waarom heb ik voor dit eindwerk gekozen?	P.3
	1.2 Wat wil ik met dit eindwerk bereiken?	P.3
	1.3 Wie wil ik bedanken?	P.4
2. Inleiding		P.5
3. Persoonlijke voorstelling van mezelf		P.6
4. Verantwoording van mijn keuze binnen de basiscompetenties		P.7
5. Gerealiseerd jaarplan	5.1 Uitgevoerde activiteiten	P.8
	5.1.1 Wat vooraf ging: januari – september	P.8
	5.1.2 September 2012- juni 2013	P.9
6. Theoretisch gedeelte	6.1 Marokkaanse Antwerpenaren: de cijfers	P.11
	6.2 De Belgische multiculturele samenleving anno 2012	P.12
	6.2.1 Allochtoon/ nieuwe Belg	P.12
	6.2.2 Inburgering	P.13
	6.2.3 Concentratie- en zwarte en witte scholen	P.14
	6.2.4 Integratie als maatschappelijke noodzaak	P.18
	6.2.5 Intercultureel onderwijs	P.19
	6.3 Taalontwikkeling bij anderstalige kinderen.	P.20
	6.3.1 Belang van observaties	P.21
	6.3.2 Werken aan taalvaardigheid	P.21
	6.3.3 Contact met ouders	P.23
	6.3.4 Didactische materialen onder de loep	P.24
	6.4 Marokkaanse verhaaltjes	P.26
	6.4.1 Belang van erfgoed	P.26
	6.4.2 Taalgebruik	P.26
	6.4.3 Sprookjes	P.27
7. Actieonderzoek	7.1 Verhalenwissel	P.31
	7.1.1 Aanpak	P.31
	7.1.2 Resultaten	P.32
	7.2 De verhalenkoffertjes	P.32
	7.2.1 Brainstorm	P.32
	7.2.2 Eigenlijke idee	P.33
	7.2.3 Korte voorbereiding	P.35
	7.2.4 link met stage MAS	P.35
	7.2.5 resultaten en sfeerbeelden	P.36
	7.2.5 Bevindingen van klasleerkrachten	P.38
	7.2.6 Bevindingen van het MAS	P.42
	7.3 Stageweek BC Marokko	P.43
	7.3.1 Sfeerbeelden	P.46
	7.3.2 Globaal reflectieverslag	P.48
	7.4 Stageweek BC 'Hamou en de zeven dochters'	P.49
	7.4.1 Algemene doelstellingen voor de stage	P.49
	7.4.2 Het verhaal: Hamou en de zeven	P.50

	dochters	
	7.4.3 Aanpak	P.51
	7.4.4 Eindreflectie	P.53
8. Nabeschuwing	8.1 Uitbreidingsmogelijkheden & toekomstperspectieven	P.55
	8.1.1 De leskoffer	P.56
	8.1.2 Toekomstperspectieven voor de leskoffer	P.58
	8.2 In de kijker	P.58
	8.3 Eindevaluatie	P.61
9. Logboek		P.63
10. Bijlagen		P.81
11. Literatuurlijst		P.97

1. Woord vooraf

1.1 Waarom heb ik voor dit eindwerk gekozen?

Als toekomstige leerkracht die graag in zone Antwerpen 2060 te werk gesteld wil worden, lijkt het me belangrijk op zoek te gaan naar middelen die anderstalige kleuters kunnen helpen bij hun taalontwikkeling. Taalontwikkeling gebeurt niet enkel op school maar ook thuis.

Via Blackboard vond ik volgende oproep van het MAS:

MAS op zoek naar spoorzoekers Ga 10 maanden lang op zoek naar verhalen, foto's, brieven en oude filmpjes in je eigen omgeving die een verhaal vertellen over de geschiedenis van de Marokkaanse gemeenschap in Antwerpen.

*Het MAS vertelt verhalen over Antwerpen en de wereld, aan de hand van een enorme collectie beelden en objecten. Om deze collectie aan te vullen met eigentijdse verhalen van ALLE Antwerpenaren start het MAS **in januari** met het project **SPOORZOEKERS**.*

*Eind 2012 volgt een presentatie van het onderzoek dat mee door jou verricht werd. Maar eerst word je tijdens **vier voorbereidende avonden** in het MAS klaargestoomd om gericht verhalen en beelden te verzamelen.*

Bekijk hier ook het interview op ATV: <http://www.atv.be/item/spoorzoekers-mas-29-november-2011>

Oproep: Het MAS zoekt ± 15 mensen (tussen 18 en 38 jaar) die op vrijwillige basis op zoek willen gaan naar Marokkaanse sporen in de stad Antwerpen.

Geïnteresseerd?

Stuur een mailtje **voor 1 januari** naar spoorzoekers@stad.antwerpen.be of bel 03 338 44 25.

De inleidende cursus vindt plaats in januari – februari 2012. Exacte datums worden pas vastgelegd als er voldoende deelnemers aangemeld zijn.

In samenwerking met Atlas | Amsab-ISG | Felixarchief | FMV | Mousseem | Mana vzw | Nakhla vzw | PAJ | Red Star Line Museum | Voe

Door verhalen te kiezen die een brug vormen tussen 'thuis' en 'school' wordt de taalontwikkeling, zowel bij de kleuters als bij de ouders gestimuleerd.

1.2 Wat wil ik met dit eindwerk bereiken?

Kinderverhaaltjes uit verschillende culturen die terug te vinden zijn in de bezetting van je kleuterklas helpen de integratie en stimuleren en verbeteren de betrokkenheid en het welbevinden van de kleuters. Pas vanuit een hoge betrokkenheid en een stabiel welbevinden kan een kleuter fundamenteel leren.

Ook de participatie van de ouders van anderstalige kleuters zal meer kansen krijgen. De ouders zijn vertrouwd met het verhaal dat afkomstig is uit hun cultuur of dat in hun taal wordt voorgelezen. Hun kinderen vertellen over het verhaal dat ze in het Nederlands hoorden. De ouder kan het verhaal nog

eens opnieuw vertellen in zijn/haar eigen taal. Je kan als KO ook de ouders uitnodigen tijdens het voorleesmoment of hen vragen het verhaal voor te lezen voor de klas (in hun eigen taal). Dit zal zorgen voor: ouderparticipatie, taalverrijking, taalontwikkeling, intercultureel onderwijs, integratie, verbetering van welbevinden en betrokkenheid,... Dit zijn aspecten die je als leerkracht van een klas met een veelheid aan verschillende culturen en thuistalen zou moeten nastreven. Ik hoop dat dit initiatief niet enkel mijn leerkrachtstijl zal verrijken, maar ook dat van anderen.

Een aanzet in het streven naar intercultureel onderwijs, met respect voor ieders eigenheid en cultuur, een tweede thuis waar een kind zich thuis voelt.

1.3 Wie wil ik bedanken?

Graag zou ik volgende personen willen bedanken voor hun inzet, het delen van hun ervaringen, hun begeleiding, en hun vertrouwen in mij.

Lieve Willekens (begeleidster spoorzoekers) - de Spoorzoekers - Cynthia Michiels - Tony Michiels - Mieke Van Impe - Yousra - Rabia - juf Martine - juf Annemie - juf Anja - juf Lenny - de kleuters van de 3de klas (Sint-Maria) – de leerlingen van het 6de leerjaar (Sint-Maria) – Tammy Wille (mentor stage MAS) - Farida Andichi (schooltoeleider MAS) - directie Sint-Maria - mijn ouders - mijn broer – directie 'De blokkendoos – directie en werkploeg Sint-Eligius – Mariam Yaznasni

2. Inleiding

Deze bachelorproef is een naslagwerk van een zoektocht. Een zoektocht naar een brede leerkrachtstijl met aandacht voor cultuur, ervaringsgericht werken, ouderbetrokkenheid, kwalitatief didactisch materiaal en taalbevordering. Deze zoektocht kwam voort uit een brede interesse voor intercultureel onderwijs en een liefde voor de multiculturele eigenheid van onze stad Antwerpen.

Het doel van deze zoektocht kreeg een concretere invulling dankzij het project 'spoorzoekers'. Dankzij mijn deelname aan dit project kwam mijn zoektocht in een stroomversnelling. Ik vond niet alleen de omkadering die ik nodig had, maar maakte ook kennis met gelijkgestemden. Ik kreeg de kans om deel uit te maken van een cultureel testproject. Ik kon mede dankzij dit project genieten van een veelzijdige en kwalitatieve begeleiding. Mijn begeleiding beperkte zich niet enkel tot de goede begeleiding van mijn promotor op KdG, ik kon naast de schoolcontext ook rekenen op de begeleiding van de projectleidster (Lieve Willekens), mijn medespoorzoekers en mijn creatieve mentor (Tony Michiels).

Ik heb kennis kunnen maken met interculturele educatie, zowel op vlak van onderwijs als op vlak van cultuur. Ik heb tijdens mijn actieonderzoek, onderwijs en cultuur proberen samen te brengen binnen het kader van het project 'spoorzoekers'. Als thema gebruikte ik mijn zoektocht naar Marokkaanse kinderverhaaltjes. Mijn tools, de koffertjes, koos ik dan ook in functie van dit 'integratieproject'.

Ik hoop dat ik mijn bachelorproef in de nabije toekomst zal kunnen gebruiken als een conceptueel projectvoorstel voor een scholengemeenschap, een culturele educatieve organisatie, een integratiehuis of misschien wel als een promoproject voor de Marokkaanse gemeenschap in Antwerpen.

Ik zie mijn bachelorproef dus als een eerste stap, een eerste testcase in de verwezenlijking van kwalitatief intercultureel onderwijs. Veel plezier bij het lezen van mijn actieonderzoek.

3. Persoonlijke voorstelling van mezelf.

Meer dan gelovig of niet gelovig ben ik een twijfelaar. De twijfel is mijn geloof. Ik was dan ook niet meteen overtuigd van mijn studiekeuze als leerkracht. Mijn dromerige ambitie beloofde me verder te brengen dan een saaie nine to five job, en onderwijs behoorde volgens mij nog steeds binnen die categorie. Een dromer en een twijfelaar, een abstractere omschrijving van mezelf kan ik niet bedenken maar een meer passende ook niet. Tijdens mijn opleiding leerde ik vooral één ding: geloven zit niet in je hoofd maar in wat dat je doet.

Het is mooi om ambitieus te zijn, dat getuigt van een jeugdige honger om meer, maar wanneer je ambities niet kan omzetten in daden ben je slechts een ongelukkige dromer. Zo was ik er tijdens mijn opleiding van overtuigd dat er meer in me zat dan wat het lessenpakket op KdG aanbood. Tijdens die periode startte ik voor mezelf kleine projecten op, zoals het aanmaken van een materialenbibliotheek, onderweg verloor ik tijd met dagdromen en voorbereidingen aan stages, en zo kwam het dat het project opnieuw verhuisde naar een plaatsje binnen mijn dagelijkse sessie dagdromen, om in de vergetelheid te geraken van de waas aan ideeën en dromen die mijn klare blik op mijn toekomst vol kleurden met mogelijkheden die nog te ver af lagen.

Dankzij de tot vervelens toe opgelegde reflectie- momenten en verslagen kreeg ik inzicht in mijn falen. Ik leerde in vrede leven met de realiteit en vond dankzij het ervaringsgericht werken rust. Rust, omdat ik besepte dat mijn dromen en wensen kinderlijk waren, maar dat zij die jong en onbevungen blijven dankzij deze dromen een rijkere ontwikkeling tegemoet gaan. Ik voelde me verbonden met de kleuters die, zonder het zelf te beseffen, dezelfde religie als mezelf hadden. Kinderen twijfelen, onderzoeken, dromen, proberen opnieuw en zoeken naar een pad dat hen in staat stelt realiteit en dromerijen te combineren, aanschouw het ervaringsgericht onderwijs. Ondertussen ben ik meer dan ooit overtuigd mijn gelijken gevonden te hebben. Al heeft de vorm, een 25-tal 5-jarigen, me enorm verrast. Voortaan droom ik niet meer alleen, maar dromen we samen en bedenken we de gekste oplossingen om onze fantasie tot werkelijkheid om te dopen. Welkom in het hoofd van een 22-jarige kleuter.

Functioneel geheel 1: De leraar als begeleider van leer- en ontwikkelingsprocessen

1. De leerkracht kan het leer- en ontwikkelingsproces adequaat begeleiden in Standaard Nederlands en daarbij rekening houden met en gericht inspelen op de diverse persoonlijke en maatschappelijke taalachtergronden van de kleuters.
  - De leerkracht kan met de kleuters doelgericht gesprekken voeren en daarbij een functioneel taalaanbod doen, functionele taalproductie stimuleren en er feedback op geven.
  - De leerkracht kan teksten beoordelen en mondeling toegankelijk maken door ze te bewerken op het vlak van taal en door een aangepaste didactiek.
  - De leerkracht kan expressief vertellen en voorlezen en dat flexibel aanpassen.
  - De leerkracht kan constructief reageren op het taalgebruik van de kleuter.

De ondersteunende kennis omvat communicatiestrategieën voor taalgebruik in functionele situaties en methodieken voor taalondersteuning en taalgerichtheid in niet-taalvakken.

2. De leerkracht kan bijdragen aan het gevoelig maken en openstaan voor talen door aan talensensibilisering te doen.

De ondersteunende kennis omvat doelstellingen, methodieken en goede praktijkvoorbeelden van talensensibilisering.

Functioneel geheel 2: de leraar als opvoeder

1. De leerkracht kan communiceren met kleuters met diverse taalachtergronden in diverse talige situaties.

Functioneel geheel 6: de leraar als partner van ouders

1. De leerkracht kan in overleg met het team de ouders of verzorgers informeren over en betrekken bij het klas- en schoolgebeuren, rekening houdend met de diversiteit van de ouders.

De ondersteunende kennis omvat kennis van de diversiteit van sociale en culturele realiteiten van ouders of verzorgers en communicatietechnieken.

5. Gerealiseerd jaarplan

5.1 Logboek

Het logboek vind je op het einde van mijn bachelorproef. Het logboek is een uitgebreide beschrijving van mijn initiatieven en acties met bijhorende reflecties. Reflecties en uitgewerkte activiteiten die ik tijdens mijn stages verwezelijkte, zijn terug te vinden onder:

'7.2 stageweek in thema Marokko' Hieronder vind je een lijst met de uitgevoerde activiteiten en initiatieven met een korte beschrijving, voor de uitbreiding kan je dus terecht in mijn logboek.

5.2 Uitgevoerde activiteiten

5.2.1 Wat vooraf ging: januari 2012 – september 2012

datum	plaats	activiteit	beschrijving
19/01/12	MAS	Bijeenkomst spoorzoekers (opleiding)	-Kennismaking -Bezoek aan 5 ^{de} verdieping MAS: 'wereldstad' – Leen Beyers -Belang van erfgoed – Rachida Lamrabet
26/01/12	MAS	Bijeenkomst spoorzoekers (opleiding)	-Nederlandse spoorzoekers vertellen -Annemarie Cottaar & Nadia Bouras -Over de veelheid van sporen – Abbie Boutkabout & Rachid Atia
02/02/12	MAS	Bijeenkomst spoorzoekers (opleiding)	-Over mondelinge geschiedenis: →Creëren van mondelinge bronnen →Vragen-,themalijst,... →Contract Katrijn d'Haemers (FARO) & Najet Boulafdal (MANA vzw)
16/02/12	MAS	Bijeenkomst spoorzoekers (opleiding)	-Stadsgeschiedenis en migratie- Ilja Van Damme Universiteit Antwerpen -Marokkaanse gemeenschap in Antwerpen -NTB
23/02/12	MAS	Bijeenkomst spoorzoekers (opleiding)	-Creatief denken en projectmanagement – Rachid Atia (publiekswerker Atlas)
30/02/12	MAS	Bijeenkomst spoorzoekers (opleiding)	-De 7 W's -Voorstelling van individueel project
22/03/12	MAS	Bijeenkomst spoorzoekers	-Voorstelling van persoonlijk project in groep.
11/04/12	MAS	Gesprek	Individueel gesprek met Lieve Willekens ivm eigen project.
16/04/12	Thuis	Mailverkeer	Mail verstuurd naar boekenkaravaan voor tips verhalenwissel.
16/04/12	Thuis	Vorbereiding	Ontwerpen van 3 voorlopige

			flyers/conceptnota's verhalenwissel
19/04/12	Op de tram	Telefoongesprek	Telefoongesprek met "de nieuwe Antwerpenaar" i.v.m. mijn project binnen spoorzoekers.
19/04/12	Stage school	Gesprek directie	Stageschool 'Hof ter zanden' in Hoboken bezocht en project van verhalenwissel voorgesteld.
23/04/12	Stage school	Gesprek directie	Afspraak met directie stageschool i.v.m. feedback op flyer/conceptnota
24/04/12	MAS	Bijeenkomst	- "Antwerpen vandaag" Atlas -2014 aanpassing tentoonstelling wereldstad → mogelijke terugkomst spoorzoekers -aanmaken van blog -contact vormgever van de flyer: Bekkaoui Aziz
26/04/12	Thuis	Mailverkeer	Aanpassen van de flyer + feedback van Govert.
19/05/12	MAS	Bijeenkomst	-Blog is aangemaakt! -Tip: Meloda! = Viera Sagers
04/06/12	Thuis	Mailverkeer	Definitief flyer/concept nota ontvangen van Govert + goedkeuring van Bekkaoui Azziz
05/06/12	stageschool	Vrijwillige stage	Elke dag een anderstalig verhaaltje voorlezen (in verschillende klassen) om project te promoten.
20/07/12	MAS	Ophalen	Boekje ophalen bij Lieve Willekes: "Berberse sprookjes"
21/07/12	Thuis	Opzoekwerk	Berberse sprookjes beginnen lezen + analyseren

---

5.2.2 September 2012 – juni 2013

Voor meer informatie over mijn geplande activiteiten tijdens het voorbije schooljaar kan je mijn logboek raadplegen.

Theoretisch gedeelte

6. Theoretisch gedeelte

6.1 Marokkaanse Antwerpenaren: de cijfers anno 2012

Nationaliteit	Aantal inwoners	% t.o.v. totaal
Totaal 'nieuwe Belgen'	131.411	100,0%
Marokko	35.803	27,2%
Nederland	13.284	10,1%
Turkije	11.689	8,9%
Polen	4.800	3,5%
Vluchtelingen	3.684	2,8%
Servië	3.280	2,5%
Frankrijk	2.783	2,1%
Portugal	2.685	2,0%
Indië	2.576	2,0%
Spanje	2.451	1,9%
UK	2.404	1,8%
Israël	1.965	1,5%
Duitsland	1.959	1,5%
Rusland	1.786	1,3%
Ghana	1.610	1,2%
Italië	1.588	1,2%

56% van alle kinderen tot negen jaar zijn allochtoon.

De studiedienst hanteert een methode waarin ook de etnische achtergrond van Antwerpenaren van allochtone herkomst die in België zijn geboren en de Belgische nationaliteit dragen, zichtbaar is. Uit de meest recente cijfers blijkt dat 36,1% van alle Antwerpenaren van allochtone herkomst is. (Zie 6.2.1 voor een toelichting van het begrip 'allochtoon')

Leeftijd: Binnen die groep is het aandeel van mensen met een oorsprong in Noord-Afrika het grootst (10,4%), gevolgd door West-Europa en West-Azië (elk 5,4%) en Oost-Europa (5%).

Dat **Antwerpen** steeds meer verkleurt, blijkt ook uit de evolutie per leeftijd. Van de Antwerpse twintigers is 46% van allochtone herkomst, van de tieners 48% en van de kinderen tot negen jaar liefst 56%.

Huwelijken: Schepen Monica De Coninck schat dat tegen 2020 twee van de drie Antwerpse jongeren van allochtone herkomst zijn.

6.2 De Belgische multiculturele samenleving anno 2012

6.2.1 Allochtoon/ nieuwe Belg

Nu ik sinds 2 jaar in Antwerpen Noord woon en ook stage loop in een school in de zone Antwerpen 2060, heb ik voor het eerst in de praktijk kennis gemaakt met onze multiculturele samenleving. Zelf ben ik opgegroeid in een plattelands dorpje waar een persoon van buitenlandse herkomst een uitzondering was en als gevolg daarvan ook het gespreksonderwerp voor de rest van onze wereldvreemde week. Als kind merk je als eerste het verschil op aan de huidskleur, volwassenen hebben onderling al een code bedacht om het omschrijven van een persoon naar huidskleur te vermijden. 'Het zijn Kosovaren of zoiets' Of zoiets verwijst ongetwijfeld naar: buitenlander, allochtoon of zonderling. Omdat volwassenen al zo gescherpt zijn in het zoeken naar sociaal aanvaarde codetaal dachten ze er voor de frase 'of zoiets' ook eens werk van te maken. En op die manier ontstond het woord 'allochtoon'. Voortaan kon je op een sociaal aanvaarde manier iemand met de vinger wijzen als buitenstaander door hem/haar de naam allochtoon te geven. Gelukkig zijn we ondertussen 2013 en kan het schrappen van het woord 'allochtoon' het startschot voor een interculturele samenleving betekenen, dacht: 'De Morgen'.

Het woord 'allochtoon' niet langer gebruiken, zou een stap in de goede richting zijn in de bestrijding van het wij-zij-denken. Als er één schoolvoorbeeld is van een statistische categorie die een eigen leven is gaan leiden, dan 'allochtoon' wel.

Het criterium voor de benaming 'allochtoon' klinkt als volgt: 'één van de ouders geboren in het buitenland' Dit criterium wordt steeds minder belangrijk wanneer je al 3de of 4de generatie nieuwkomer bent in ons land. Het zal voor Mohamed vast weinig verschil maken of zijn voorouders of (over)grootouders in het buitenland zijn geboren. In Canada gebruiken ze de benaming "zichtbare minderheden" dat is misschien nog niet zo'n slecht alternatief, want daar lijkt het tenslotte toch gewoon om te draaien? Het Antwerps Integratiecentrum 'de8' besloot enkele maanden

geleden eveneens 'allochtoon' niet langer te gebruiken. Hun belangrijkste motief voor deze beslissing, is dat haast iedereen die dat etiket opgeplakt krijgt het als een vorm van uitsluiting ervaart. Dat alleen al lijkt me voldoende reden om de term naar de geschiedenisboeken te verwijzen, er moet rekening worden gehouden met de mening van diegenen waarover het gaat. Voor het in kaart brengen van 'groepen' hebben we vooral goede categorieën nodig, en die moeten een naam krijgen. Maar als de term die daarvoor gebruikt wordt maatschappelijk een heel andere betekenis heeft gekregen, op zo veel weerstand stuit en stigmatiserend werkt, dan is het tijd om er afscheid van te nemen.

Het debat over het al dan niet meer gebruiken van het woord 'allochtoon' heeft een beweging veroorzaakt in het grotere debat over wat migratie doet met onze samenleving. Om dit debat te voeren hebben we ook woorden nodig die dynamiek en positivisme stralen. 'Allochtoon' doet geen van beide. Laten we dus op zoek gaan naar een andere woordenschat.

Gelezen artikels:

- **Verschelden A. (20 september 2012). 'Waarom wij, De Morgen, 'allochtoon' niet meer gebruiken.'** Geraadpleegd op 11 maart 2013

<http://www.demorgen.be/dm/nl/2462/Standpunt/article/detail/1503948/2012/09/20/Waarom-wij-De-Morgen-allochtoon-niet-meer-gebruiken.dhtml>

-**De Ceulaer J. (20 juli 2012) 'Allochtoon: We moeten van dat woord af!'**

Geraadpleegd op 11 maart 2013

http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120719_00228814

6.2.2 Inburgering

Inburgeringstraject van België

Er is een primair inburgeringstraject en een secundair inburgeringstraject.

Het primaire inburgeringstraject

Het primaire inburgeringstraject bestaat uit:

°Een cursus maatschappelijke oriëntatie. Dat is een kennismaking met de Vlaamse en Belgische samenleving.

°Een basiscursus Nederlands als tweede taal.

°Loopbaanoriëntatie. Dat is begeleiding naar het vinden van werk of studies en het aanbod aan cultuur en vrije tijd.

°Trajectbegeleiding. Dat is een individuele begeleiding van de inburgeraar.

Het primaire inburgeringstraject wordt georganiseerd door het onthaalbureau. Welk inburgeringstraject een inburgeraar volgt, is vastgelegd in zijn inburgeringscontract. Daarin staat welke cursussen hij zal volgen en waar en wanneer die zullen plaatsvinden. Het onthaalbureau houdt daarbij maximaal rekening met de werk- en gezinssituatie, de leerbehoeften en vragen van de inburgeraars. Het onthaalbureau wint ook advies in bij het Huis van het Nederlands en, voor zover dat nodig is, bij de VDAB.

Wie een inburgeringscontract ondertekent, gaat het engagement aan om regelmatig het vormingsprogramma te volgen. Dat wil zeggen dat de inburgeraar tijdens elk onderdeel van het vormingsprogramma minstens 80% van alle cursussen moet bijwonen. Bij het afronden van het inburgeringstraject ontvangt hij dan een attest van inburgering. Inburgeraars die een attest van inburgering hebben, kunnen rechtstreeks instappen in het secundaire inburgeringstraject.

Het secundaire inburgeringstraject

Inburgeraars kunnen tijdens het secundaire traject de keuze die ze tijdens het primaire inburgeringstraject gemaakt hebben om te gaan werken of verder te studeren, vormgeven. Zo kan de inburgeraar een beroepsopleiding of een opleiding tot zelfstandig ondernemerschap volgen. Daarnaast kan hij ook vervolgcursussen Nederlands als tweede taal volgen en verder studeren. In tegenstelling tot het primaire traject, wordt het secundaire traject niet door het onthaalbureau georganiseerd maar wordt het aangeboden door de reguliere voorzieningen.

Bron: <http://www.inburgering.be/inburgering/>

6.2.3 Concentratiescholen en zwarte en witte scholen

Aan de hand van de cijfers in 6.1 kunnen we vaststellen dat er sprake is van concentratieverschijnselen met betrekking tot verschillende culturen in België. Die concentratie heeft gevolgen voor scholen. Scholen in wijken en buurten met een relatief hoog aantal bewoners van etnische minderheden zullen dit ook weerspiegelen in hun leerlingenpopulatie. Dit heeft geleid tot het ontstaan van de zogenoemde 'zwarte scholen'. Scholen met een meerderheid aan leerlingen afkomstig uit een ander land. De kleuraanduiding 'zwart' is op een verwerpelijke manier ontleend aan de huidskleur van de leerlingen. Dit nieuwe begrip, 'zwarte scholen', werd nogmaals versterkt qua naam en concentratie door 'de witte vlucht'. Uit angst voor een verlaging van het onderwijsniveau als vermeend gevolg door het aantal leerlingen met als tweede taal Nederlands, kiezen autochtone ouders scholen waar een dergelijke concentratie zich niet voordoet. Die keuze wordt mogelijk gemaakt door de vrijheid van schoolkeuze. Deze regel werd op 29 mei 1959 opgesteld. De vrijheid van schoolkeuze werd voortaan gewaarborgd door oprichting van "een school naar keuze binnen redelijke afstand" en door het invoeren van godsdienstkeuze in elk officieel onderwijs. Of de witte vlucht al dan niet te rechtvaardigen is vanuit de angst voor een daling van het onderwijsniveau betwijfel ik. Persoonlijk denk ik dat het een negatief gevolg kan hebben want, één bepaald aspect van het onderwijs zal sterk beïnvloed worden door de scheiding van 'zwarte' en 'witte' scholen, namelijk: het intercultureel onderwijs. Het onderwijs zou er mee vanuit moeten gaan dat leerlingen opgroeien in een multiculturele samenleving en dat uitgangspunt zou moeten gelden voor alle vakken en alle schoolactiviteiten. Veel meer dan 'witte scholen' belichamen de 'zwarte scholen' in hun leerlingenpopulatie multiculturaliteit. Zij zullen met het hele leerkrachtenteam hun functioneren moeten herzien en alles in het werk stellen om interculturaliteit te bewerkstelligen en te stimuleren.

Artikel uit De Morgen (30 augustus 2011):

Ook allochtonen ontvluchten concentratiescholen:

Niet alleen autochtone ouders, maar ook allochtone middenklassegezinnen halen hun kinderen massaal weg uit de concentratiescholen in de Vlaamse steden. Ze wijken uit naar "wittere" scholen in de buitenwijken of naburige gemeenten. Dat staat in De Morgen.

De beweegredenen van allochtone en autochtone ouders zijn dezelfde, zegt professor Paul Mahieu van de Universiteit Antwerpen. "Het is een psychologische zaak. Ze denken dat onderwijs in de witte scholen per definitie beter is dan in de concentratiescholen", zegt de professor die de segregatie in het basisonderwijs onderzoekt.

Volgens Mahieu treedt het "vluchtmechanisme" in werking wanneer een klas te veel allochtone kinderen telt. "Je kunt stellen dat er voor autochtone ouders een tolerantiedrempel bestaat van 30 procent gekleurde kinderen. Bij allochtonen ligt die drempel op 50 procent."

*Dat schept de nodige problemen, zegt Marc Brants, de directeur van, de Antwerpse scholengroep Antigoon. "In centrumscholen blijven enkel de kansarme kinderen achter. De scholen waar de allochtone kinderen heen vluchten, hebben dan weer onvoldoende middelen voor de nieuwe situatie."
(belga/sps)*

Bron: <http://www.demorgen.be/dm/nl/1344/Onderwijs/article/detail/1311412/2011/08/30/Ook-allochtonen-ontvluchten-concentratiescholen.dhtml>

Artikel uit De Standaard door Inge Ghys (dinsdag 31 januari 2013):

Allochtone klasgenoten zorgen niet altijd voor positiever beeld

BRUSSEL - Hoe meer Vlaamse jongeren denken dat moslims een bedreiging zijn, hoe angstiger ze reageren als ze met hen op school in contact komen.

Vlaamse jongeren die al negatief denken over jongeren van Marokkaanse of Turkse afkomst, reageren vaak angstig en negatief als ze met hen op school in contact komen. Dat blijkt uit het doctoraatsonderzoek van Kaat Van Acker (KU Leuven).

Zij vroeg aan Vlaamse leerlingen op middelbare scholen waar ook veel leerlingen van Marokkaanse en Turkse afkomst school lopen, om een week lang een dagboek bij te houden van hun interculturele contacten.

Angst versus bewondering

Vlaamse leerlingen die hadden aangegeven dat ze jongeren met een moslimachtergrond bedreigend vonden voor de Vlaamse cultuur, vonden dat de medeleerlingen geen respect hadden voor hun manier van denken, of vonden het gedrag van de anderen onaangepast. Ze hadden meer angst, en reageerden ook vaker kwaad. 'Dit is de selffulfilling prophecy', zegt Van Acker.

'Vlaamse jongeren die zich meer bewust waren van het feit dat die minderheidsgroepen regelmatig gediscrimineerd worden, vonden de contacten verrijkend, plezierig of toonden bewondering.'

Van Acker stelde ook vast dat de beeldvorming van jongeren door de media te beïnvloeden is. Uit haar onderzoek was al gebleken dat Vlaamse jongeren niet geloven dat Marokkanen en Turken hun eigen tradities kunnen bewaren en zich tegelijk kunnen integreren in de Vlaamse samenleving. Voor dit onderzoek kregen Vlaamse hogeschoolstudenten een aantal artikels uit de krant te lezen. De ene groep kreeg een artikel over eremoorden en een artikel over het feit dat steungerechtigden in meerderheid uit moslimlanden komen. De andere groep kreeg een artikel over het feit dat allochtonen op de werkvloer gediscrimineerd worden. Die tweede groep bleek achteraf een stuk toleranter.

'Ik zeg niet dat kranten geen artikels over de problemen in moslimgroepen mogen schrijven, maar er zou meer evenwicht in de berichtgeving moeten zijn', concludeert Van Acker.

Bron: http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20130130_00452064

Persoonlijke mening op bovenstaande artikels:

Ik denk dat je de oorzaak van de concentratiescholen kan gaan zoeken bij de wet rond 'de vrijheid van schoolkeuze'. Letterlijk vertaald betekende dit dat jouw kind het recht had om naar een school van eigen keuze te gaan binnen een redelijke afstand. Als een Antwerpenaar zijn kind niet in Antwerpen maar in Wilrijk, Hoboken of Niel naar school wilde sturen, dan kon dat.

Het autoverkeer naar scholen neemt als gevolg toe. Doordat steeds meer buurtkinderen naar verschillende scholen gaan ontstaan er geen netwerken van leerlingen, voormalige leerlingen en ouders. De vrijheid van schoolkeuze heeft een slechte invloed op de sociale cohesie in buurten.

De vrijheid van schoolkeuze moet dus beperkt worden. Deze vrijheid wordt immers door hoogopgeleide en welvarende mensen misbruikt om hun kinderen niet samen met de kinderen van minder opgeleide en minder welvarende ouders naar school te sturen. De scheiding tussen zwarte en witte scholen is daarvan het resultaat. Gelukkig hadden de onderwijsinstellingen gauw door dat dit beleid niet werkte. Daarom kwam er het inschrijvingsrecht. Het inschrijvingsrecht luidt als volgt:

Onderstaande toelichting van het inschrijvingsrecht komt uit:

<http://www.lerarendirect.be/uploads/1322557943-1322557932416-inschrijvingsrechtineennotendop.pdf>

1. Voor de start van de inschrijvingen – scholen bepalen capaciteit

Capaciteit is het totaal aantal leerlingen dat een schoolbestuur als maximaal aantal leerlingen ziet. De regelgeving bepaalt niet welke overwegingen een rol moeten of mogen spelen bij het bepalen van de capaciteit.

Vóór de start bepalen scholen hun capaciteit. Voor sommige onderdelen van een school (bvb. de vestigingsplaatsen) moet een school de capaciteit bepalen, voor andere onderdelen (bvb. leerjaar) mag een school de capaciteit bepalen. De verplichting om de capaciteit te bepalen geldt voor alle basisscholen en de 1ste graad van het secundair onderwijs. Indien er geen capaciteit bepaald is, kan er niet geweigerd worden op basis van capaciteit.

Capaciteit kan, onder voorwaarden, verhoogd worden ook als de inschrijvingen reeds begonnen zijn.

De bepaalde capaciteit(en) moet(en) bekend gemaakt worden. Scholen gelegen in een LOP doen dit minimaal via het LOP, voor de scholen buiten een LOP zijn er geen nadere bepalingen.

2. Start van de inschrijvingen

De vroegste startmomenten van de inschrijvingen liggen vast en liggen later op het jaar dan tot nu toe het geval was. Hier zijn verschillen tussen de verschillende onderwijsniveaus.

In sommige situaties kan er voor bepaalde groepen (bvb. brussen) toch eerder ingeschreven worden op voorwaarde dat er voor die groep niet geweigerd wordt op basis van capaciteit.

Scholen maken de start van de inschrijvingen duidelijk bekend.

3. De inschrijving

De inschrijving, van leerlingen die voldoen aan de toelatingsvoorwaarden, gebeurt binnen het "eerst komt – eerst maalt" – principe (respecteren chronologie). Daartoe hanteren de scholen een opgelegd model van inschrijvingsregister.

Ouders ondertekenen voor akkoord het schoolreglement en het pedagogisch project. Vanaf dan is de leerling een leerling van een school. Er zijn nadere regels over wat dat precies betekent.

4. Voorrang

Op het "eerst komt – eerst maalt" – principe (respecteren chronologie) is er een

correctie die er uit bestaat dat sommige groepen voorrang krijgen. De bekendste groep zijn de broers en zussen (brussen).

5. Sociale mix, dubbele contingentering

Scholen binnen een LOP moeten streven naar een sociale mix (scholen buiten een LOP kunnen dat). Hier zijn verschillen tussen de onderwijsniveaus.

Sociale mix is de evenredige verdeling van kinderen die kansarm of kansrijk zijn, dit wordt nagestreefd aan de hand van de zogeheten dubbele contingentering.

Kansarm/kansrijk hangt af van de indicatoren bij inschrijving. Dit zijn de gekende GOK-indicatoren, behalve de thuistaal.

Dubbele contingentering: scholen bepalen binnen hun capaciteit twee contingenten (GOK/NGOK) waarmee ze naar een evenredige verdeling binnen hun omgeving (lokaliteit) streven. De zittende leerlingen en de leerlingen van de eerste voorrangsgroepen worden ondergebracht in het contingent waartoe ze behoren. De beweging naar het lokale gemiddelde, zal vooral in de voorrangperiode voor de 'overige leerlingen' gebeuren.

6. Weigeren

Een school weigert een leerling (BaO moet dat, in SO kan dat) als de leerling niet aan de toelatingsvoorwaarden (bij instap) zal voldoen, als de inschrijving er op gericht is om continu te alterneren tussen verschillende scholen of als de bepaalde capaciteit bereikt is.

Een school kan een leerling weigeren die in de loop van het voorvoorgaand, het voorgaand of het lopend schooljaar omwille van tucht uitgesloten is geweest of van leerlingen met een BO-inschrijvingsverslag als na afweging de draagkracht van de school te beperkt blijkt te zijn.

Geweigerde leerlingen worden ook in het inschrijvingsregister opgenomen. Scholen geven de ouders bij elke weigering een attest van niet gerealiseerde inschrijving. Het model hiervoor wordt opgelegd.

Ouders kunnen tegen een weigering een klacht bij de Commissie inzake leerlingenrechten indienen. Er kan ook bemiddeling georganiseerd worden.

Plaatsen die later vrijkomen worden minimaal tot eind oktober ingevuld met leerlingen die omwille van capaciteit geweigerd werden en dit in de volgorde dat ze zich aangediend hebben voor inschrijving.

Het probleem bij het inschrijvingsrecht is dan weer het volgende: 'Je school moet eigenlijk een reflectie zijn van de beurt waarin de school zich bevindt'. Dat wil zeggen dat dezelfde percentages gerespecteerd moeten worden. Bijvoorbeeld: Als er in jouw buurt maar 10% Marokkanen (van herkomst) wonen, mag jouw Marokkaanse leerlingenpopulatie ook maar 10% bedragen. Maar wat als jouw school in een concentratiebuurt ligt? Dan heb je dus als gevolg opnieuw een concentratieschool! Dat is niet het enige probleem dat het inschrijvingsrecht met zich mee brengt. Dorpsscholen lopen leeg wanneer de leerlingen de leeftijd van het secundair onderwijs naderen. Deze leerlingen trekken naar lagere scholen waar een secundaire school aan verbonden is vanwege de "eerst komt – eerst maalt" regel. Het inschrijvingsrecht biedt volgens mij dus geen oplossing.

Bovenstaande redeneringen kunnen de oorzaak van de concentratiescholen verklaren maar, dan vooral voor de basisschool. Voor het secundair onderwijs is de oorzaak volgens mij te zoeken in het systeem van de studierichtingen. De traditionele opdeling van de middelbare scholen is verdeeld in een algemeen (ASO), technisch (TSO), beroeps- (BSO) en kunstonderwijs (KSO). Vaak vind je de meer praktische richtingen samen op één school en de eerder theoretische richtingen op één school. Een school met een vooral praktijkgericht aanbod trekt een ander publiek aan dan een school met een eerder theoretisch aanbod. Je zou de richtingen zo kunnen spreiden dat je scholen krijgt met een gevarieerd aanbod, maar dan krijg je vragen als: Wat met de infrastructuur als je zowel chemie als houtbewerking geeft? Zullen er nog goede vakscholen overblijven? Kan je hoog- en laaggeschoolde leerlingen bij elkaar zetten? In die zin lijkt het mij goed dat er over een herstructurering gebrainstormd wordt. Het hokjes denken en het systeem dat een watervaleffect veroorzaakt bij ontmoedigde jongeren staat haaks op het ervaringsgericht onderwijs dat we in de kleuterschool zien als een ideaal. Nu gebeurt het vaak dat leerlingen in het begin van het secundair te hoog mikken. Ze beginnen in de Latijnse, om dan te blijven zitten of te zakken. Ze kiezen voor status, en niet voor talent. Leerlingen die niet op hun plaats zitten worden sneller schoolmoe. Het nieuwe secundair onderwijs zal meer

aanleunen bij onze ervaringsgerichte ideologie. In het nieuwe secundair onderwijs staan **competenties** centraal. De kinderen zullen vooral kennis, attitudes en vaardigheden leren die voor hen in het latere leven belangrijk zijn. Dat betekent bijvoorbeeld dat een kind dat de opleiding bakker volgt, in de Franse les andere woordjes zal leren dan iemand die de opleiding secretariaat volgt. Het ASO, TSO, BSO en KSO zal ook verdwijnen. Elk kind zal in de eerste twee jaren van het secundair **hetzelfde pakket** volgen. Daarin maken ze kennis met allerlei soorten vakken: techniek, talen, kunst... Een aantal uren per week kunnen kinderen die het moeilijker hebben zich bijwerken, terwijl anderen dieper in zullen gaan op de vakken waar ze goed in zijn. Iedereen krijgt dus dezelfde kansen ongeacht leerachterstanden, achtergrond of cultuur. Elke school zal in de eerste graad hetzelfde aanbod hebben dus heeft een ouder geen 'zinnige' reden meer om zijn kind 2 dorpen verder naar school te sturen. Hopelijk resulteert deze aanpak in een gezonde sociale mix op elke school zodat ze ook in de eerste graad secundair kunnen verder werken aan intercultureel onderwijs.

6.2.4 Integratie als maatschappelijke noodzaak

Integratie is een maatschappelijke noodzaak indien we willen slagen in onze multiculturele samenleving. Deze integratie begint naar mijn mening in het onderwijs maar, zoals je hierboven kon lezen is er nog heel wat werk aan de winkel en zal er een oplossing moeten komen om het aantal concentratiescholen terug te schroeven. Het inschrijvingsrecht dat stelt dat je school een reflectie moet zijn van de buurt waar jouw school zich in bevindt, draagt hier niet toe bij want, achterstand op de arbeidsmarkt hangt samen met andere achterstanden, die elkaar bovendien versterken. Die achterstand op de arbeidsmarkt leidt dan weer tot lage inkomens en dus op het aangewezen zijn op de slechtere delen van de woningmarkt. Woonomgeving hangt samen met het inschrijvingsrecht en wanneer je in een concentratiebuurt woont dus ook met onderwijsniveau. Wanneer beiden, woonomgeving en onderwijsniveau van slechte kwaliteit zijn, leidt dat weer op een slechte positie op de arbeidsmarkt van de volgende generatie. Een slechte integratie zorgt dus voor een neerwaartse spiraal in een vicieuze cirkel. Hieronder vind je de gevolgen van deze vicieuze cirkel volgens Frank Bovenkerk en dus ook de gevolgen van een slechte integratie.

Prof. Dr. Frank Bovenkerk (1943) is cultureel antropoloog van opleiding. Van 1988 tot 2008 was hij als hoogleraar in de criminologie verbonden aan het Willem Pompe Instituut van de Universiteit Utrecht. Bovenkerk publiceerde in de jaren zeventig en tachtig over migratie, Nederland als multiculturele samenleving en deed onderzoek naar rassendiscriminatie. Hieronder vind je de beschrijving van 'de visieuze cirkel' volgens Frank Bovenkerk.

<http://frankbovenkerk.wordpress.com/publicaties/>

De vicieuze cirkel volgens Frank Bovenkerk:

- *Achterstand op de arbeidsmarkt hangt samen met andere achterstanden, die elkaar bovendien versterken. Achterstand op de arbeidsmarkt leidt tot lage inkomens en dus op het aangewezen zijn op de slechtere delen van de woningmarkt. woonomgeving hangt samen met onderwijsniveau en wanneer beiden van slechte kwaliteit zijn, leidt dat weer op een slechte positie op de arbeidsmarkt van de volgende generatie.*
- *De daardoor aanhoudende achterstand leidt tot ontwikkeling van afwijkende levensstijlen en tot individueel en collectief verlies aan gevoel van eigenwaarde en zelfrespect. Dit kan zich gedragsmatig vertalen in criminaliteit en de vorming van een armoedesubcultuur, gekenmerkt door demoralisering.*
- *De achterstand op allerlei domeinen, het verlies aan gevoel van eigenwaarde en de ontwikkeling van afwijkende levensstijlen leidt tot een vorming van een afgrensbare en relatief stabiele sociale onderlaag. Het belangrijkste kenmerk van zo een sociale onderlaag is dat individuele leden nauwelijks mogelijkheden zien om aan hun lage sociale positie te ontsnappen.*

- *Wanneer bovendien bovengenoemde kenmerken samenhangen met het behoren tot een, naar uiterlijk duidelijk herkenbare etnische minderheidsgroep, ontstaat bij de autochtone meerderheidsgroep een cognitieve associatie met een reeks ongewenste verschijnselen. Dat wil zeggen het (onjuiste) idee dat kenmerken van criminaliteit, armoede en het afwijkende gedrag dat daarmee samenhangt, voortvloeien uit etnische factoren, in plaats van uit processen binnen het geheel van die samenleving, de autochtone meerderheid inclusief. Die cognitieve associatie – armoede, criminaliteit, afwijkend gedrag als gevolg zien van etnische factoren, vaak verwoord met: ‘zo zijn ze nu eenmaal’ – versterkt de grens tussen de maatschappelijke onderlaag van minderheden aan de hogere lagen.*
- *Ten slotte leidt de vorming van een naar uiterlijke kenmerken herkenbare, sociale onderlaag tot het ontstaan van etnische vooroordelen, dan wel tot versterking daarvan als ze al aanwezig zijn. Hiermee is de vicieuze cirkel rond, want in een samenleving waarin etnische vooroordelen, vreemdelingenhaat en racisme tegen minderheden sterk aanwezig zijn, worden mede op grond daarvan aan leden van minderheden immers nauwelijks kansen tot ontplooiing geboden.*

Wil de Belgische samenleving niet in een dergelijk vicieuze cirkel gevangen raken, dan is het ingrijpen van de overheid noodzakelijk. En een van de belangrijkste terreinen waar ingegrepen moet worden is het onderwijs. Dat is de plek waar een blijvende mentale basis van welbevinden gelegd moet worden, er moet gebouwd worden aan een stevige barrière tegen vooroordelen, vreemdelingenhaat en racisme. Het onderwijsniveau in combinatie met goed intercultureel onderwijs moet dus door de school bewaakt worden, zodat haar leerlingen in de toekomst voorzien zullen zijn van de nodige kwalificaties die hen kansrijk zullen maken op de arbeidsmarkt.

6.2.5 Intercultureel onderwijs

Inleiding

Het feit dat een samenleving multicultureel van karakter is, in de zin dat die een relatief groot aantal nieuwkomers en hun nakomelingen telt, verdeelt de meningen over de vraag of deze nieuwe vorm van samenleven een verrijking is of dat het enkel problemen met zich mee zal brengen. Een bijkomend feit is dat onze multiculturele samenleving onomkeerbaar is, dus lijkt het me productiever te focussen op de theorie van de verrijking. Want voor de problemen worden vaak de nieuwkomers verantwoordelijk gesteld. De problemen zijn problemen van de samenleving als geheel en vooral dat besef moet aan de basis liggen van intercultureel onderwijs. De belangrijkste doelstelling van intercultureel onderwijs is: leren zuiver om te gaan met verschillen en overeenkomsten tussen mensen, individuen zowel als groepen. Het is noodzakelijk om aan deze doelstelling te werken want wanneer je kinderen niet waarschuwt voor een samenleving met vooroordelen, vreemdelingenhaat en racisme zal de kwaliteit van onze toekomstige samenleving hier onder leiden. Wie zuiver heeft leren omgaan met verschillen en overeenkomsten tussen mensen, zal minder snel vervallen in een onjuiste generalisatie. Deze kennis zal hen ook minder vatbaar maken voor indoctrinaties van rechtse aard, het zal zorgen voor een mentaal afweersysteem dat besmetting van hun omgeving door vooroordelen zal verhinderen.

Hoe begin je aan intercultureel onderwijs. Wat als je team niet mee is of wat als je school jouw visie niet deelt? Onderstaande punten zijn haalbare aanpassingen die een leerkracht voor zich zelf kan aanpassen.

A) De samenstelling van de klas

Een goed inzicht in de samenstelling van de klas helpt de leerkracht rekening te houden met allerlei verschillen in bijvoorbeeld: belangstelling, omgangsvormen, religieuze gebruiken (feestdagen),

leefwereld van het kind, enzovoort. Dit inzicht kan je versterken door een sociale kaart van je klas op te stellen. Je zoekt binnen je klas naar overeenkomsten en verschillen, en deze vormen je sociale kaart. Relevante beschrijvingen zijn: jongen/meisje, autochtoon/land van herkomst, religie, levensbeschouwelijke overtuiging, samenstelling van het gezin, financiële situatie, leerstoornis,... Op deze manier leer je niet enkel je klas kennen maar wanneer elke leerkracht voor zijn/haar klas zo een sociale kaart zou aanmaken kan je naar volgend schooljaar toe een concentratieklas vermijden. Het is de bedoeling van je klas zo multicultureel mogelijk te maken zonder in extremen te vervallen. Als leerkrachtenteam ben je verantwoordelijk voor een goede homogene samenstelling van de klassen maar ook voor het inzien van je eigen mogelijkheden. Je moet als leerkracht de vraag stellen: Heb ik genoeg kennis over de verschillende culturen binnen mijn klas? Kan ik een kind met taalachterstand voldoende begeleiden? Kan ik me voor elk kind inzetten? Want een goede kennis van de culturele en in het bijzonder de religieuze achtergrond van alle leerlingen is noodzakelijk. Het hebben van die kennis en het laten merken aan kleuters dat je die kennis hebt, geeft bij kleuters een gevoel van respect voor zijn/haar eigenheid.

Halverwege het schooljaar zal je, dankzij observaties, een beter beeld vormen van de attitudes en opvattingen van de klas of een kleuter individueel. Het is daarbij belangrijk te letten op allerlei vormen van sociale achtergrond. Bij intercultureel onderwijs moet je jouw ICO (InterCultureelOnderwijs) – doelen goed in het oog houden en blijven nastreven. Je kan via evaluaties er achter komen of je jouw doelen bereikt hebt. Probeer problemen zo snel mogelijk op te lossen door probleemgericht te werken. Stel op tijd volgende vragen: Wordt er stereotiep gedacht? Zo ja, met betrekking tot welke groepen mensen? Hoe sterk zijn die stereotiepe opvattingen? Zijn ze gekoppeld aan negatieve gevoelens ten opzichte van de geviseerde groep? Zijn er leerlingen die vooroordelen lijken te hebben? Het antwoord op die laatste vraag is vooral belangrijk omdat je als leerkracht in de confrontatie met die vooroordelen steeds het gevaar loopt in vruchteloze, standpunt verhardende, discussies terecht te komen. De grootste standpunt verhardende oorzaak is bij kleuters vaak een negatieve ervaring of de invloed van de ouders. Bij de oorzaak: invloed van ouders, zal je de discussie niet aangaan met de kleuter zelf maar wel met de ouders. In het geval van de neagatieve ervaring is het jouw taak als leerkracht om te achterhalen om welke negatieve ervaring het gaat en er samen met de kleuter (of zelfs de hele klas) een oplossing voor te bedenken.

B) De inrichting van het klaslokaal

Een aantrekkelijke inkleding van de leeromgeving heeft een positieve invloed op de kleuters. Je moet er voor zorgen dat de culturele verscheidenheid van je school wordt getoond, zodanig dat alle kinderen zich daarmee kunnen identificeren. Zorg ervoor dat het 'wij-gevoel' van de kinderen zich uitstrekt tot de samenleving als geheel, in al haar multiculturele aspecten.

C) Aandachtspunten bij klassikale activiteiten

Zet de anderstalige kleuters tijdens kringgesprekken bij jou in de buurt, zodat je gemakkelijk lichamelijk contact kan maken. Bied visuele ondersteuning bij kringgesprekken door het tonen van afbeeldingen, voorwerpen, door iets uit te beelden of te laten uitbeelden. Als de kleuters iets meegebracht hebben van thuis voor een kringgesprek, beschrijf het dan zelf en stel er aan de andere kinderen vragen over. Je kan de anderstalige kleuters na verloop van tijd passieve vragen stellen, waarop ze met ja of nee kunnen antwoorden. Een volgende stap zijn vragen waarop de anderstalige kleuters kunnen antwoorden met één of twee woorden, bijvoorbeeld: 'Is de nieuwe baby een broertje of een zusje?' Pas geleidelijk aan zullen de kleuters kunnen antwoorden op vragen als: 'Wat heb je gisteren gedaan?' ! Als je kringgesprekken houdt, zorg er dan voor dat ze niet te talrijk zijn en niet te lang duren. Je kan ervoor zorgen dat er elke keer maar een paar kleuters aan bod komen, waar de anderen op kunnen reageren. Een andere mogelijkheid is dat je het kringgesprek vervangt door een gesprekje in een kleine groep, terwijl de andere kleuters zelfstandig spelen.

6.3 Taalontwikkeling bij anderstalige kinderen

Taalontwikkeling of taalondersteuning voor anderstalige kleuters in het onderwijs staat niet gelijk aan taallessen geven of aparte woordjes aanleren. Wanneer je een stimulerende omgeving nastreeft geef deze kleuters dan de kans om het Nederlands zoveel mogelijk al doende te verwerven in een natuurlijke context, via allerlei motiverende, wereldverkennde activiteiten.

6.3.1 Belang van observaties

Allereerst is het belangrijk de interesses en de leefwereld van de anderstalige kleuters in kaart te brengen. Omdat dit niet kan via taal, observeer je hen best tijdens vrij spel: waarmee spelen ze? Waarover tekenen ze? Tracht uit deze observaties zoveel mogelijk signalen op te vangen. Als deze kleuters weinig van zichzelf laten zien, kun je hen bijvoorbeeld een tekenblad aanbieden waarop een aantal mogelijkheden staan afgebeeld (poppen, vliegtuigen, dieren, knutselende kinderen, ...). Ga dan kijken welk deel de kleuter spontaan begint te kleuren. Dat kan al een hint zijn i.v.m. hun interesses. Geef de anderstalige kleuters een verantwoordelijkheid in bepaalde taken waarin ze goed zijn of waarvoor ze interesse tonen. Laat hen tijdens de middag bijvoorbeeld de jongste kleuters helpen bij het eten of meehelpen in de klas met het bijeen zoeken van materiaal. Aanvankelijk kunnen het vooral niet-talige taken zijn, gaandeweg kan je hen meer talige taken geven.

6.3.2 Werken aan taalvaardigheid

Een goede integratie valt of staat bij de mogelijkheid te communiceren met elkaar. Maar hoe communiceer je als kleuteronderwijzer met een anderstalige nieuwkomer? Hoe leer je jouw klas omgaan met dit communicatieprobleem? Welke alternatieven bedenkt je? Als kleuteronderwijzer is het jouw taak om van je klas een veilige, warme, vertrouwde plaats te maken voor elk kind maar, in het bijzonder voor hen die in een nieuwe wereld met een vreemde taal terecht komen. Tijdens het afgelopen jaar liep ik stage in een GOK-school. In de derde kleuterklas had ik meerdere anderstalige kleuters zitten. Elke kleuter maakte op zijn manier een zichtbare (hoorbare) ontwikkeling door. Vanuit mijn ervaringen die ik opdeed tijdens mijn stage in de derde kleuterklas en mijn stage bij de zorgjuf schreef ik hier enkele belangrijke richtlijnen neer.

A) Luisteren, begrijpen, spreken

Anderstalige kleuters moeten eerst de kans krijgen om te wennen aan onze taal. Dit vraagt heel wat tijd. Je kan als kleuteronderwijzer de kleuters helpen door het gebruik van liedjes, rijmpjes, versjes, maar ook door je communicatie visueel te ondersteunen of met gebaren, iets voordoen, enzovoort. Op deze manier zullen ze geleidelijk aan Nederlands leren begrijpen. Als ze de talige boodschappen in de klas begrijpen, zijn ze al een hele stap verder.

Elk kind dat een nieuwe taal leert, maakt een zogenaamde 'stille periode' door (tijdelijk mutisme). Tijdens mijn stage in de derde kleuterklas heb ik kennis gemaakt met dit fenomeen. M. zit sinds september in de derde kleuterklas en komt uit Polen. Met haar mama spreekt ze Pools, haar papa spreekt een heel klein beetje Nederlands maar niet genoeg om met M. in het Nederlands te communiceren. Tijdens mijn stage in november sprak M. geen woord in de klas. Tijdens mijn stage in januari had ik een verbetering verwacht, al was het maar 'ja' zeggen i.p.v. enkel ja knikken. De zorgjuf maakte zelfs een Pools-Nederlandse memorie, waarbij de juf de woorden in het Pools probeerde en

M. de woorden in het Nederlands zou proberen. Ook dat hielp niet. Er werd ook een tolk bijgehaald om een gesprek aan te knopen met M. maar dat bracht ook niks op. Bij sommige kinderen duurt het maanden voor ze tot spreken overgaan en dat geldt ook voor M.. Bij anderen gaat het dan weer vanzelf. Respecteer dat en probeer dit nooit te forceren. Stel in het begin niet te veel vragen waarop je een gesproken antwoord verwacht. Vraag de anderstalige kleuters om een non-verbale reactie: iets aanwijzen, halen, nadoen enzovoort. Zo kan je nagaan wat de kleuters al begrijpen en kan je hen betrekken bij de activiteit. Non-verbale reacties uitlokken om na te gaan of de kleuter jouw boodschap begrepen heeft is nochtans niet altijd even gemakkelijk en het vraagt een nauwkeurige observatie. Zo kan een opletend kind de andere kleuters observeren, en aan de hand van zijn/haar observaties de boodschap achterhalen. Dit is niet de non-verbale reactie die je als waardevol kan beschouwen wanneer je de focus legt op taalbegrip. Haal de anderstalige kleuters over de drempel om te spreken door eerst ja/nee-vragen te stellen en gesloten vragen zoals 'Wil je de rode of de groene stift?'. Ook door versjes of liedjes aan te leren, kan de nieuwkomer eventueel overhaald worden om zijn eerste woordje(s) Nederlands te spreken. Zorg voor een rijk taalaanbod door concrete activiteiten aan te bieden waarbij je zoveel mogelijk verwoordt wat je doet, wat de kinderen doen, wat er gebeurt. Zorg hierbij voor voldoende herhaling, maar houd het zo natuurlijk mogelijk. Verduidelijk indien nodig met gebaren. Jezelf verduidelijken met gebaren en expressie gaat vanzelf wanneer de helft van je klas gebrekkig tot geen Nederlands spreekt. Het is een leerkrachtstijl die je uit noodzaak ontwikkeld maar die je als leerkracht universeel verstaanbaar maakt. Alle kinderen moeten zich kunnen uiten, ook wanneer ze de taal niet spreken. Eigenlijk geef je als kleuteronderwijzer, die bovenstaande leerkrachtstijl hanteert, een soort handleiding of een 'spreken zonder woorden voor dummies'. Omdat zij zichzelf vaak nog niet kunnen uitdrukken in het Nederlands, zal het nodig zijn een waaier aan expressiemogelijkheden voor die kleuters te voorzien en dat doe je niet alleen door zelf heel expressief met je kleuters om te gaan. Geef hen een groot en gevarieerd aanbod aan expressiemogelijkheden (tekenen, beweging, boetsen in klei,...). Ook De doos vol gevoelens van het Expertisecentrum voor ervaringsgericht onderwijs of prentenboeken over gevoelens kunnen een hulp zijn voor kleuters om te laten merken in welke gevoelens ze zich herkennen en om die gevoelens te leren verwoorden.

Het feit dat anderstalige kleuters aanvankelijk geen taal kunnen gebruiken om hun eigen grenzen aan te geven of andere kinderen niet begrijpen wanneer die op een talige manier een grens aangeven, heeft soms als gevolg dat er snel conflicten ontstaan met andere kleuters. Tijdens mijn stage had ik ook dit schoolvoorbeeld in mijn klas zitten. H. wou heel graag in contact komen met de andere kinderen van de klas, hij wou met hen mee voetbal spelen maar, hoe krijg je dat voor elkaar als je de vraag 'mag ik meedoen' niet kan stellen. Wat doe je met een medespeler die de spelregels niet volgt omdat hij ze niet begrijpt? Het gebeurde vaak dat H., om die redenen, met de andere kinderen in conflict geraakte. Om deze conflicten te voorkomen kan je met je klas gebaren afspreken: Spreek met de klas een gebaar af of een kort woord (bijvoorbeeld 'stop!') waarmee de kleuters kunnen aangeven dat er over een fysieke grens gegaan wordt. Praat er met de andere kinderen over dat deze kleuters geen Nederlands begrijpen: spelregels of afspraken respecteren ze daarom soms niet zonder het te weten. Zo ontstaat er in ieder geval iets meer begrip en verdraagzaamheid vanwege de kleuters. Maak de situatie concreet door kleuters te confronteren met een taal die ze zelf niet begrijpen (bijvoorbeeld door een prentenboek in het Frans of Engels voor te lezen, door een spel uit te leggen in een andere taal, ...) Tijdens mijn vrijwillige stage las ik 'De Gruffalo' (Axel Scheffler) in het Frans, het Italiaans, het Engels en uiteindelijk in het Nederlands voor, om de kinderen er bewust van te maken dat wanneer je de taal niet spreekt alles moeilijker gaat.

B) Een toegankelijk taalaanbod in de klas

Maak het taalaanbod begrijpelijk voor de kleuters door zoveel mogelijk visuele steun te bieden. Maak gebruik van prenten, gebaren, mimiek, concrete voorwerpen en materialen. Activiteiten die zich afspelen in het hier-en-nu lenen zich hiertoe het best. Bij het gebruiken van visuele ondersteuning moet je er zeker op letten dat de visuele ondersteuning de taal niet gaat vervangen. Visuele informatie moet steeds een verduidelijking zijn van talige informatie, géén vervanging. Hou er ook rekening mee dat sommige anderstalige kleuters of nieuwkomers niet vertrouwd zijn met 'westerse' onderwerpen als Sinterklaas, dinosaurussen, piraten of zelfs een ontbijt met boterhammen. Anderstalige kleuters kunnen heel wat taal opsteken tijdens activiteiten waarin gewerkt wordt met concrete materialen of tijdens bewegingsactiviteiten omdat de handelingen die verwoord worden rechtstreeks waarneembaar. Op deze manier zien de kleuters het oorzakelijk verband van taal. Bijvoorbeeld: Wanneer de juf zegt 'steek je handen in de lucht', dan is het gevolg van dit "bevel" meteen waarneembaar en dus verklaard. Ook eenvoudige prentenboeken met duidelijke prenten en weinig tekst, waarin de meeste informatie uit de tekeningen kan worden afgeleid, zijn geschikt. In het begin is het mogelijk dat de anderstalige kleuters zich op de achtergrond houden tijdens klassikale activiteiten en kringgesprekken, of dat het hen te veel wordt en er als gevolg hun concentratie niet bij kunnen houden. Als kleuteronderwijzer moet je dus voldoende geduld hebben, tolereer hun gedrag tijdens die momenten, of geef hen desnoods even iets anders te doen (bijvoorbeeld een tekening of een prentenboekje). Leg in dat geval aan de andere kleuters uit waarom bepaalde activiteiten of afspraken voor die kleuter niet gelden.

C) Taalproductie stimuleren

Vermijd, zeker in de beginfase, onveilige omstandigheden, zoals praten voor een grote groep. Schep contexten waarin de anderstalige kleuters gemotiveerd zijn om iets te zeggen. Zoek naar onderwerpen die hen interesseren of onderwerpen waar rond ze eigen ervaringen kunnen verwoorden. Concentreer je op de betekenis van de boodschap die de anderstalige kleuters willen overbrengen; probeer die te ontrafelen aan de hand van vragen ('Is het dat wat je wilt zeggen?'). Bied in dat soort vragen impliciet de correcte vormen en rijk taalaanbod aan. Corrigeer taalfouten zeker niet expliciet. Toon interesse als de kleuter iets wil vertellen. Reageer positief, toon dat je het op prijs stelt dat de KL het woord will nemen. Bouw voort op de uitingen van de kleuter met bijkomende vragen of commentaren, zet het gesprek voort. Wees geduldig. Bouw voldoende lange wachttijden in. Laat de KL zoeken naar zijn woorden. Laat de KL het initiatief nemen om het onderwerp te bepalen, doe dat niet altijd in hun plaats.

Onderschat anderstalige kleuters niet. Als zij zich al herhaaldelijk mondeling in het Nederlands uiten, is het een goed idee om bij het vragen stellen eerst te beginnen met een meer open vraag (bijvoorbeeld een hoe- of een waarom-vraag). Als de kls daarop niet reageren omdat dit nog te moeilijk is, kan je de vraag minder open stellen door geleidelijk meer en meer gesloten vragen te stellen. Laat de kleuters echter voldoende tijd om te antwoorden.

6.3.3 Contact met ouders

Voor het project 'spoorzoekers' ging ik op zoek naar Marokkaanse, en meer bepaald Berberverhalen. Omdat deze voornamelijk via oral history en van generatie op generatie worden doorgegeven, wou ik in contact komen met de ouders. Daarom startte ik met een verhalenwissel. Deze verhalen wissel leidde tot niks omdat ik, als stagiaire, het vertrouwen van de ouders niet wist te winnen. Vanuit deze ervaring vond ik het dus belangrijk om ook het contact met de ouders aan te halen als belangrijke factor binnen het intercultureel onderwijs.

In welke mate zijn de ouders op de hoogte van bepaalde gewoonten? Weten ze dat er op woensdagnamiddag geen school is? Weten ze dat er op school gezwommen wordt en dat de kinderen op een bepaalde dag zwemgerief moeten meebrengen? Weten ze dat er op bepaalde dagen verlof is? Kennen ze de schooluren (eventueel duidelijk maken met een schema)? Op mijn stageschool (Sint-Maria) probeerden ze het contact met de ouders te behouden/ te bekomen door het organiseren van een moedergroep en een vrijblijvend koffiemoment elke eerste woensdag van de maand. Maar wat als voor sommige ouders de drempel naar de school te groot is? Breng een huisbezoek, ouders voelen zich meestal bevestigd in hun waarde als ouder door een thuisbezoek. Probeer (alle) ouders over de drempel van de school te krijgen door hen 's morgens en 's avonds de kinderen te laten ophalen in de klas. Eén van de voordelen hiervan voor de anderstalige ouders is dat ze een beter zicht krijgen op wat de kinderen allemaal in de klas doen. Zo begrijpen ze beter waarover hun kinderen het hebben als ze thuis iets vertellen over de school. In geval van problemen is het belangrijk dat je in de communicatie met ouders jouw bezorgdheid om de ontwikkeling van de kleuter als uitgangspunt neemt. Vraag ouders of ze dezelfde evoluties/problemen herkennen in de thuissituatie. Stel niet uit om met de ouders te gaan spreken wanneer je merkt dat de kleuter sociaal-emotionele problemen of gedragsproblemen heeft in de klas. Het brengen en het ophalen van je kroost is op Sint-Maria het ideale moment om even kort een praatje te slaan met de leerkrachten of met de directie. Zowel de directie als de leerkrachten staan elke ochtend en avond klaar aan de schoolpoort.

Geef ook de anderstalige ouders verantwoordelijkheid binnen het schoolgebeuren door hen te betrekken bij de organisatie van schoolfeesten, activiteiten voor de kinderen (bijvoorbeeld een kook- of knutselactiviteit). Tijdens mijn stage in november kwam de mama van Bilal couscous maken voor de hele klas. De mama van Bilal spreekt vlot Nederlands en dus verliep de communicatie erg vlot. Indien dit niet het geval is zorg dan voor een tolk via het onthaalbureau of een tolkendienst in de buurt. Ook Babel, de Vlaamse centrale tolkendienst (02/208 06 10), is een mogelijke oplossing.

6.3.3 Didactische materialen onder de loep

Je leerkrachtstijl, je houding, je ingesteldheid, je kennis over andere culturen en het contact met de ouders zijn niet de enige factoren die goed intercultureel onderwijs bepalen. Ook je didactisch materiaal moet aangepast zijn aan de veelkleurigheid van jouw klas.

Bij de keuze van lesmateriaal, van welke aard dan ook (boeken, knipselmappen, audiovisuele middelen,...) is het van belang de volgende zaken te beoordelen:

- Doet het recht aan het multicultureel karakter van de samenleving?
- Bevat het stereotypen over groepen in de samenleving?
- Biedt het, voor alle leerlingen, mogelijkheden zich met de aangeboden stof te identificeren?

Dit kan het best beoordeeld worden aan de hand van een lijst met criteria, zodat het lesmateriaal op al die inhouden wordt gescreend. Meerdere pedagogische instellingen hebben dergelijke lijsten opgesteld. Zo heb je onder meer 'Parel' een landelijk, onafhankelijk advies centrum voor interculturele leermiddelen. Parel adviseert scholen en uitgeverijen bij het afstemmen van hun leermiddelen op de multiculturele samenleving. Volgende criterialijst komt dan ook van de website www.parel.nl

Criteria ter beoordeling van materiaal volgens het onafhankelijk adviescentrum 'Parel':

- Is in het beeldmateriaal rekening gehouden met het afbeelden van minderheidsgroepen bij het schetsen van onze samenleving?

- Wordt er aan de verscheidenheid van de minderheidsgroepen gedacht, of worden ze afgebeeld als één categorie?
- Let op stereotypen, het ontbreken van individuele verschillen, en op het toekennen van actieve of passieve rollen aan minderheden.
- Wordt de blanke dominantie als ideaal voorgesteld? Moeten leden uit minderheidsgroepen over speciale of buitengewone eigenschappen beschikken om succeservaringen te kunnen hebben?
- Kijk naar de verschillende levensstijlen: overheerst het waardepatroon van de blanke middenklasse? Steken minderheidsgroepen daar negatief bij af? Wordt de wijze van leven in een andere cultuur op een waardige manier geïllustreerd of worden er stereotiepen gebruikt?
- Hoe wordt de relatie tussen verschillende groepen mensen voorgesteld?
- Zijn de helden, heldinnen of hoofdpersonages steeds blank of zijn er ook minderheden in deze rollen terug te vinden?
- Kijk naar negatief geladen begrippen, die in onze taal vaak gekoppeld zijn aan vooroordelen. (zoals het woord allochtoon (zie 6.2.1))

Let wel op: screening van lesmateriaal mag niet ontaarden in censuur of krampachtige politieke correctheid. Je kan ook het lesmateriaal dat de screeningtest niet doorstaan heeft gebruiken als lesmateriaal. Maar wijs in dat geval dan wel op de fouten en breng ze ter sprake. Lesmateriaal screenen aan de hand van bovenstaande criteria blijft moeilijk, gelukkig kan je dankzij 'Parel' 'kieskleurig' hanteren. Dat is een handleiding voor intercultureel lesmateriaal.

KiesKleurig

Handleiding intercultureel lesmateriaal

Auteurs: Ineke Mok & Peter Reinsch

©Parel, Utrecht 1999

6.4 Marokkaanse verhaaltjes

6.4.2 Belang van erfgoed

Onder cultureel erfgoed wordt verstaan: wat door vorige generaties is gemaakt en wat nu nog bestaat en tegenwoordig een grote waarde heeft voor de gemeenschap. Of om het via het zinnetje van Tom Lanoye op de medaillons in het MAS te zeggen: Waar water waakt en wat er waard was later werd bewaard als... via het MAS komen we dus bij het **Cultureel erfgoed**. Maar wat is erfgoed precies? Om te beginnen kan 'erf-goed' heel letterlijk genomen worden: Het gaat over datgene wat we van vorige generaties hebben geërfd en waarvoor we nu zorg dragen, met de bedoeling om het straks op onze beurt ook weer te kunnen doorgeven. Die 'erfgoedtransfer' van generatie op generatie bestaat, omdat mensen belang hechten aan al die materiële en immateriële getuigenissen over en uit het verleden. Ze zeggen namelijk ook iets over de huidige maatschappij, over wie we zijn, waarom we zijn zoals we zijn. Tegelijk verschilt elke nieuwe generatie natuurlijk ook van alle voorgaande: ze legt haar eigen accenten en heeft haar eigen waardepatronen. Daardoor ondergaat ook erfgoed bij het doorgeven een voortdurend veranderingsproces. Het wordt telkens opnieuw 'toegeëigend', dat wil zeggen: we maken het verleden tot ons verleden door de eruit overgeërfde getuigenissen te voorzien van waarden en betekenissen die aangepast zijn aan onze eigen omstandigheden. Vandaar dat de omschrijving in het Cultureel-erfgoeddecreet (Vlaanderen) luidt:

“Cultureel erfgoed is roerend en immaterieel erfgoed, dat als betekenisdragers uit het verleden gemeenschappelijke betekenissen verkrijgt binnen een cultureel referentiekader.”

Het cursief gedrukte stukje zou mijn beweegredenen om Marokkaanse verhalen op te sporen niet beter kunnen omschrijven. Het wij- zij denken is een intolerabel gegeven binnen het intercultureel onderwijs. Door erfgoed te delen krijgt het een gemeenschappelijke betekenis, het wordt niet langer ingedeeld volgens cultuur maar, het wordt ONS erfgoed. Dat gemeenschappelijk erfgoed kan beginnen bij een verhaal dat je ooit hoorde in de kleuterklas en dat je verder vertelt aan je kinderen, ongeacht de herkomst van het verhaal. Laat het nieuwe erfgoed de betekenisdrager zijn voor onze nieuwe interculturele samenleving.

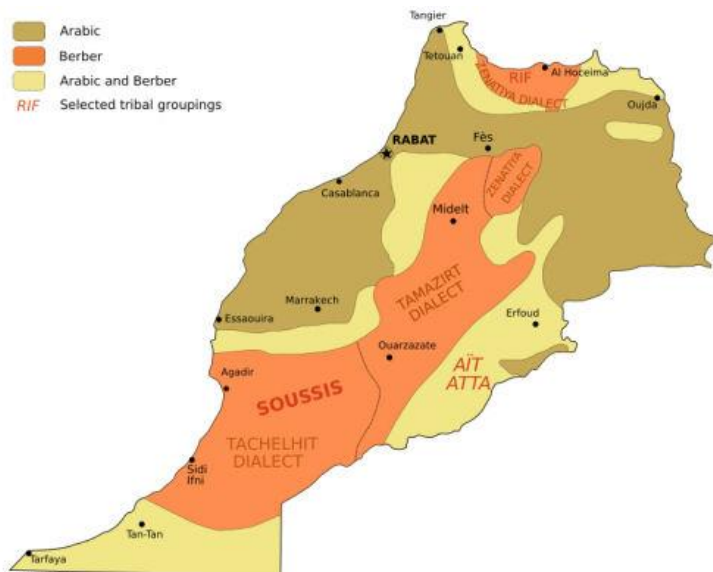
6.4.3 Taalgebruik

Veel Marokkanen in België spreken Berber. Ongeveer een 70% van de allochtonen in België spreken Berber. Dit komt door onze voorgeschiedenis met gastarbeiders waarbij veel Marokkanen immigrerden naar ons land. Deze immigratie vond voornamelijk plaats in de jaren '60 en de arbeidskrachten werden voornamelijk uit het noordoosten van Marokko verworven, dat bijna uitsluitend Berber is. Daarom ging ik ook specifiek op zoek naar Berber verhalen die voornamelijk via oral history verder worden verteld.

Het Berber is de moedertaal van 15 miljoen mensen. Het wordt in heel Noord - Afrika gesproken. De grootste groepen wonen in Marokko en in Algerije. Bijna de helft van de Marokkanen en een derde van de Algerijnen spreekt Berber. Ook de Toearegs, de nomaden van de woestijn, ook wel eens 'de blauwe mannen' of de Bedoeïnen genoemd, spreken een Berber dialect.

In Marokko wordt Berber gesproken in het zuid westen van het land, in het Atlas gebergte en in het oostelijke deel van het Rif-gebergte, aan de Middenlandse zee kust.

Het Berber heeft veel verschillende dialecten. De onderlinge verschillen kunnen zo groot zijn dat men geneigd is van verschillende Berber talen te spreken. Het is eigenlijk net zoals bij het Chinees. Een Chinees uit de stad kan een Chinees van het platte land niet verstaan hoewel er hoorbare gelijkenissen zijn (omdat het dezelfde taal is). Hoewel men elkaar op het eerste zicht niet kan verstaan, is er wel veel herkenbaar, en men kan de andere taal redelijk snel en op redelijk niveau leren spreken. Berbers noemen zichzelf ook wel eens *imaziyen* en hun taal daaruit volgend dan ook *Tamaziyt*. Het woord Berber komt uit het Latijn

Barbarus. Dit woord betekent zoveel als 'buitenlander, iemand die een onbekende taal spreekt'. De associatie met het woord barbaar maakt dat vele Berbers een afkeer van het woord 'Berber' hebben. Zij geven dan ook de voorkeur aan hun eigen benamingen *Imaziyen* en *tamaziyt*. De Berberse taal is slechts in de verre verte verwant aan het Arabisch. Je zou kunnen zeggen dat het Nederlands nog dichter aanleunt tegen het Russisch, dan dat het Berbers aanleunt tegen het Arabisch. Door dat in Marokko al sinds jaren Arabisch wordt gesproken zijn er veel woorden overgenomen uit het Arabisch (en omgekeerd). Je kan het vergelijken met het Vlaams en het Waals. Vlaams is een Nederlandse taal met Franse invloeden, dankzij het Waals. Dit neemt niet weg dat de twee talen qua structuur en basiswoordenschat totaal verschillend zijn. De gedachte dat Berber een Arabisch dialect zou zijn is dus onzin.

6.4.4 Sprookjes

In de Islamitische wereld bestaan twee verschillende soorten sprookjes. Het eerste type herkennen we uit 'duizend en één nacht'. Het gaat hierbij om **literaire verhalen**, die door professionele vertellers in koffiehuisen en bij stadspoorten werden verteld. Hoewel een deel van het materiaal vermoedelijk terug gaat op mondelinge overlevering, zijn deze verhalen literaire scheppingen. Het andere type zijn de **volks sprookjes**. Het zijn de verhalen die binnen de familie of het dorp van generatie op generatie worden doorverteld. Zij hebben geen schriftelijke overlevering. Dat komt om dat de beste vertellers in die tijd vaak niet konden lezen of schrijven. De verschillen tussen de twee types sprookjes zijn oneindig groot, zowel in de manier van vertellen als in de keuze van verhaalstof. Sprookjes in het Berber behoren zonder uitzondering tot de mondelinge traditie. Mensen leren de verhalen van hun moeder of grootmoeder, die ze op hun beurt van hun moeder hoorde. (Bezzazi A.; (1997). *Berber sprookjes uit Noord-Marokko*. Leuven: Van Halewyck p.149)

De sprookjes zoals die in de mondelinge traditie verteld worden zijn anders dan die uit de boeken van bijvoorbeeld de gebroeders Grimm. In de mondelinge (oorspronkelijke) overleving zijn sprookjes vaak wreder; de gebroeders Grimm hebben naar hun gevoel de onzachtzinnige passages afgezwakt. In modernere afzwakkingen zoals die van Walt Disney gaat deze afzwakking vaak nog verder. Marita De Sterck, een Vlaamse jeugdschrijfster en antropologe gaf er laatst een interview over in het 'Radio 1' programma 'de interne keuken' naar aanleiding van haar nieuwe boek 'beest in bed'. In het boek staan negen volks sprookjes in hun oorspronkelijke vorm te lezen. Geen truttige versies van rapunzel, roodkapje of sneeuwwitje maar de rauwe originele versies die intergenerationeel bedoeld zijn. Als je de ingesteldheid van Marita De Sterck volgt is het maar de vraag of afzwakking een verbetering is. De

stijl van mondeling overgeleverde sprookjes is sterk gericht op de handeling. De held of de heldin verricht bepaalde handelingen alsook de heks of wel de slechterik en de ontknoping van het verhaal is ook een handeling. Deze handelingen zijn extreem: kinderen worden opgesloten door een heks om opgegeten te worden (hansje en grietje) of een moeder verbant haar eigen dochter van het paleis (sneeuwwitje). De afrekening op het einde is dan ook navenant extreem: de wolf wordt met stenen in zijn maag de rivier ingegooid (de zeven geitjes) of de heks wordt in de brandende openhaard geduwd (hans en grietje). De extreme handelingen maken het verhaal dus niet alleen intenser, ze scheppen ook afstand. In een bepaald opzicht leiden deze gruweldaden tot een zekere vorm van abstractie. Het is mogelijk dat de afstandelijke extreemheid van de mondelinge sprookjes kinderen aanzet tot nadenken en fantaseren zonder zich persoonlijk bedreigd te voelen. Een kind neemt enkel informatie op waar het op dat moment aan toe is. Met andere woorden: een verhaal gaan censureren omdat je een kind de gruwelheden wil besparen is niet steeds noodzakelijk en kan als gevolg het verhaal vlak maken.

Een belangrijk kenmerk binnen Berbersprookjes is het totale gebrek aan beschrijvingen. Nergens wordt ons verteld hoe iets of iemand eruitziet, nergens krijgen we een morele beschrijving. Er wordt niet verteld of iemand goed of slecht is van karakter. De luisteraar wordt gestimuleerd om het sprookje of althans het karakter van de personages te interpreteren. We moeten ons zelf een beeld vormen van de mensen, de landschappen en de sfeer waarin het verhaal zich afspeelt. We vullen als het ware het verhaal in met onze eigen sympathieën en antipathieën. Bovenstaande geldt ook zeker voor kinderen die het sprookje horen. Door deze beschrijvingsloze abstracte stijl wordt de fantasie gestimuleerd. Door een gebrek aan morele uitspraken wordt het kind gedwongen zelf de verschillende personages te beoordelen. In bewerkte versies van mondelinge sprookjes gaat veel van deze abstractie verloren. De bewerkers vinden het vaak nodig om duidelijk te maken of iemand goed of slecht is (de grote *Boze* wolf), bovendien is een sprookjesboek voor kinderen nog nauwelijks voorstelbaar. Dit ontnemt de sprookjes vaak een deel van hun kracht, en de stimulans voor kinderen om zelf te interpreteren en te fantaseren binnen een gesloten kader is minder sterk. In Berberse sprookjes wordt bijna nooit een oorzakelijk verband gelegd tussen twee zinnen. Woorden als 'omdat' en 'daarom' komen zelden voor. Dit is geen toeval en wordt vaak verward met een gebrek aan taalvaardigheid, maar is in feite een belangrijk element van de verhaalstijl. Het wordt aan de luisteraar (of lezer) overgelaten wat de gevolgen of oorzaken van de handelingen zijn. In de Berbersprookjes vindt je vaak gelijkenissen met onze westerse Grimm-achtige sprookjes. Voornamelijk Tamza (of Lyula) de, meestal vrouwelijke, menseneter of vernielers, de slechterik als het ware, kan je makkelijk linken aan de heks of de grote boze wolf. In sommige gevallen is de menseneter nauwelijks van een gewoon mens te onderscheiden, meestal zijn het onsympathieke wezens, maar een enkele keer geven ze onverwacht blijk van hun menselijkheid. De menseneter heeft een voorkeur voor het voor moslims verboden vlees. Vaak staan mensen of ezels op hun menu. Tot slot nog een bijzonder en belangrijk kenmerk binnen de Berbersprookjes. Onze westerse Grimm-sprookjes beginnen vaak met de woorden: 'Er was eens' en er zijn nog zo een aantal vaste herkenbare formules zoals: 'spiegeltje, spiegeltje aan de wand' of 'kniebelknabbelknuisje'. Ook in Berbersprookjes vinden we zulke formules. In de eerste plaats de belangrijke openingszin zijnde: 'Hajit-Ek' wat zo veel betekent als 'ik heb je verteld'. In een uitgebreidere beginformule kan ook staan: 'hij zei tegen jou, in de tijd van het water toen er nog leven en vertrouwen was...' wat je kan vergelijken met onze 'in de tijd dat de dieren nog konden praten'-formule. Vaak eindigt het verhaal dan met de mededeling 'ik kom er net vandaan' of de uitgebreidere variant: 'ik kom er net vandaan, ik wandelde door de rivier, en mijn sandalen werden nat. Ik heb ze weggegooid en nu loop ik op blote voeten.' Voorgaande slotformule kan je dan weer vergelijken met onze 'er was eens een varkentje met een lange snuit, en het verhaaltje is uit.'

Bovenstaande overwegingen waren van belang bij het verwerken van mijn gekozen Berberverhaal. Mijn voorkeur ging dus van zelfsprekend uit naar een Berberverhaal dat ik dankzij mondelinge overdracht verkregen had. In de tabel hieronder kan je zien op welke manier ik rekening heb proberen te houden met enkele belangrijke kenmerken van het Berberverhaal.

Kenmerk	Handelingen en proces
Gebrek aan beschrijvingen	Het doel achter het weglaten van de beschrijvingen is om de kinderen de vrijheid te geven de plaats-, en tijdsbepaling, alsook het invullen van de karakters van de personages, zelf in te vullen. Tijdens mijn stage vertrok ik dan ook vanuit het oorspronkelijke verhaal zonder prenten of beschrijvingen. Zodat de kinderen achteraf zelf hun invulling konden illustreren of dramatiseren. We gaven samen het verhaal vorm door het in te vullen met onze eigen sympathieën en antipathieën.
Nooit een oorzakelijk verband leggen tussen handelingen	Vaak zorgt dit taalkundig kenmerk ervoor dat het verhaal voor verwarring zorgt. Na het verhaal verteld te hebben liet ik de kinderen het verhaal reconstrueren. Vaak hadden andere kinderen andere opvattingen. Dankzij deze verwarring kon ik met de kinderen filosoferen over oorzaak en gevolg.
Menseneter of Tamza nooit beschrijven als slecht. Uiterlijke beschrijving zoveel mogelijk achterwege laten.	Vanuit een goede pedagogische stijl moet je ervan uit gaan dat elke persoon van natuure uit goed is en moet je vooroordelen tegen gaan. In dat opzicht is het niet negatief beschrijven van Tamza een ideaal onderwerp gebleken voor het ter sprake brengen van vooroordelen.
Niet geïllustreerd	De hoofdreden waarom een Berberverhaal bijna nooit geïllustreerd is, is omdat het vaak mondeling wordt doorverteld. Een tweede reden is omdat het de luisteraar de vrijheid geeft het verhaal zelf in te vullen en dat kan niet binnen een vast kader dat een illustratie biedt. Daarom kwamen de illustraties pas nadien tot stand. De kleuters moesten het verhaal eerst nog een invulling geven alvorens het verhaal aan illustraties te linken.
Marokkaanse begin- en slotformules	<p>De Marokkaanse begin- en slotformules vond ik al in het Nederlands. Maar ik wou de begin- en slotformule in het Berbers in mijn verhaal. Dus zocht ik naar iemand om de vertaling (fonetisch geschreven) te maken.</p> <p>Begin:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ik heb je verteld = Hajit-Ek لك قلت وقد - Hij zei tegen jou, in de tijd van het water toen er nog leven en vertrouwen was... = وق ال كانت عندما الماء المنا سب الوقت في ل كم، ثقة وكان > ية هناك <p>Eind:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ik kom er net vandaan = ل متوعدت ل قد - Ik kom er net vandaan, ik wandelde door de rivier, en mijn sandalen werden nat. Ik heb ze weggegooid en nu loop ik op blote voeten. = وب لمدي ال نهر، ع بروة جوليت ل توي، عدت ل قد حافي أمشي والآن بعيداً لهم. (nat) ال ص نادل ال قدم بين

Praktisch gedeelte

7.1 Verhalenwissel

Wie ben ik? Juf Freya
Vanwaar ken je mij? Stage bij juf Wendy
Wat wil ik doen? Marokkaanse verhaaltjes verzamelen
Waarom wil ik dit doen?
Ik wil prenten maken bij de Marokkaanse verhaaltjes zodat ik ze in de klas kan gebruiken
Bij stap 1 heb ik jouw hulp zeker nodig!

Stap 1: Kan jij mij helpen?
Ik kom bij jou thuis op bezoek en lees jullie een Nederlandstalig verhaaltje voor. Daarna mag jij mij een Marokkaans verhaaltje vertellen.

Stap 2: Ik maak tekeningen
Daarna kies ik een paar leuke Marokkaanse verhaaltjes uit. Bij die leuke verhaaltjes maak ik samen met een tekenaar prenten.

Stap 3: Voorleesmoment
Als de prenten klaar zijn kan elke Marokkaanse ouder of grootouder een Marokkaans voorleesmoment houden in de klas.

Heb jij een Marokkaans verhaaltje voor mij?
E-mail: Freya.staes@student.kdg.be

Als jij een Marokkaans verhaaltje voor mij hebt dan kan je hieronder het strookje invullen met daarop een datum en uur wanneer ik bij jou thuis naar een verhaal mag komen luisteren. Steek het strookje in de brievenbus bij de directie.

NAAM _____ DATUM _____
ADRES _____

Het idee van de verhalenwissel kwam vanuit een brainstorm tijdens een bijeenkomst van 'spoorzoekers'. Lieve vertelde over een gelijkaardig project in Schaarbeek bij Brussel waar ze voor babaMaroc ook op zoek waren naar sporen. De vrouw die de sporen wou verzamelen ruilde honing in voor zoete verhalen. We linkten De ruil aan het concept van de boekenkaravaan, en kwamen zo uit op verhalenwissel.

7.1.1 Aanpak

Stap 1: Doelgroep bepalen

➔ Leerlingen, kleuters en ouders van mijn stagescholen.

Ik sprak de directie aan en vroeg naar mogelijkheden. De directie gaf feedback op mijn voorontwerpen van de flyer en haalden andere mogelijkheden aan. Ik zou de brief mogen uitdelen in mijn eigen klasje maar moest toestemming van mijn mentor vragen i.v.m. het uitwerken van een themaweek rond Marokko. De juf werkte met vaste thema's verspreid over het hele jaar, dus was dit niet mogelijk. Ik wou een kleine workshop inplannen rond een Marokkaans verhaal maar dat paste niet binnen mijn thema dus werd ook dat voorstel afgewezen. Ik kreeg uiteindelijk toestemming om vrijwillige stage te doen in juni 2012 bij de eerste en tweede kleuterklas, om zo mijn project te promoten. (stageschool: hof ter zanden – Hoboken)

Stap 2: communicatie

➔ Uitnodiging of flyer ontwerpen als communicatie middel.

Ik ontwierp een flyer volgens de lay-out van de oproep van 'spoorzoekers'. De tegeltjes zijn ontworpen door de huisontwerper van het MAS en mijn collage werd ineengestoken door Govert ('spoorzoekers-

collega'). De flyer mocht van mijn stageschool niet tweetalig gemaakt worden maar moest voorzien worden van prenten en pictogrammen om het voor anderstalige ouders ook leesbaar te maken.

Stap 3: promotie

➔ Vrijwillige stage.

Ik liep vrijwillige stage in de tweede kleuterklas waar ik werkte met het verhaal 'de Gruffalo' in verschillende talen. Ik las het elke dag in een andere taal, hield het Nederlands voor het laatst, en vroeg hun naar het verloop van het verhaal en of ze het begrepen hadden. Ik heb het prentenboek in het Italiaans, Engels, Frans en het Nederlands. Dan hield ik met de kinderen een gesprek rond talen. Wie kan er een andere taal? Wie zijn papa of mama spreekt een andere taal? Daarna gaf ik hen het briefje mee en vertelde hen dat ik op zoek was naar verhaaltjes in andere talen, maar niet zomaar een andere taal, in het Marokkaans! Eigenlijk is 'het Marokkaans' geen taal, maar het is handiger dit zo te verwoorden naar kleuters van vier.

7.1.2 Resultaten

De verhalenwissel werd niet gesmaakt door de ouders en het kon niet rekenen op het enthousiasme van de leerkrachten. Tijdens mijn vrijwillige stage heb ik wel interessante kringgesprekken gehad met de kleuters waarbij we filosofeerden over taal en andere Babelachtige inhoud. Helaas heeft de verhalenwissel geen succes gekend. Ook al sprak ik ouders persoonlijk aan bij de schoolpoort, verwijzend naar de flyer en mijn project, er waren veel beloftes maar weinig daden. Ik heb uit de vrijwillige stage erg veel geleerd over de fascinatie van kinderen naar andere talen toe, en beseft dat kinderen, meer dan vroeger reeds tweetalig zijn van kindsbeen af. Ik denk dat het indrukwekkendste resultaat is dat ik 'de gruffalo' ondertussen vlot in het "Italiaans" kan voorlezen.

Ik moest dus op zoek naar een alternatief ter vervanging van de verhalenwissel. Uiteindelijk kwam ik op het idee om 'verhalenkoffertjes' te lanceren in de lagere school. Hoe ik op dit idee kwam en welk proces hier aan vooraf ging kan je lezen in 7.2.2 Aanpak.

7.2 De verhalenkofferjes

7.2.1 Brainstorm

De verhalenwissel werkte niet. Op beide scholen was er geen respons op mijn oproep. Ik besprak eerst met de zorgjuf van St-Maria hoe het kwam dat de flyer en het promomoment tijdens de moedergroep niets opbracht. Volgens juf Martine lag het vooral aan het feit dat de ouders mij niet voldoende kenden om me bij hen thuis uit te nodigen voor een verhalenwissel. De kinderen uit mijn stageklas kenden me wel en vroegen wel aan hun ouders of juf Freya eens langs mocht komen voor een verhaal maar nog niet eens de helft van mijn kleuters is van Marokkaanse afkomst, waardoor weinig ouders toehapten. De ouders die toehapten kwamen later terug op hun bereidwilligheid. Bovendien moest ik te veel rekenen op ouderparticipatie en dat kan je enkel tot een goed einde brengen wanneer je een goede band met de ouders hebt. Juf Martine stelde me voor eerder op kleuterniveau te werken zodat ik niet meer moest rekenen op ouderparticipatie.

Ik heb dit nadien besproken met Cynthia (eindwerkbegeleidster) toen we mijn voorlopig weekschema bespraken voor mijn stage over 'verhalenspozoekers' (de voorganger van het belangstellingscentrum: 'Hamou en de zeven dochters'). Cynthia stelde voor om de kleuters nog meer

te betrekken bij mijn project 'spoorzoekers' door hen zelf ook spoorzoeker te maken. Mijn initiële idee was om de kleuters een heen en weer schriftje mee te geven om zo verhalen te verzamelen maar ik kwam al gauw tot het besef dat dit ook op erg veel ouderparticipatie moest rekenen.

Uiteindelijk heb ik samen met Tony (mijn creatieve mentor van het MAS) gebrainstormd over hoe we de kleuters tot echte speurneuzen/journalisten konden dopen. Het idee was om de kinderen een koffer mee te geven met allerlei Sherlock Holmes-achtige instrumenten in en passende kledij zodat ze als een echte speurneus konden rondneuzen. Opnieuw zou ik de kleuters wel meekrijgen maar zou het resultaat weer afhangen van de ouders.

Ik besprak mijn ideeën nog een keer met juf Martine (de zorgjuf) en vertelde haar wat er nog niet snor zat. Juf Martine vroeg me of ik me niet te veel vastklemde aan het idee om het in de kleuterklas uit te voeren. Bij kleuters is bij alles wat je hen mee naar huis geeft ouderparticipatie nodig. Haar voorstel was: als je het bij kleuters wil houden, dan verzin je best een manier om het in de klas te doen. Wil je het toch buiten de schooluren verwezelijken, dan kan je het best focussen op de lagere school.

Uiteindelijk besloot ik om mijn doelgroep aan te passen. Dit zorgde ervoor dat ik het concept van de koffertjes wel kon behouden, maar dat ik minder afhankelijk zou zijn van ouderparticipatie. De kinderen uit de lagere school zouden zelfstandig aan de slag kunnen.

7.2.2 Eigenlijke idee

De verhalenkoffer is bedoeld voor leerlingen van de lagere school. Een doorsnee verhalenkoffer bevat al prentenboeken of verhalen. Deze verhalenkoffer is "leeg", de koffer bevat nog geen verhalen of prentenboeken. Het bevat wel een schriftje, tekenpapier, kleurpotloden, enveloppen en een fototoestel. De verhalenkoffer is eigenlijk een doorgeefkoffer. Eén kind uit de klas krijgt zo een koffertje donderdag mee naar huis. Het is de bedoeling dat hij/zij in zijn nabije omgeving op zoek gaat naar Marokkaanse verhaaltjes, je kan die verhaaltjes vinden binnen je familie, bij de burens, in je vriendenkring of zelfs bij de Marokkaanse bakker om de hoek. De leerlingen schrijven de verhalen neer in het schriftje, nemen een foto van hen en de persoon die hen het verhaaltje vertelde, schrijven het adres op van de verteller en van zichzelf en maken een passende tekening, collage, gedicht of knutselwerk bij het verhaal. Dinsdag nemen ze de koffer terug mee naar school. De juf heeft dan nog even de tijd om het resultaat te bekijken, donderdag kan ze het koffertje aan een andere leerling meegeven. De verhalen van je klasgenoten die reeds het koffertje gebruikten blijven in het schriftje staan zodat ook jij ze eens kan lezen. Zo delen we samen onze verhalen en avonturen.

HET SCHRIFTJE :

GA IN JE FAMILIE OF BIJ VRIENDEN OP ZOEK NAAR MAROKKAANSE VERHAALTJES EN SCHRIJF ZE NEER IN DIT SCHRIFTJE. VERMELD VAN WIE JE HET VERHAAL HOORDE, VAN WAAR JE DIE PERSOON KENT EN HOE OUD DEZE PERSOON IS.

HET TEKENPAPIER EN DE POTLOODJES:

MAAK EEN PASSENDE TEKENING BIJ HET VERHAAL. GEBRUIK HIERVOOR DE KLEURPOTLODEN OF TEKENMATERIAAL DAT JE THUIS HEBT. VERGEET DE TITEL VAN HET VERHAAL ER NIET BIJ TE ZETTEN.

HET FOTOTOESTEL :

NEEM EEN FOTO VAN JEZELF EN DE PERSOON DIE JOU HET VERHAALTJE VERTELDE. (ALS DE PERSOON NIET OP DE FOTO WIL, NEEM DAN EEN FOTO VAN DE VOORDEUR MET DE HUISNUMMER). OPGELET: JE MAG MAAR 1 FOTO PER VERHAAL NEMEN.

HET ENVELOPJE :

NOTEER HET ADRES VAN DE PERSOON DIE JOU HET VERHAALTJE VERTELDE.

7.2.3 Korte voorbereiding

Ik stak twee koffertjes in elkaar en stelde aan de hand van het materiaal mijn idee voor aan de directie van St-Maria (stageschool). De directie had er een goed oog in en stelde voor om de koffertjes uit te testen in het 6de leerjaar bij juf Lenny op voorwaarde dat zij er akkoord mee zou gaan. Een aantal dagen later vroeg ik aan juf Lenny of zij het projectje zag zitten. Ze ging akkoord en ik vroeg haar om feedback betreffende de inhoud van de bijhorende fiche. De fiche zou Govert (collega spoorzoeker) voor me ontwerpen indien ik hem van het nodige beeldmateriaal en tekst kon voorzien. Ik zou de koffertjes kunnen uittesten de week voor de krokusvakantie, zodat ik ze in de vakantie kon evalueren. Jammer genoeg had Govert het erg druk en kreeg hij het ontwerp van de koffertjes niet op tijd af. Uiteindelijk maakte ik zelf de fiche en kon juf Lenny de koffertjes vanaf donderdag met haar leerlingen meegeven.

7.2.4 Link met stage in het MAS

De eerste koffertjes introduceerde ik in de 6de klas van mijn stageschool St-Maria. Tot op dat moment had ik nog niet meteen de intentie om het koffertje ook in andere scholen te introduceren. Één van de voornaamste redenen daarvoor was dat ik niet beschikte over het nodige budget of over de nodige omkadering. Dankzij mijn stage bij het MAS kwam ik aan het nodige budget en aan de nodige omkadering.

Stage bij het MAS:

Tijdens mijn stage bij het MAS stelde ik nog 5 nieuwe koffertjes samen. Dankzij de hulp van Farida, de cultuurtoeleider van het MAS, kwam ik in contact met een aantal scholen. Ik mailde de scholen de fiche (zie 7.2.2) door, met als vraag of zij interesse hadden om de koffertjes uit te testen in het kader van een eventuele uitbreiding van het project 'spoorzoekers' van het MAS. Zowel Sint-Eligius (naast KdG-departement 'de pothoek') en de Blokkendoos (aan het Kiel) haptent enthousiast toe. In beide scholen liet ik twee koffertjes achter. De laatste school die besloot deel te nemen ('T spoor aan Antwerpen Dam), bereikte ik door samen met Farida mee te gaan op schoolbezoek.

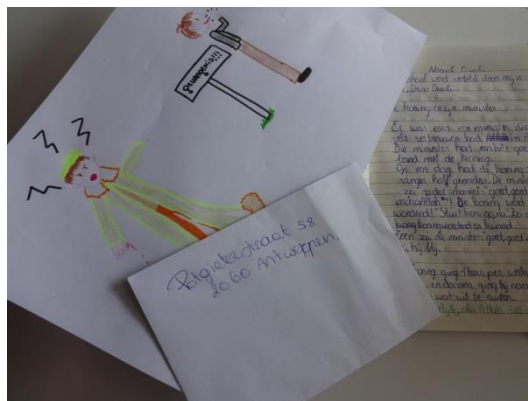
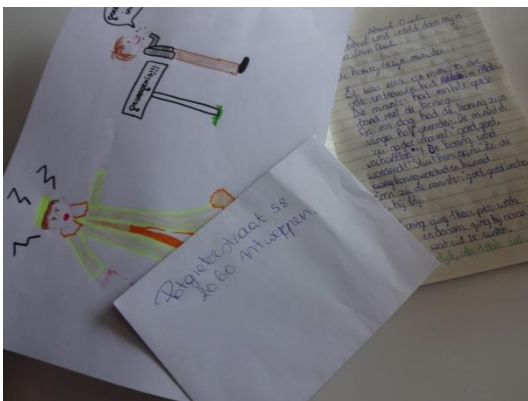
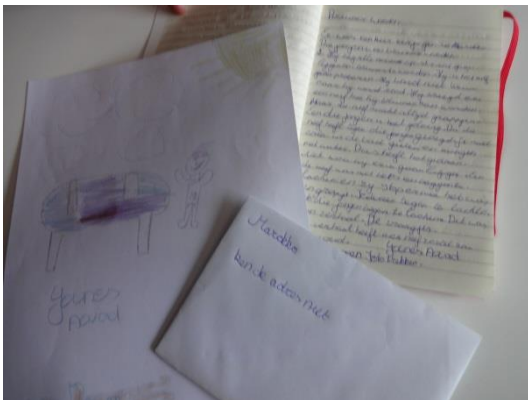
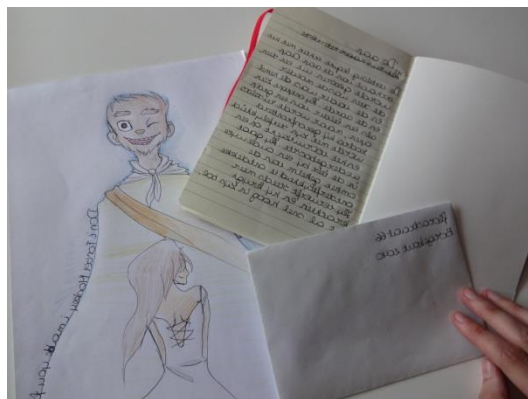
Omdat de koffertjes nu over 4 scholen verspreid waren besloot ik om mijn tussentijdse evaluaties te beperken tot Sint-Maria. Tijdens mijn observatiedagen in de kleuterschool nam ik ook even de tijd om de koffertjes en hun resultaten door te nemen. De leerlingen van de 6de klas kenden me ondertussen al iets beter dankzij mijn eindstage, maar ook dankzij de extra activiteit die ik voor hen plande (zie verder). Dit bleek een goede zet want de betrokkenheid van de leerlingen was groot.

Tijdens mijn stage bij het MAS stelde ik, aan de hand van bestaande rondleidingen, een nieuwe rondleiding samen waar vooral het multiculturele aspect van onze stad in de spotlight werd gezet door middel van de zalen 'wereldstad' en 'het depot'. In die laatste werd onze tijdelijke expo van 'spoorzoekers' tentoon gesteld. Na afloop kregen de leerlingen de kans om hun kennis en ervaringen creatief te uiten in een aangepast atelier. De bundel van deze rondleiding met aansluitend atelier kan je terug vinden in BIJLAGE NR. 2.

Een uitgebreidere omschrijving van mijn prestaties tijdens deze stage vind je in mijn logboek.

7.2.5 Resultaten en sfeerbeelden

Resultaten uit de koffertjes

Rondleiding + atelier in het MAS: 6de leerjaar Sint-Maria

Reactie van juf Lenny – 6de leerjaar Sint-Maria

Toen de spoorzoekerskoffertjes in de klas geïntroduceerd werden, keek iedereen verrast op. De kinderen zijn deze manier van werken niet gewoon en daarom waren ze geprikkeld en gemotiveerd om deel te nemen aan het project. Spijtig genoeg zitten er in de klas weinig Marokkaanse kinderen, daarom werden er ook verhalen uit andere thuislanden geschreven bijvoorbeeld Tunesië, Senegal, ... De kinderen namen een foto en schreven een leuk verhaal in het boekje. Ze kijken er alvast naar uit om hun verhaal in het MAS te zien hangen. Ook de workshop die we met jou mochten volgen, was een voltreffer. We kregen dankzij de rondleiding een originele kijk op onze stad en nadien konden ze hun indrukken uitwerken in een creatief werk.

Het idee van de koffertjes neem ik mee in mijn toekomst als leerkracht. Het is een leuke manier om kinderen creatief te laten schrijven met hun eigen roots als basis. Een grotere interesse is er niet mogelijk! Bedankt Freya voor het fijne project!

Feedback formulier leerkracht 6de leerjaar:

De rondleiding

1. De voorbereiding van de student was slecht/voldoende/goed/zeer goed. Dit merkte ik op:

- Vlotte vertelling bij de verschillende plaatsen
- Mooi ingespeeld op de interesses van de lln

2. De student weet de leerlingen slecht/voldoende/goed/zeer goed te boeien. Dit is te wijten/te danken aan:

- Rustige en aangename stem
- goed spreektempo

3. De student biedt een rondleiding aan op niveau van de leerlingen. Ja/nee. Dit zou ik persoonlijk aanpassen + waarom.

Mks, alles was prima!
Misschien was het wel leuk geweest om helemaal boven te starten of te eindigen

4. De student spreekt slecht/voldoende/goed/zeer goed Algemeen Nederlands. Volgende woorden of uitdrukkingen merkte ik op:

/

5. Er zit een duidelijke structuur in de rondleiding. Ja/nee. Ik zou het volgende aanpassen:

-

6. De rondleiding was vlot/langdradig. Volgende stappen zou ik overslaan/uitbreiden:

Een uitbreiding kan zeker. De lln waren enorm geïnteresseerd.
De tijdsduur moet dan natuurlijk wel aangepast worden.

16

7. De rode draad was niet/voldoende/goed/zeer duidelijk. Ik zou volgende aanpassingen maken:

Het atelier

---

1. De voorbereiding van de student was slecht/voldoende/goed/zeer goed. Dit merkte ik op:

- alles stond klaar
- Duidelijke instructie aan de groep (bringopstelling)

2. De student weet de leerlingen slecht/voldoende/goed/zeer goed te boeien. Dit is te wijten/te danken aan:

- afspraken
- duidelijke instructie
- goede uitleg

3. De student biedt een atelier aan op niveau van de leerlingen.:Ja/nee. Dit zou ik persoonlijk aanpassen + waarom.

1 uur is toch wat weinig om alles te realiseren.
Dus → meer tijd uittrekken

4. De student spreekt slecht/voldoende/goed/zeer goed Algemeen Nederlands. Volgende woorden of uitdrukkingen merkte ik op:

5. Er zit een duidelijke structuur in het atelier. Ja/nee. Ik zou het volgende aanpassen:

6. De intro was vlot/langdradig. Volgende stappen zou ik overslaan/uitbreiden:

7. De student gaf blijk/geen blijk van kennis omtrent de aangeboden technieken:

korte instructie aan iedere tafel .

8. De student begeleid^de elke leerling/de meeste leerlingen/geen enkele leerling tot een interessant resultaat.

Qua tijd was het niet mogelijk om elke leerling individueel te begeleiden

9. Het opruimen verliep vlot/traag/chaotisch/moeizaam/rustig. Ik zou het volgende aanraden:

10. De timing zat slecht/voldoende/goed/zeer goed. Ik zou het volgende aanraden:

Meer tijd steken in rondleiding en atelier
(2u) (2u)

Dan heb je ook echt de tijd om van het resultaat te genieten.

11. De afsluiter was klaar en duidelijk/verwarrend/warm en oprecht/vluchtig. Ik zou het volgende aanraden:

Bijkomende opmerkingen:

Reactie van Lieve Willekens – leiding gevende in het project ‘spoorzoekers’ van het MAS

De ‘spoorzoekerskoffertjes’ zijn een ultiem medium om op zoek te gaan naar verhalen of naar erfgoed in de stad. De koffertjes doorbreken de reguliere manieren van werken tussen musea en onderwijs. Door de koffertjes uit te sturen en mee te geven met leerlingen krijgen zij, mogelijk onbewust, te maken met erfgoed en zijn zij tevens in staat inzicht te geven in welke verhalen, welk erfgoed zij belangrijk vinden om te bewaren of door te geven.

Met de koffertjes toont Freya haar creativiteit en haar bereidheid op zoek te gaan naar nieuwe manieren om te zoeken naar en om te gaan met erfgoed en diversiteit.

Het project is sterk en zou zo ingezet kunnen worden in een reguliere erfgoedwerking.

Reactie van Tony Michiels – Creative mentor MAS – co-founder, designer Topika

Het begin:

Het startpunt van Freya was het verzamelen van Marrokaanse kinderverhalen/sprookjes in Antwerpen. Gezien er al aardig wat gepubliceerd is rond deze sprookjes, zelfs in een west-europese context, draaide de aandacht snel meer naar het framework waarin deze verhalen een plek kregen in Antwerpen. Het hoe en waarom deze verhalen worden verteld, het of en hoe ze anders zijn dan onze sprookjes.

De inzichten:

Het primaire doel werd dus: ‘De verhalen met context te verzamelen’. Verzamelde informatie in de vorm van audio, foto’s, tekst, tekeningen en een verslag van hoe deze ‘registraties’ tot stand kwamen. Deze registraties verliepen redelijk stroef, het is lastig voldoende toegang te krijgen tot deze gezinnen en het kost erg veel tijd. Daarnaast viel het Freya op dat er een aantal verschillen zijn tussen de aard van de Westerse en de Berberse/Arabische sprookjes: Enerzijds de parallel in de verhaallijnen, zoals Berberse verhalen die opvallend hard op onze Westerse bekende sprookjes lijken, maar dat deze ongecensureerd zijn. Met andere woorden gruwelijke, ongepolijste verhalen, net zoals onze sprookjes waren voor de Victoriaanse ‘poetsbeurt’ in de 19de eeuw. Daarnaast viel het haar op dat de verhaalstructuur erg afwijkt van de onze: De Marrokaanse verhalen zijn eerder kaal en gestileerd.

Hoe kan Freya de beperkte toegang tot de verhalen omzeilen op een constructieve manier en wat kan je doen met het verschil in verhalenstructuur?

De aanpak:

Deze inzichten leiden tot een nieuwe aanpak: Gezien het spoorzoekersproject nauw aanluit bij Freya’s opleidingsdoelen, zoals haar thesis en stages rond intercultureel onderwijs, besloot ze deze inzichten hierbij verder te laten aansluiten.

De hedendaagse buzz woorden: crowdsourcing en co-creation dienden zich aan. De kinderen in haar klasje (en daar buiten) hebben uiteraard toegang tot die verhalen, via familie, burens of vrienden. Door middel van een aantal koffertjes die Freya beschikbaar stelde, konden de kinderen in de klasjes momenteel afwisselend spoorzoeker worden, op jacht naar verhalen rond Marokko, een soort ‘junior’ crowdsourcing dus...

Welke op het nodige enthousiasme kon rekenen van zowel de kinderen als van de scholen. Er zijn momenteel meerdere scholen geïnteresseerd in het project. Want naast de mogelijkheid dat deze aanpak leuke verhalen en inzichten kan brengen rond de Marokkaanse verhalencultuur in Antwerpen, is het vooral tof dat de kinderen van verschillende etniciteit in contact komen met de Marokkaanse cultuur in Antwerpen.

Daarnaast is er dus de co-creatie, Freya heeft bij wijze van experiment, een 'kaal' verhaal genomen en dat als onderwerp gebruikt om een aantal pedagogische doelen te bereiken binnen haar stage. De kinderen in de klas gingen aan de slag met verschillende onderdelen van het verhaal d.m.v. verschillende media, om zo tot een nieuw 'spoor' te komen. Hoe ziet een boze heks er uit als de multiculturele klas hier samen over brainstormt?

Resultaat/voorstel:

Persoonlijk vind ik Freya's aanpak erg interessant, ze is ambitieus, maar neemt soms een beetje te veel hooi op haar vork, door te hoge verwachtingen te eisen binnen haar beperkte mogelijkheden in tijd e.d.. Daarom zie ik haar project vooral als een soort 'Bèta', een test om op een geslaagde manier om te gaan met de Marokkaanse cultuur in Antwerpen. Welke mogelijkheden biedt deze cultuur in een hedendaagse Antwerpse context?

Volgens mij biedt Freya's project verschillende mogelijkheden die verder kunnen ontwikkeld worden na afloop van het initiële spoorzoekersproject, eind april, bijvoorbeeld door toepassing van resultaten of door het proces verder te ontwikkelen met belanghebbenden zoals het MAS, de Marokkaanse gemeenschap, de scholengemeenschap e.d.. Graag willen we naast het documenteren van het proces en de resultaten voor de eindpresentatie op 21 april ook graag een voorstel formuleren voor een mogelijk vervolgverhaal.

7.3 Stageweek BC Marokko

Hieronder vind je de algemene globale administratie van mijn stageweek met als belangstellingscentrum 'Marokko'.

Algemene doelstellingen

Algemene doelstellingen voor de klas: Wat wil ik hen bijbrengen?

VOORNAAMSTE DOELEN:

Wereldoriëntatie:

Mens en medemens:

-klas ontwikkelen een gedifferentieerd beeld van zichzelf.

Mens en samenleving:

-klas zijn zich ervan bewust dat mensen bij één of meerdere groepen behoren.

-klas zien in dat vele groepen of volkeren eigen symbolen of kentekens hanteren.

-klas beseffen dat ze in een multiculturele samenleving leven.

-klas ontdekken dat groepen van mensen in een land van een ander cultuurgebied op een andere manier samenleven.

Wiskunde:

Meten:

-klas kunnen vergelijken zonder een maateenheid te gebruiken.

-klas kunnen meten met natuurlijke maateenheden.

Activiteitenlijst volgens ervarings situatie

Explorierend beleven	Ontmoeten
<p>LEGENDE: M=moetje;Ma=magje;K=keuzehoek; H (in combinatie)=begeleide hoofdact.</p> <p>KEUZEBORD: K: zandbak = de woestijn (5-6-8/11) Ma: de bakkerij (zoutdeeg) H (6-7/11) K: klerenketting maken + meten (9/11) K: brief schrijven naar Marokko (12/11)</p> <p>DO+ OZ:Bouwwedstrijd! (8/11)</p>	<p>-SO:Onthaal+ indeling taken en contract werk 'hier woon ik' (5/11) -Sfeerschepping BC Marokko (5/11) -DO+T:FILMPJE van Marokko + gesprek (5/11) -SO:Onthaal + uitleg nieuwe hoeken 'Aicha, de menseneter en vava inouva' (6/11) -ZS:Couscous proeven(6/11) -SO:Onthaal + uitleg nieuwe hoeken WARRE!!! 'koek met 1000 gaatjes'(7/11) -SO:Traktatie van Warre + kaarsjes uitblazen. (7/11) -SO: Onthaal + uitleg nieuwe hoeken 'in het huis van neef' (8/11) -SO + T:Gesprek rond woonomgeving (8/11) - SO:Onthaal + uitleg nieuwe hoeken 'waar is oom?'(9/1) - DO+OZ:Wedstrijdje klerenketting in de kapel (9/11) - SO+T:FILMPJE: Marokkaanse kleding + gesprekje (9/11) - SO:Onthaal en voorstelling van de nieuwe hoeken 'de school van Omar'(12/11) - MZ+T:Marokkaanse liedjes: jamal en jamila (12/11) - SO:Onthaal en voorstelling van de nieuwe hoeken 'het feest van de kinderen' (13/11) - T:Verhaal: 'Rachid en de blauwe mannen'(13/11) - SO:Onthaal 'het feest' (14/11) - SO:Een echt Marokkaanse bruiloft! (14/11)</p>
<p>Ontwikkeling ondersteunend leren</p> <p>LEGENDE: M=moetje;Ma=magje;K=keuzehoek; H (in combinatie)=begeleide hoofdact.</p> <p>KEUZEBORD: M: vlaggen maken in stof/stijkparels H M: museum van mezelf (dit ben ik!) K: kaartje prik K: boekenhoek M: burenspeel Ma:memoryspel met tagines Ma: de bakkerij (zoutdeeg) H K: bakkerswinkel K: couscous maken H Ma:Marokkaanse tegels maken Ma: Lantaarn maken K: citycreator op computer bord K: klerenwinkel</p>	<p>K:henna K: klerenketting maken + meten</p> <p>MT+MZ:Beweging: Marokkaanse acrobatiek (5/11) DO+OZ:Gezelschapsspelletjes uit Marokko en de hele wereld! (6/11) DO: burenspeel samen uitproberen (8/11) MT:Beweging:... (8/11) DO:Tekenopdracht met ruimtelijke begrippen ivm wonen (8/11) DO+OZ:Wedstrijdje klerenketting in de kapel (9/11) SO+T:FILMPJE: Marokkaanse kleding + gesprekje (9/11) SO+ OZ:Marokkaanse spelletjes en Spelletjes met kledij.(9/11) MT:Beweging:... (12/11)</p>

Milieuverrijking

Spelelement

- **Kaartje prik** → Een groot karton met daarop een wereldkaart. De kls hebben vlaggen ter beschikking van een aantal landen. (landen die van toepassing zijn op de afkomst van de kls).
- **Zandbak = woestijn** → Kamelen, dromedarissen, stukken stof, takken, touw, terracotta potten in verschillende maten,...
- **Burenspeel** → spelbord met landkaart Marokko. Breng de mensen terug naar het juiste gebied.
- **De Bakkerij** → de kls kunnen met zoutdeeg hun eigen baklava maken voor in het winkeltje.
- **De bakkerswinkel** → de winkel wordt versierd met Marokkaanse tegels en theepotten. De kls kunnen zelf baklava maken om in de winkel te leggen. Op de broodzakken staat Arabisch schrift.
- **Memory spel met tagines** → kleine tagines met daaronder een foto van een tagine gerecht.
- gezelschapsspelletjes uit Marokko
- **Klerenwinkel** → winkel met Marokkaanse kledij, stoffen en meetlinten
- **Marokkaanse acrobatiek** → naar aanleiding van theaterstuk schouf ouschouf
- **Marokkaanse Bouwwedstrijd** → met een groep naar eerder besproken stijkenmerken een Marokkaans 'huis bouwen'

Sfeerelement

- **Prikbord in de kring** → wat hebben we al allemaal geleerd?
- **Verhaallijn van 'hier woon ik' in het groot tegen de muur** → Zo kunnen de kinderen de dagaccenten volgen.
- **Marokkaanse lantaarn en spreuk** → bij begin van een Marokkaans vertel/verhaalmoment.
- **Bakkerswinkel** → is versierd met Marokkaanse tegels, lantaarns en theepotten.
- **Marokkaanse verhalen** → zie boekenlijst
- **Klerenwinkel** → Marokkaanse kledij
- **Filmpjes ivm Marokko**
- **Zelfgemaakte Marokkaanse bouwwerken.**
- **Samen Marokkaanse gerechten proeven.**
- **Samen een Marokkaans liedje aanleren voor tussendoor.**

Student: Freya Staes

Stageschool: Sint-Maria - lange Kongostraat 2060 Antwerpen

Mentor: juf Annemie

Globaal reflectieverslag stage 3: 5/11-23/11 2012

Weekschema en ontwikkelingsdomeinen:

Over het algemeen ben ik vrij tevreden over de variatie in mijn weekschema al merk ik wel dat ik enkele domeinen te weinig heb belicht. Dit is geen bewuste keuze maar komt voort vanuit een gebrek aan talenten binnen die domeinen. Zo heb ik bijvoorbeeld erg weinig aandacht besteed aan muziek, als het gaat over samen muziek maken of een lied aanleren. Ik ben erg onzeker als het gaat om een notenbalk juist te interpreteren, meestal maak ik er mijn eigen ding van. Op zich is dat niet slecht, indien de kls het lied nog niet kennen. Dankzij het ervaringsgericht werken en door mijn verloop van het thema te laten leiden door kleuter- initiatief en -interesse ben ik er toch toe gekomen een lied aan te leren. (een dromedaris in een stapelbed) De activiteit had ik goed voorbereid en ik had als verwerkingsopdracht muziek gecombineerd met een domein dat me wel ligt (taal). We pasten het lied aan door telkens een ander dier te nemen dat we dan in twee knipten. Bovendien merkte ik op deze manier het belang van liedjes in deze klas op. Anderstalige kinderen die anders weinig deelnemen aan kringgesprekken of bijna nooit spreken, doen bij het lied wel erg veel moeite om het toch mee te zingen. Sommige kinderen bewegen enkel hun lippen en proberen bij het refrein echt mee te zingen. Meer muziek en liederen in de klas brengen is al langer een werkpunt voor mij maar tijdens deze stage heb ik ook echt ervaren hoe belangrijk het eigenlijk is. Tijdens eerdere stages lette ik er wel op dat ik meer zong tijdens mijn activiteiten en gebruikte ik doelbewust bepaalde liederen om mijn klas te herorganiseren (opruimen, in de kring komen, het stil maken, in de rij gaan staan,...) Tijdens deze stage heb ik mijn zwakte in het algemeen onder de loep genomen en mijn tekort globaal aangepakt.

Mijn voormiddagen bestaan vooral uit hoekenwerk met daartussen kleine ontmoetingsmomenten of tijd om te reflecteren. In de namiddagen ga ik dieper in op het dagaccent en wordt er echt iets geleerd over het belangstellingscentrum. Naar volgende stage toe wil ik vooral het ochtendritueel, de 10 minuten voor de middag en de 10 laatste minuten van de dag houden als ontmoeting- en reflectiemoment. Op deze manier krijg ik structuur in mijn klas en blijven de momenten na het keuzebord vrij voor een diepgaandere benadering van bijv. taal en wiskunde. Tijdens deze stage heb ik nog te veel kansen laten liggen op vlak van concrete taalactiviteiten en wiskundeactiviteiten. Daartegenover staat dat mijn algemene doelstellingen voor de stage vooral te maken hadden met wereldoriëntatie en die heb ik zeker bereikt.

Kleuterinitiatief

Dankzij een goed verlopen verkennend gesprek waren de activiteiten goed aangepast aan de belevingswereld van de kleuters. Na enkele dagen haalde ik ook mijn ervaringsgericht prikbord boven dat verdeeld was in 2 rijen. Bovenaan prikten we prenten over de dingen die we al geleerd hadden en onderaan prikten we prenten over dingen die we nog te weten wilden komen of dingen die we nog

wilden doen. Telkens wanneer we een activiteit deden over een prentje uit de onderste rij gingen we na wat we rond dat prentje gedaan/ geleerd hadden alvorens het in de bovenste rij te hangen.

Telkens wanneer een keuzebord of een activiteit heel moeizaam of net heel positief verliep reflecteerden we even samen:

- Wat vond jij van de activiteit?

- Wat vond je leuk/minder leuk?

- Heb je jezelf geamuseerd? Zou je het graag nog eens doen? Of als we het nog eens zouden doen, wat zou je dan veranderen?

Op deze manier kwam ik soms dingen te weten die ik niet had opgemerkt en kwamen we samen tot een meer effectieve oplossing.

Algemene beleving:

Ik heb een erg leuke stage gehad. Sint-Maria is echt een hele goede stageschool met warme leerkrachten die je op een enthousiaste manier begeleiden en die jou oprecht willen verder helpen. Er is een hele toffe ouderparticipatie en het zorgbeleid is geïntegreerd in de klas. Je voelt aan de kinderen dat ze graag naar school komen en je krijgt meteen respect en vertrouwen van de ouders. Ook de keuze van mijn belangstellingscentrum droeg bij tot de ouderparticipatie, de mama van Bilal kwam op vrijdag couscous maken en Kadishja, Hamid en Mohamed brachten hun eigen djeleba mee naar school. Simeon, Elan en Adam brachten vlaggen, tajines, theepotten en souvenirs mee. De betrokkenheid van de kleuters en de ouders was erg groot.

7.4 Stageweek BC 'Hamou en de zeven dochters'

7.4.1 Algemene doelstellingen voor de stage

'De kleuters kennis laten maken met het verhaal 'Hamou en de zeven dochters' om het daarna te verdelen in vier stukken en zo gericht vorm te geven via allerlei media. De kls mogen het verhaal zelf **invullen, aanvullen en vormgeven** naar hun **eigen ideeën** en volgens hun eigen capaciteiten. Hopelijk krijgt het verhaal dankzij de culturele variatie in de klas een **interculturele in- of aanvulling.**'

3 zeer belangrijke activiteiten kwamen hierbij aan bod:

1. Aanvullen = Een vervolg verzinnen op het verhaal.
2. Invullen = de personages in het verhaal eigenschappen en karaktertrekken geven.
3. Vormgeven = beeldmateriaal creëren als ondersteuning van het verhaal.

Ik koos voor deze stage bewust voor het verhaal 'Hamou en de zeven dochters' omdat ik het verhaal op een 'authentieke manier' verkregen had...

Dit verhaal kreeg ik van Rabia tijdens een interview. Rabia leerde ik kennen via een vroegere schoolvriendin (Mieke). Rabia's nicht Yousra is de collega van Mieke. Mieke wist dat ik, voor het project spoorzoekers en mijn bachelorproef, op zoek was naar authentieke Marrokaanse verhalen die van generatie op generatie overgedragen zijn. Yousra zelf kende geen Marrokaanse verhalen meer, maar kon zich vaag een verhaal herinneren over een heks die zeven dochters ontvoerde. Ze vroeg aan haar familie wie het verhaal nog kende en zo kwam ik terecht bij 'tante Rabia'. Rabia is zelf een kleuterjuf en geeft les in een schooltje op 'de luchtbal'. We spraken via de telefoon af om op 3 december samen iets te gaan drinken. Ik nam de vrijheid om meteen een audiofoon mee te nemen. Dat leek een goed idee want op deze manier kon ik het verhaal meteen opnemen. Voor meer informatie over de ontmoeting tussen mezelf en Rabia kan je mijn logboek raadplegen (zie 3/12/12).

Hamou en de zeven dochters

Hajit-ek (ik heb je verteld) over een koppel met zeven dochters. Zeven monden te voeden en zeven meisjes om te kleden. Het koppel moet elke maand naar de markt in de bergen, de reis duurt erg lang soms zelfs een hele week lang en dan blijven de zeven dochters alleen thuis. Net buiten het dorp woont een heks Tamza, zij heeft geen kinderen maar wel een hulpje, Hamou. Hij woont in bij de heks en moet haar bij alles helpen. Tamza heeft gehoord van de familie met zeven dochters. Ze krijgt een idee en laat Hamou haar ezel klaarmaken voor vertrek. Tamza en Hamou trekken naar het dorp waar de zeven dochters wonen. Ze komen aan wanneer het koppel net vertrekt.

Tamza heeft zich vermomd als een oud vrouwtje. Ze klopt aan bij de zeven dochters en vraagt hen, een oud vrouwtje, als zichzelf, op de ezel te helpen. De eerste dochter stemt in en wil Tamza de ezel op helpen, maar wanneer ze dat doet neemt Tamza haar gevangen en Hamou bindt haar op de ezel. Tamza klopt nog eens aan en vraagt aan de tweede dochter om haar op de ezel te helpen. De tweede dochter stemt in en wil Tamza de ezel op helpen, maar wanneer ze dat doet neemt Tamza haar ook gevangen en bind Hamou haar op de ezel. Tamza klopt aan tot ze alle zeven dochters gevangen heeft. Tamza doet haar oude vrouwtjes kleren uit, nu zien de dochters het, het is Tamza de heks!

'ik neem jullie mee naar huis waar jullie me zullen helpen in het huishouden.' De meisjes beginnen te huilen. Wat zal er met hen gebeuren? Ze willen niet mee! Wat zullen mama en papa wel niet denken als ze thuis komen en zien dat er niemand meer is? Hamou krijgt medelijden met de meisjes, maar hij moet hen gevangen houden van de heks. De meisjes zien aan Hamou dat hij het niet fijn vindt dat hij de meisjes gevangen moet houden. Ze proberen om Hamou te overtuigen hen vrij te laten. 'Hamou, als je ons vrijlaat kan je met ons meekomen. Mama en papa hebben altijd al een zoon gewild om op ons te passen als zij naar de markt gaan. Laat ons gaan Hamou en kom met ons mee.' Hamou denkt diep na en besluit de meisjes te helpen. Ze bedenken een plannetje.

Hamou zal hen helpen ontsnappen als ze beloven op hem te wachten. Hamou laat de eerste dochter ontsnappen, De heks draait zich om en roept: 'Hamou, wat is er van mijn ezel gevallen?' aan de ezel hangen stobalen en Hamou zegt: 'Tamza we zijn één van de stobalen kwijt maar de zeven dochters zijn er nog.' Dan laat Hamou de tweede dochter ontsnappen, opnieuw draait de heks zich om en roept: 'Hamou, wat is er van mijn ezel gevallen?' en Hamou zegt: 'Tamza we zijn één van de stobalen kwijt maar de zeven dochters zijn er nog.' Hij blijft dit leugentje gebruiken tot alle zeven dochters ontsnapt zijn. Maar dan bedenkt de heks zich dat ze helemaal geen zeven stobalen op haar ezel meehad! Ze had er maar zes aan haar ezel hangen! Tamza draait zich om, ziet enkel Hamou op de ezel zitten! 'HAMOU' roept de heks boos. Hamou snelt weg en klimt een boom in.

Tamza geeft het niet op, ze zoekt in de omgeving naar iets om Hamou uit de boom te krijgen. Ze vindt een paar naalden en stapelt naalden op naalden om zo tot bij Hamou te geraken maar prikt zich overal en valt naar beneden. Ze gaat op zoek naar iets anders en vindt eieren. Tamza stappelt eieren op eieren, maar de eieren breken en Tamza valt. Bij de derde keer vind ze fruit uit de bomen en Tamza stapelt fruit op fruit. Het fruit barst en Tamza glijdt uit. Ze valt op haar bips en gilt het uit van de pijn. Hamou kan ontsnappen terwijl Tamza nog op de grond ligt. Hij rent naar het huis van de zeven dochters die beloofd hadden daar op hem te wachten. Het koppel is terug van de markt en de zeven dochters hebben hun verteld over Tamza en wat Hamou voor hen gedaan heeft. Vanaf die dag heeft het koppel niet enkel zeven dochters maar ook een zoon. Wanneer het koppel naar de markt gaat zullen de dochters niet meer alleen achterblijven maar zal Hamou er zijn om op hen te passen.

7.4.3 Aanpak

Aanvullen

Telkens op het einde van de dag bespraken we nog even in de kring, wat er die dag in het verhaal gebeurde. Met welke passage eindigde het verhaal, wat zou er morgen gebeuren?

Dag 1:

Zoeken naar de relatie tussen Tamza & Hamou en de zeven dochters? Wat zouden Tamza en Hamou te maken hebben met de zeven dochters? De kls mochten verzinnen wat deze personages bij elkaar zou brengen.

Dag 2:

Wat zal er nu met de dochters gebeuren? Waarom neemt Tamza hen gevangen? Waar zal Tamza hen mee naartoe nemen?

Dag 3:

Welk plannetje bedenkt Hamou om de meisjes te redden?

Dag 4:

Wat kan de heks allemaal doen/ gebruiken om Hamou uit de boom te halen?

Deze momenten werden gezien als brainstorm en werden meteen door mezelf neergetekend, zodat de kls een overzicht hadden. Het brainstormmoment werd op het einde van de dag gehouden, dus konden de kls deze informatie niet rechtstreeks gebruiken tijdens hun creatief vormgeven. Mijn doel was om een interculturele versie te krijgen, dus had ik deze brainstormmomenten 's ochtends moeten houden alvorens het nieuwe deel van het verhaal te vertellen. Op deze manier hadden de kls dan kunnen kiezen tussen de oorspronkelijke versie of hun eigen versie als uitgangspunt voor de vormgeving.

Invullen en vormgeven

In Berber verhalen wordt door de verteller nooit een personage beschreven als goed of slecht. De uiterlijke kenmerken worden zelden beschreven en ook plaatsaanduidingen of beschrijvingen worden achterwege gehouden zodat de ontvanger deze details zelf kan invullen. Berber verhalen laten de invulling over aan de luisteraar zodat deze het verhaal kan interpreteren zoals deze dat zelf wil. Ik wou dat de kinderen de personages zelf vorm gaven qua uiterlijke kenmerken maar ook qua karakteristieke kenmerken. Dit kan alleen slagen wanneer je geen stereotypen gebruikt of toeschrijvingen van goed-

of kwaadaardigheid. Hierbij ging ik in de fout door meteen Tamza te koppelen aan de, door kinderen stereotype ingevulde, heks. Eigenlijk had ik gewoon de naam Tamza moeten gebruiken. 'Tamza verkleede zich als een oude vrouw.' Het gevolg van deze input was dat de kls niet loskwamen van de stereotype vormgeving van de heks. Tamza had eigenlijk evengoed alien, robot of yeti kunnen zijn bij wijze van spreken. Het enige dat in het verhaal vernoemd wordt is dat Tamza vrouwelijk is en Hamou mannelijk.

Dag 1:

Ik vroeg aan de kls hoe Tamza of Hamou er zouden uitzien. Ze kregen de kans om Tamza of Hamou te schilderen, te tekenen, te boetsen of om zich te verkleden in één van deze personages. Voordat ze dit konden doen ging er een korte brainstorm aan vooraf. Ik werkte opnieuw met het tekenen van de ideeën die de kls aanbrachten. Ik maakte hierbij de fout om twee kale popjes als basis te nemen en deze steeds verder aan te kleden/vullen met de ideeën van de kls. Natuurlijk is er op zo een kale basispop maar plaats voor één vorm van neus, één ontwerp van trui en één vorm van hoed. Dus moest ik kiezen tussen de ideeën van de kls. Het gevolg was natuurlijk dat er nu op de brainstorm tekening volgens de kls dé absolute Tamza en Hamou stonden, waardoor elk kind voor de rest van de week vasthield aan het voorbeeld op de brainstormtekening.

Bij nader inzien was dag twee ook een betere dag geweest om een brainstorm te houden rond Tamza en Hamou, omdat je in dat stuk van het verhaal bij beide personages twee kanten ziet. Hamou helpt de heks wel maar voelt zich er niet lekker bij. Tamza ontvoert de meisjes omdat ze niet meer eenzaam wil zijn en omdat ze hun hulp goed kan gebruiken. De eerste dag had ik dus beter gebruikt om de zeven dochters vorm te geven.

Dag 2:

Op dag twee gaven we de zeven dochter gedaante door middel van een spel. Het was eigenlijk de bedoeling dat dit zou gebeuren met een doorschuifstelsel zodat elke dochter elementen zou hebben van elk kind uit de klas. Ik verdeelde de klasgroep in 7 groepen. Elke groep mocht dus 1 dochter vormgeven. We begonnen met het wel gekende tekenspelletje dat als volgt gaat: vouw het papier in 3. Bovenaan tekent iemand een hoofd (de andere mogen niet kijken). In het midden teken je de buik en de armen, onderaan teken je de benen. Omdat je niet van elkaar weet hoe de andere delen eruit zien krijg je een leuke grappige combinatie. Helaas duurde dit gedeelte wat lang. De relatie tussen de voorziene ruimte en de getekende vormen zat niet goed. De kls voelden niet goed aan hoe groot ze hun lichaamsdelen moesten maken. Ik heb dit gedeelte erg intensief moeten begeleiden. Uiteindelijk was het resultaat erg leuk. De laatste dag hebben we alle dochters een naam gegeven en bedachten we een passende interculturele achternaam (Van der El rozeghani).

Dag 3:

Tamza is van plan om de dochters mee naar haar huis te nemen. Hoe zou Tamza's huis er uit zien? Waar slaapt Hamou? Heeft Tamza dieren? Hoe geraak je van aan het dorp tot aan Tamza's huis? Kan je er zo maar heen te voet? Wat is de moeilijkste weg die je zelf eens hebt afgelegd? Wat moest je allemaal doen om daar te geraken? Deze brainstorm kwam erg moeilijk op gang. Pas toen ik aan een aantal kinderen vroeg hoe zij op reis gingen kwamen er enkele voorbeelden van een reis naar Marokko die een stukje met de auto, een stukje met de bus of een stukje met de boot gebeurde. Door dit voorbeeld bleven we echter bij de voertuigen. Dan gaf ik een concreter voorbeeld: wat als je door een jungle moet? Welke obstakels kom je dan allemaal tegen? Deze voorbeelden waren té concreet en de kls stapten hier niet van af. Ik had moeten zoeken naar landArt of filmpjes van mensen die parcours doen, misschien eventueel een programmaatje kunnen opzoeken waarin een computer ventje over de obstakels die jij plaatst moet lopen. Ik had hen ook de klas kunnen laten inkomen langs hindernissen en zelf hindernissenparcours kunnen laten bouwen. Dit alles had kunnen bijdragen tot een creatievere perceptie.

Dag 4:

De kls bedachten allerhande oplossingen om tot aan Hamou in de boom te geraken. Maar hier had ik geen concreet beeldmateriaal van, wat jammer was. Eigenlijk had ik dit in mijn brainstorm kunnen voorzien. Ik had een grote boom kunnen maken (eventueel al een dag eerder of de dag zelf met de kls) en had deze in de kring kunnen zetten met Hamou erin. Ik had de kls kunnen vragen naar oplossingen. Ze hadden deze kunnen verwoorden en hadden dit dan meteen al spelend kunnen uitvoeren aan de hand van materialen uit de omgeving. Deze passages had ik kunnen filmen.

7.4.4 Eindreflectie

Over het algemeen ben ik erg tevreden over deze ervaring. Ik heb hier en daar kansen laten liggen maar, het heeft me wel tot inzicht gebracht. Door elke dag kritisch op mijn eigen handelen te reflecteren kwam ik op creatieve oplossingen. Als ik deze stage nu opnieuw zou mogen doen zou de invulling er heel anders uitzien. De vorm van deze stage was erg ervaringsgericht en was voor mezelf vooral experimenteel bedoeld. Deze stageweek was een echte uitdaging, zowel voor mezelf als voor de kleuters. Niet elk kind is even creatief aangelegd maar je kan op verschillende manieren creatief zijn. Creativiteit word vaak geassocieerd met beeldend werken. Tijdens deze stage heb ik geprobeerd om creativiteit op verschillende manieren aan te bieden. Er was ook ruimte voor creatief denken, oplossingsgericht denken, en voor creatief omgaan met taal. Het eigenlijke doel was niet zo zeer 'een intercultureel verhaal' vormen dan wel het 'samen creëren', net dat samen creëren is volgens mij het hoofddoel van ervaringsgericht onderwijs.

Nabeschuwing

8.1 Uitbreidingsmogelijkheden & toekomstperspectieven

De spoorzoekerskoffertjes kan ik in de komende maanden aanpassen door gebruik te maken van de feedback van de leerkrachten en de betrokken personen bij het MAS. De vijf koffertjes die ik voor mijn eindwerk verspreidde zag ik als een eerste test. De koffertjes waren van een lage kostprijs en bijgevolg ook van lage kwaliteit. Momenteel diende één koffertje voor één klas. Het was de bedoeling dat het koffertje met elk kind mee naar huis ging, zodat iedereen de zoektocht naar een Marokkaans verhaal op zijn manier kon ondernemen. Niet elk kind voelt zich even betrokken bij het project en dus zal de inzet en de interesse in de klas verdeeld zijn. In die zin is het dus veel interessanter om één koffertje te voorzien voor één basisschool of zelfs voor één scholengemeenschap. Enkel die kinderen die zich echt betrokken voelen en die zich bij gevolg dus ook willen en kunnen engageren voor het project zullen het koffertje meekrijgen. De zoektocht gebeurt op deze manier dus op eigen initiatief en, niet onbelangrijk, met voorbedachten rade. De kwaliteit van het resultaat zal kwalitatiever zijn en dus bruikbaar.

In die zin telt dus niet de kwantiteit maar wel de kwaliteit. Dat geldt niet enkel voor de verhalen van de kinderen maar ook voor de inhoud van het koffertje. Het koffertje kan, wanneer het een kwaliteitsvolle en doordachte omkadering heeft, een schoolproject worden i.p.v. een klasproject. De introductie kan door de verantwoordelijke gids van het MAS gebeuren, en kan een integrale of een klassikale vorm aannemen. Tijdens de introductie kan je als gids alle registers open trekken om de school te laten kennis maken met het land Marokko en zijn culturele link met onze stad. Je kan een introductiemenu opstellen met verschillende introductieactiviteiten. De directie of het schoolteam kan één of meerdere activiteiten kiezen en inplannen in samenspraak met de gids. Na deze kennismaking laat de gids de spoorzoekerskoffer achter. De koffer kan beginnen in het eerste of zesde leerjaar en kan zo doorgegeven worden aan de andere klassen. Elke klas krijgt de koffer een week lang in hun klas. Het project zal dus zes weken duren en kan dus ook genieten van een integrale afsluiter. Dit kan in de vorm van een Marokkaans schoolfeest of in de vorm van een aangepaste thematische rondleiding in het MAS, gevolgd door een verwerkend atelier.

De koffer blijft maar een week in één klas. Mijn eerdere koffertjes werden wekelijks met een andere leerling meegegeven. De inhoud, de functies en de materialen zullen dus volledig herdacht moeten worden. Bestaat de koffer uit verschillende compartimenten, zodat meerdere kinderen een deel mee naar huis kunnen nemen om zo hun zoektocht verder te zetten? Of bestaat de koffer uit verschillende kleine koffertjes? De koffer kan misschien meerdere functies hebben dan enkel het verzamelen van verhalen? Misschien kan de koffer ook voorzien zijn van een lessenpakket? Is één week per klas misschien niet te kort? Als je de periode langer maakt, duurt het misschien ook weer te lang tot een andere klas het koffertje krijgt en is het introductiemoment misschien vergeten?...

Ik denk dat ik dit alles moet herbekijken door gebruik te maken van mijn voorgaande ervaringen en mijn nieuw verkregen inzichten. Dit project is nog maar het 'bètaplan'. Dankzij mijn stage en vrijwilligerswerk in het MAS kan ik vanaf volgend schooljaar aan de slag als gids in het gidsenteam. Het project spoorzoekers eindigde officieel in april van dit jaar maar krijgt zeker en vast nog een staartje. Ik heb de mogelijkheid om deel uit te maken van dat staartje en hopelijk horen mijn koffertjes daar ook bij.

Na afloop van mijn stageweek met als belangstellingscentrum 'Marokko' had ik echt het gevoel dat ik een niveau van intercultureel onderwijs bereikt had. Ik had tot op een zeker niveau mijn ideaal bereikt. Een ideaal dat ik graag met mijn toekomstige collega's zou willen delen. Ik had alle materialen, alle lesvoorbereidingen en een evenwichtig weekschema. Waarom zou ik al deze resultaten dan niet bundelen tot een thema- of leskoffer? Een koffer om leerkrachten en kleuters te laten proeven van Marokko en van het intercultureel onderwijs.

Het hoofddoel van mijn bachelorproef is mijn actieonderzoek naar intercultureel onderwijs d.m.v. Marokkaanse kinderverhaaltjes. Deze koffer is louter een gevolg van mijn uitgebreid onderzoek en beschouw ik dus als een bijkomstig project. Een project in progress dat in het kader van mijn vrijwilligerswerk en toekomstige 'functie' bij het MAS kansen geeft. Vandaar deze korte voorstelling.

BC: Marokko

Doelgroep: 5-6 jarigen

Doelstelling: Wereldoriëntatie – mens en medemens – mens en samenleving

Inhoud:

- Lesmap: verkennend gesprek, uitgewerkte lesvoorbereidingen, lessuggesties,...
- Concreet materiaal voor uitgewerkte lesvoorbereidingen
- Materiaal voor milieuverrijking en als sfeerelement
- Een ervaringsgericht reflectiebord
- Thematische klaspop: Flamingo

Tipje van de sluier:

Blauwe prenten:

De blauwe prenten tonen foto's van didactische materialen die bijdragen tot de speelse beleving van het belangstellingscentrum 'Marokko'.

1. Een gezelschapsspelkoffer
  - Een burenspeel met personages uit het boek 'Hier woon ik: Marokko. Het verhaal van de verloren ring.' (zie literatuurlijst)
  - Een memory met tagines.
2. Concreet lesmateriaal
  - Lesmateriaal ter aanvulling van de lesvoorbereidingen in de koffer.
3. Thematische klaspop
  - Deze klaspop is een flamingo. Flamingo's vinden hun oorsprong in Marokko. De klaspop vindt dus op die manier haar link met het thema. De pop kan de betrokkenheid van de kinderen bevorderen en kan zich als het ware 'profilieren' als ambassadeur van het land Marokko.

Oranje prenten:

Deze prenten tonen foto's van materialen en hun bijhorende activiteiten die de kinderen de kans geeft om het land Marokko op een zintuiglijke manier te laten ontdekken. De kleuters krijgen de kans om van het land te proeven.

1. Een Marokkaanse thee-set
  - Een ontmoetend thee-moment is de ideale situatie om kort te reflecteren over de afgelopen dag of om na te denken over mogelijke nieuwe activiteiten.
2. Leesfries om Tagine te maken + Elektrische Tagine

- De kinderen maken samen tagine of misschien is er wel een Marokkaanse mama bereid om haar recept met ons te delen? De kls maken kennis met, voor ons onbekende, producten.
3. Leesfries om Baklava uit zoutdeeg te maken.
- De kinderen kunnen na een kort proefmoment of een korte waarneming van echte baklava, zelf baklava maken uit zoutdeeg. De zoutdeeg wordt gebakken en kan zo in hun eigen Marokkaans thee-huis verkocht worden.

8.1.2 Toekomst perspectieven voor de leskoffer

De leskoffer kan in combinatie met de spoorzoekerskoffertjes, voor de lagere school, een gedifferentieerd alternatief vormen voor Marokkaanse cultuurbeleving in de kleuterschool. Op deze manier kan ik alle facetten van mijn eindwerk projectmatig bijsturen om zo tot een integraal schoolproject te komen waarbij derde partijen zoals, de Marokkaanse gemeenschap en het MAS voor gesteld en gepromoot worden. Beide partijen hun doelen en belangen kunnen binnen dit project van elkaar verschillen.

De kennismaking met, en de beleving van de Marokkaanse cultuur in Antwerpen zal ongetwijfeld meer aan de belangen van de Marokkaanse gemeenschap toe komen dan aan die van het MAS. Het creëren van nieuwe sporen en de jeugdige interpretatie van erfgoed volgens de lagere schoolkinderen zal op deze manier eerder bijdragen tot de belangen van het MAS.

8.2 In de kijker

“Kinderverhalen leren je heel veel over een gemeenschap”

05 apr 2013 | De nieuwe Antwerpenaar | Tekst: Lynn Simons | Foto: Elisabeth Verwaest

Vijftien vrijwilligers gingen tien maanden lang op zoek naar Marokkaanse sporen in Antwerpen. In de mini-expo ‘Spoorzoekers’ in het MAS stellen ze hun zoektocht voor. De laatstejaarsstudente kleuteronderwijs Freya Staes (22) verzamelt Marokkaanse kinderverhalen.

“De deugniet ‘Jantje’ heet in Arabische verhalen ‘Hamou’”

“Ik was meteen geïnteresseerd toen ik in januari 2012 de oproep voor Spoorzoekers zag. Ik had een jaar eerder al stage gelopen in de derde kleuterklas van Hof Ter Zande in Hoboken, een klas met veel Marokkaanse kindjes. Als kleuterjuf is het belangrijk om wat achtergrond te hebben over die gemeenschap. Ik zocht daarom specifiek naar Marokkaanse of Berberse kinderverhalen.”

Koffertjes vol verhalen

“Het duurde even voor ik een goed project vond, maar ik koos uiteindelijk voor spoorzoeker koffertjes. Elk koffertje bevat een schriftje, een map met tekenpapier en kleurpotloden, een wegwerpfotoestel en envelopjes. Elk kind neemt het koffertje een weekend mee naar huis en gaat op zoek naar Marokkaanse verhalen. Ze zijn zelf de spoorzoekers. Het resultaat is een soort poëzieboek per klas. Er zijn al koffertjes in het zesde leerjaar van Sint-Maria in Antwerpen en in het derde leerjaar van De Blokkendoos op het Kiel. Daar belde de directrice wat later of ik nog koffertjes had. Andere klassen wilden ook meedoen. Geweldig.” Tot nu toe heeft Freya drie verhalen. “Ik vind het verhaal over ‘Moeder Sissi’ heel leuk. Het is een typisch verhaal zoals wij de grappige verhalen over Jantje kennen. De deugniet heet in het Arabisch Hamou. Uit kinderverhalen leer je heel veel over een gemeenschap. De verhalen wil ik later in mijn klas gebruiken. Berberverhalen zijn volksverhalen waar vaak niets opgeschreven of geïllustreerd is. Zo is het aan mijn kleuters om het verhaal te tekenen, elk op zijn manier. Al tekenden ze de heks Tamza allemaal hetzelfde: een oude vrouw met een zwarte hoed en een wrat op haar neus.”

Arabische show

In de mini-expo stelt elke spoorzoeker zich voor. “Ik doe dat met een tekst van een van mijn kleuters, Warre. Hij kwam eens naar me toe en zei: ‘Kijk, ik heb een Arabisch verhaal geschreven’. Ik vroeg om het voor te lezen en hij antwoordde: ‘Ik kan wel geen Arabisch, hoor.’ Hij had dat verhaal met veel show van rechts naar links geschreven. Wie het wil zien, moet naar het MAS komen!”

Stukjes Marokko in 't Stad

Het erfgoed in onze musea kleurt al te wit. Daarom gingen vijftien spoorzoekers voor het Mas op zoek naar de Marokkaanse geschiedenis van Antwerpen. Niets te vroeg, zo blijkt.

VAN ONZE MEDEWERKER

JEROEN STRUYS

ANTWERPEN | 'Migratie is een mooie, oude traditie in onze stad', zei de Antwerpse schepen van Cultuur Philip Heylen zaterdag in het Museum aan de Stroom. Al bijna vijftig jaar lang is er een Marokkaanse gemeenschap in Antwerpen. Op de Nederlanders na vormen de Marokkanen de grootste groep immigranten van de stad. Toch vind je bijna niets van die 'mooie, oude traditie' terug in de collectie van het stadsmuseum. Alsof de Marokkaanse Antwerpenaren nooit bestaan hebben. 'Er zit een hiaat in onze collectie volkskunde', geeft de directeur van het Mas, Carl Depauw, toe. 'Daarom zijn we aan een inhaalbeweging begonnen.'

Na een oproep gingen vijftien Antwerpenaren een jaar lang op zoek naar sporen van de Marokkaanse migratie. Het resultaat is nu te zien in de kleine tentoonstelling 'Spoorzoekers', wat schuchter weggestoken in het Kijkdepot.

De verhalen van de spoorzoekers zijn vaak persoonlijk. De vader van Amina (22) is in 2010 overleden. Op de tentoonstelling toont ze een kistje. 'Mijn vader bewaarde daar postzegels in: de ene helft draagt de beeltenis van de Marokkaanse koning, de andere helft die van Boudewijn. Symbolisch, hij wilde niet kiezen.' Na hun huwelijk waren haar ouders samen naar België gekomen. 'Mijn moeder miste haar familie heel erg, moest veel hullen. Maar ze heeft ook mooie herinneringen: ze werden bij aankomst heel warm onthaald door de buurtbewoners.'

Solidariteit

Er waren in de beginjaren blijkbaar wel meer 'autochtone' Antwerpenaren die zich inzetten voor hun nieuwe buren. Dat ontdekte Jamal (39). 'De eerste moskee van Vlaanderen kwam er dankzij een priester, die er een bouwde in de tuin van zijn pastoorij. Zo'n initiatief, zo'n solidariteit is nu haast ondenkbaar.' Jamal belandde ooit als student in Antwerpen en is nu buurtwerker in Hoboken-Kiel. 'Het is belangrijk dat de eerste generatie iets kan doorgeven aan de volgende. Op school leren de jongeren niets over de geschiedenis van hun ouders.'

Hasna (24) gaat op zoek naar informatie over haar vader, die overleed toen ze twee was. Op de tentoonstelling zie je een reiskoffer. Daarin bewaarde haar vader zijn meest dierbare documenten.

'Dat is veelzeggend', aldus Hasna. 'Hij was niet van plan om in België te blijven.' Ze stelde vast dat speuren naar erfgoed niet altijd gemakkelijk is: 'De generatie van mijn ouders vindt het moeilijk om te praten over hun komst naar hier. Misschien willen ze er niet aan herinnerd worden. Maar ondertussen zijn de sporen wel aan het verdwijnen.'

Lang niet alle spoorzoekers hebben een Marokkaanse achtergrond. Annick ging op zoek naar de Marokkaanse arbeiders van de

intussen gesloten glasfabriek Verlipack. Freya, een kleuterleidster in opleiding, verzamelde aan de schoolpoort Berberse kinder verhalen. Vol vuur vertelt ze het sprookje van Hamot en de zeven dochters.'

'De eerste moskee werd gebouwd door een priester, in de tuin van zijn pastoorij'

Kan dit project uitgroeien tot een grotere tentoonstelling in 2015, een halve eeuw na het verdrag tussen Marokko en België? Dat is nog niet zeker, zegt Lieve Willikens, erfgoedcoördinator van het Mas. 'In elk geval willen we nu onze collectie aanvullen. In de toekomst moeten thematentoonstellingen, bijvoorbeeld over 'wonen in de stad', ook voorwerpen tonen uit de Marokkaanse gemeenschap.'

Zou het project een diverser publiek naar het Mas lokken? Hasna hoopt van wel, maar is realistisch. 'Het museum heeft nog een hoge drempel voor veel mensen van Marokkaanse afkomst. Bij musea denken zij aan cultuur van Vlamingen over Vlamingen.'

'Spoorzoekers' in het Mas in Antwerpen, nog tot 21 april. Gratis toegang.

(vlnr) Spoorzoekers Amina, Jamal, Freya en Hassna. © Dries Luyten

---

8.3 Eindevaluatie

Alle realisaties van projecten, stages en bijkomende activiteiten zijn momenteel op mijn interpretatie van de Marokkaanse cultuur en het onderwijssysteem gebaseerd. Je kan dus stellen dat het tijdens deze voorlopige uitwerking, ironisch genoeg, ontbrak aan een brede interculturele samenwerking.

Dankzij de crowdsourcing en de co-creation bereikte ik wel een zekere vorm van interculturele samenwerking, maar het eigenlijke resultaat bleef wel een eigen eenzijdige interpretatie. Het zou het project dus van differentieel en cultureel belang zijn om deze resultaten te onderwerpen aan een nieuw en gevarieerd team.

De eerste steen is geworpen in de juiste richting. Zijn opvolger zal niet enkel de juiste richting moeten aannemen, maar zal ook voorzien moeten zijn van kracht, schwing en educatieve en culturele omkadering.

Logboek

SEPTEMBER 2012

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
05/09/12	OBED	Opzoekwerk	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Vorig jaar moesten we voor een werk van godsdienst OBED bezoeken om boeken te zoeken voor een taak rond wereldgodsdiensten. Ik herinnerde me een boek dat de Bijbel met de koran vergeleek. Oorspronkelijk ging ik dus op zoek naar dat boek. Uiteindelijk ontleende ik volgende boeken. Enkele boeken vond ik heel inspirerend en wil ik in de toekomst nog gebruiken in mijn kleuterklas. Andere vond ik te stereotiep of waren niet op het niveau van kleuters.

- Van der Linden E.; Diederens S. (2007). *De snoepjes van Aisha* Amsterdam:Clavispeuter

Dit is duidelijk een boekje met een bedoeling: de lezer laten kennismaken met het Suikerfeest, dat door moslims na de Ramadan gevierd wordt. Vooraan in het boek staat een duidelijke uitleg van het Suikerfeest. Ik vind het boek persoonlijk te stereotiep. Bovendien vind ik de uitleg over het Suikerfeest voor de leerkracht wel voldoende maar vind ik dat het in het boek niet op de juiste manier aan bod komt. Ik zou dit boek zelf niet meteen gebruiken in de kleuterklas.

- D'Hamers K.; Schoefs H. & Klochov R. (2008). *kif kif en shouf shouf* Brussel: Faro
- School zonder racisme (1996). *De koffer van mijn oma en opa in Marokko*

Dit boek is eigenlijk bedoeld voor kinderen uit de lagere school. Ik kon dit boek wel gebruiken om mijn eigen kennis over Marokko aan te vullen maar kon het niet gebruiken in de kleuterklas.

- De Bode A. (2012). *Mijn straat een wereld van verschil* Wielsbeke:De Eenhoorn

Een boek met hele leuke kijkprenten! Hier en daar stereotypen maar doordat er geen verhaal bijhoort kan je deze stereotypen ter bespreking stellen. Dit boek ga ik zeker gebruiken in de klas.

Reflectie:

Ik had meteen een voorkeur voor het boek 'mijn straat een wereld van verschil' en een afkeer voor het boek 'de snoepjes van Aïsha'. Het boek 'mijn straat...' is op een creatievere manier vormgegeven dan 'de snoepjes...'. Het bevat leuke prenten van plasticine figuren met veel details, er is veel te ontdekken. Dat zou één reden kunnen zijn waarom ik de voorkeur gaf aan het boek 'mijn straat' maar ik vond het verhaal van 'de snoepjes...' te stereotiep gebracht. Als ik heel eerlijk ben zitten er in het boek 'mijn straat' ook veel stereotypen maar omdat het enkel kijkprenten zijn kan je als KO zelf beslissen hoe je de prent aanbrengt. Je kan de stereotypen openstellen ter discussie. Ik kon me herinneren dat we eens voor een module criteria moesten opzoeken om goed intercultureel materiaal te beoordelen. Ik had het materiaal reeds subjectief beoordeeld maar ik vroeg me af of ik het materiaal ook zou afschrijven na een objectieve beoordeling. Ik volgde de criteria van 'VZW parel' (ook verder te lezen in mijn theoretische gedeelte). Uiteindelijk kwam het boek na het volgen van de objectieve criteria wel in aanmerking voor goed intercultureel onderwijs. Ik zocht op het internet naar voorbeelden van goede verwerkingsopdrachten en vond zo een lesfiche gemaakt door 'Django'.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Het boek 'mijn straat een wereld van verschil' wil ik zeker gebruiken in mijn klaspraktijk. Ik ga niet te

lang wachten met dit voornemen en ben van plan het boek te gebruiken tijdens mijn verkennend gesprek.

Vragen of bedenkingen:

Ik heb hoe dan ook nog steeds mijn twijfels bij het boek 'De snoepjes van Aïsha'.

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
25/09/12	KDG	Startgesprek met promotor	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Reflectie:

Ik had het gesprek goed voorbereid en had Cynthia mijn voorbereiding op voorhand doorgestuurd. Normaal gezien ben ik steeds laat wat betreft voorbereidingen en planning. Ik merk wel dat het vlotter gaat wanneer je een gesprek goed voorbereidt. Je kan concretere vragen stellen en de persoon aan wie je de vragen stelt kan concreter antwoorden of kan dankzij de voorbereiding die ze kreeg al aanvullende informatie meegeven. Cynthia had mijn voorbereiding voor het gesprek reeds gelezen en had al voor extra materiaal gezorgd. Ik kreeg prentenboeken mee ter inspiratie. Cynthia toonde veel enthousiasme voor mijn onderwerpkeuze en dat maakte mij ook zekerder. Na afloop van het gesprek had ik er meteen zin in.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Naar de toekomst toe zal ik steeds mijn gesprekken goed voorbereiden. Soms ga ik er te snel van uit dat een gesprek wel zal loslopen en dat ik de nodige informatie wel in mijn hoofd heb. Op deze 'go with the flow' manier vergeet je belangrijke vragen te stellen of vergeet je nuttige informatie te geven.

Vragen of bedenkingen:

Ik moet nog uitmaken welk resultaat ik wil bekomen voor mijn BP. Ga ik een actieonderzoek doen en documenteer ik mijn bedenkingen, mijn onderzoek en interviews met mensen, ga ik een prentenboek maken als resultaat of ga ik een leskoffer ineensteken? Dit moet ik nog uitmaken. Tegen het volgende gesprek zou ik dit al moeten weten, zou ik jaarplanning moeten hebben en zou ik een inhoudstafel van mijn theoretisch gedeelte moeten hebben.

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
27/09/12	Stage school	Promotie bij moedergroep	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Wanneer je een multiculturele bezetting hebt op je school is het organiseren van een moedergroep geen evidentie. Juf Martine moest er voor zorgen dat er mama's aanwezig waren die konden tolken voor andere ouders. Indien dit niet het geval was zou ik zelf proberen tolken in het Engels of het Frans. Enkel voor oudercontacten of voor individuele gesprekken worden betaalde tolken voorzien.

Reflectie:

Om de verhalenwissel te promoten had ik gepland een verhaal voor te lezen en daar enkele verwerkingsopdrachten aan te koppelen. Ik las het verhaal voor en speelde de verwerkingsopdrachten (op KL niveau) met de ouders. De ouders waren erg enthousiast. Ik denk dat ik dankzij deze promo ouders heb kunnen overhalen om mee te doen aan het project en om de verhalenwissel uit te proberen.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Ik heb vandaag wel gemerkt dat ouderbetrokkenheid een grote rol speelt. Dankzij ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie krijg je ook een betere kijk op de achtergrond van je

kleuters en creër je meer mogelijkheden tot intercultureel onderwijs. Wat kan nu meer betrokkenheid van de kls teweeg brengen dan een thema over de cultuur van hun ouders die dan zelf ook in de klas komen om iets uit hun cultuur te koken, te vertellen of te laten zien.

Vragen of bedenkingen:

OKTOBER 2012

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
01/10/12	MAS	Bijeenkomst spoorzoekers	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

De bedoeling van deze bijeenkomst was om na te gaan hoe ver iedereen stond met zijn persoonlijk project, om de planning van 'spoorzoekers' te overlopen en om te bespreken welk creatief medium je wilt gebruiken voor de afsluiting van de tentoonstelling in april 2013. De bijeenkomsten van spoorzoekers zijn steeds een boeiende leerervaring en geven je inzicht in hoever de anderen al staan met hun project en welke stappen zij al ondernomen hebben. Vooral dat laatste geeft je inspiratie en kan je verder helpen. Je krijgt steeds de tijd om kort jouw ervaringen te delen en jouw afgelegd tijdspad en ondernemingen te schetsen. De andere spoorzoekers geven je feedback en kunnen je aan contacten helpen. Na elke bijeenkomst weet je concreet hoe ver je staat tegenover de anderen, wat je nog moet doen/ wat nog van jou verwacht wordt en welke personen je nog van dienst kunnen zijn in je zoektocht naar sporen.

Reflectie:

De bijeenkomsten vind ik steeds interessant en heb ik nodig om alles op een rijtje te kunnen zetten. Het is steeds een 'schop onder mijn gat' als ik hoor hoe ver Annick, Roos en Jamal al staan. Die laatste zijn dan ook een voorbeeld voor mij. Ze zijn al zo lang betrokken bij integratieprojecten en hebben dankzij hun inzet veel nuttige contacten. Ik heb deze bijeenkomsten echt nodig om mijn verzamelde ideeën, sporen en informatie te kunnen structureren. De feedback van de andere spoorzoekers is steeds opbouwend en interessant. Elke keer na een bijeenkomst heb je nog meer zin om verder te gaan. Het enthousiasme van de groep is besmettelijk.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

NOVEMBER 2012

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
05/11/12	Stage school	Start stage BC Marokko	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Reflectie:

(Zie bijlage voor stageverslag)

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

Er zijn nog heel veel pistes die ik onbenut heb gelaten tijdens mijn stage. Ik zou graag mijn LVB's en weekschema willen aanpassen a.d.h.v. mijn ervaringen van de afgelopen stage. Ik heb ondertussen al

heel veel nuttig materiaal, waar geslaagde activiteiten aan gekoppeld zijn. Misschien is het een idee om deze resultaten te bundelen in een leskoffer 'Marokko'.

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
16/11/12	Stage school	Ouderparticipatie + einde stage = Marokkaans feest	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

In mijn themabrief voor de ouders deed ik een oproep om materialen mee te brengen die te maken hebben met het thema. Ik vroeg ook of er ouders waren die Baklava of andere Marokkaanse lekkernijen konden maken voor ons Marokkaans feest op vrijdag. De mama van Bilal stelde voor om tijdens de middag couscous te komen maken voor de hele klas. Ik denk dat ouderbetrokkenheid net zoals de betrokkenheid van de kls afhangt van de belevingswereld. Ouders zullen vlugger participeren in een thema waar ze zelf bij betrokken zijn.

Reflectie:

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Als je als KO de achtergronden van je kls goed kent kan je ook je thema's beter afstemmen op de belevingswereld van je kls en kan je op die manier meer rekenen op ouderparticipatie en – betrokkenheid.

Vragen of bedenkingen:

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
30/11/12	Café Moustache	Kennismaking met creatieve mentor MAS	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Mijn mentor is zelf betrokken bij het project 'supply stores' dit project heeft als doel om tijdens workshops samen met kinderen verhalen te schrijven. Door Tony's enthousiaste uitleg over de supply stores kreeg ik het idee om samen met de kls een Berber verhaal vorm te geven. Eigenlijk is dit volgens hetzelfde principe van de 'supply stores' alleen op kleuterniveau. De kleuters bedenken het verhaal niet van begin tot einde maar, vullen het aan/in. Zij bepalen de vormgeving, de sfeer, het karakter en eventueel zelf het verdere verloop.

Reflectie:

Ik had het gesprek goed voorbereid en ik had via mail al enkele documenten doorgestuurd. De kennismaking verliep vlot mede door enthousiasme aan beide kanten. Tony is veel praktischer dan ik, hij stelt gerichte vragen waardoor mijn project een duidelijkere vorm krijgt. Hij benadrukte nogmaals het nut van een logboek en spoorde me aan alles bij te houden en te archiveren. Mijn reeds gemaakte logboek vond hij te onvolledig. Hij wees me op de voordelen van korte reflecties of beschrijvingen van activiteiten.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

Het gedeelte in mijn logboek vanaf januari 2012 kan ik nu moeilijk aanpassen wat betreft reflecties en bedenkingen. Ik kan wel nog beschrijvingen geven van mijn acties maar voor een waardevolle reflectie is het te lang geleden.

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
30/11/12	KDG	2 ^{de} gesprek met BP promotor	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Cynthia verwees naar de workshop 'beeld': ontluikend schrijven uit de module leren waarin ze ons een voorbeeld gaf van lezen zonder woorden. Aan de hand van een chronologisch geordend stripverhaal kunnen de kls het verhaal construeren, er zullen verschillende verhalen bestaan voor één reeks. Nadien kan je bespreken hoe het komt dat de kls deze prenten anders interpreteren. Het lijkt me een leuk idee om deze vorm ook te gebruiken tijdens mijn stage waarin ik het verhaal vorm wil geven.

Reflectie:

Een uur eerder had ik nog maar pas een gesprek gehad met mijn creatieve mentor van het MAS over hetzelfde project. Zowel Cynthia als Tony zijn erg enthousiaste en creatieve mensen. Op één dag tijd heb ik zoveel input gekregen dat ik er echt nog méér zin in zou moeten krijgen. Ik denk dat ik vandaag helaas wat te veel input heb gekregen en dat ik even tijd nodig zal hebben om deze stroom ideeën te kunnen structureren. Wat kan ik waar mee? Welke ideeën wil ik zelf gebruiken, welke niet? Wat lijkt me haalbaar? Enz. Ik heb vandaag eigenlijk een 4 uur lange brainstormsessie gehad. Nu is het tijd om alles te ordenen en mijn hoofd op te ruimen.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Om alle ideeën van mezelf of feedback van anderen te kunnen bijhouden, stelde Cynthia voor om notitieboekjes bij te houden in verschillende handtassen. Op deze manier kan ik dingen die ik bedacht of ideeën en uitspraken van mensen bewaren en kan ik hier in reflectiemomenten of brainstormmomenten op terugvallen. Dit wil ik naar de toekomst toe zeker uittesten en indien het voor me werkt ook behouden.

Vragen of bedenkingen:

Is té veel input mogelijk?

DECEMBER 2012

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
03/12/12	Permeke	Interview met Rabia	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Ook in Marokkaanse verhalen heb je wederkerende personages zoals bij ons. Tamza en Hamou zijn daar twee voorbeelden van. Er zijn weinig Berber verhalen neergeschreven, ze werden vaak mondeling overgebracht van generatie op generatie. Het vertelmoment was vaak een generatie overschrijdend leermoment, in elk verhaal zaten verschillende moralen voor jong en oud.

Reflectie:

Ik had een vragenlijst voorbereid die ik voorzien had om bijkomende informatie te vergaren. Ik liet Rabia kiezen of ze deze via mail wou krijgen zodat ze die zelf op haar gemak kon invullen of dat ze de vragen in een vorm van interview wou beantwoorden. Rabia koos om ze thuis op haar gemak in te vullen. Eigenlijk had ik die vraag niet moeten stellen en haar moeten vragen of ze een interview zag zitten, ik had namelijk liever een interview gedaan. Ik had pas de tweede optie moeten voorstellen indien ze het interview niet zag zitten. Rabia was bij haar moeder langsgeweest om nog eens naar de verhalen te vragen die ze zich nog herinnerde van haar jeugd. Ze had notities gemaakt in haar schriftje en had het verhaal grotendeels vertaald. Ik vond het fijn dat Rabia alles goed had voorbereid en dat ze bereid was om verder in het project nog mee te werken. Een hele leuke ontmoeting en een interessant gesprek.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

De verhalen (vooral dat van Hamou en de zeven dochters) wil ik graag gebruiken in mijn klas.

Misschien wordt dit wel het verhaal dat ik met de kls zal bewerken of invullen.

Vragen of bedenkingen:

Ik had een rustigere plaats moeten uitkiezen. Op de opname van ons gesprek staan te veel achtergrond geluiden.

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
03/12/12	Stage school	Halve vrijwillige stagedag + evaluatie project verhalenwissel	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Wanneer je project afhangt van ouderparticipatie moet je veel actiever contacten leggen met de ouders. Ik deed een promo tijdens één van de moedergroepen en gaf een stage rond het thema Marokko waarbij ik de ouders uitnodigde tot participatie. De participatie in de klas lukte maar de verhalenwissel kwam niet van de grond. Ik had specifiek enkele ouders moeten aanspreken en had contact met hen moeten houden zodat ik een verhalenwissel zou kunnen doen. De verhalenwissel zou ook bij de mensen in hun privé plaats vinden. Volgens mij is dat de grootste reden, mede met het weinige contact, dat de verhalenwissel niet slaagde.

Reflectie:

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

Een andere manier bedenken om aan Marokkaanse verhalen te komen via de kinderen van de school.

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
27/12/12	Op vakantie	Afwerken van Theoretische gedeelte BP	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Reflectie:

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

(zie BP)

Vragen of bedenkingen:

JANUARI 2013

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
12/01/13	MAS	Opening mini tentoonstelling 'spoorzoekers'	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Op de tentoonstelling waren de consul van Marokko en de schepen van cultuur van Antwerpen gastsprekers. Ik vond het boeiend om te horen dat Marokko en België een goede communicatie hebben en dat de consul oprecht geïnteresseerd was in het project. Eerder konden enkele

spoorzoekers al rekenen op zijn medewerking en sprak hij bij de opening van een nieuwe moskee de mensen aan om deel te nemen aan ons project. Door de schepen van Cultuur werden alle spoorzoekers nog eens persoonlijk bedankt voor hun inzet. Ik vind het wel jammer dat hij de mensen niet vernoemde die de spoorzoekers geholpen hebben bij het verzamelen van de informatie, daarmee bedoel ik de mensen die we mochten interviewen en die materialen met ons wilden delen.

Reflectie:

Zowel mijn promotor als mijn creatieve mentor van het MAS waren op de invitatie ingegaan. Ik vond het leuk dat ze er waren wat blijkt uit interesse, enthousiasme en hoge verwachtingen. Ook mijn familie langs beide kanten was aanwezig. Die belangstelling werkt motiverend.

Ik werd ook even, net zoals Amina, Jamal en Hasna, geïnterviewd door De Standaard (zie bijlage) ik had het interview zo goed en slecht ik kon voorbereid. Ik vertelde over mijn ervaringen in de klas en over mijn project. Ik vertelde ook kort het verhaal van Hamou en de zeven dochters.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Eventueel tijdens mijn stage in het MAS mijn klas meer betrekken bij spoorzoekers en hen de tentoonstelling laten zien?

Vragen of bedenkingen:

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
13/01/13	Café Berlin	Opvolg gesprek met creatieve mentor MAS	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Het idee van het verhalenkoffertje dachten we verder uit. We besloten dat het voor komende stage nog niet haalbaar was en ik plande om het koffertje tijdens mijn zorgstage te introduceren. We spraken ook af dat ik elke dag of aan het einde van mijn stage een aparte reflectie zou maken voor het project, zodat Tony mijn proces kon volgen. Op deze manier zou ik zelf ook terug een zicht krijgen op mijn proces.

Reflectie:

Ik denk dat het haalbaarder was geweest om af te spreken om na de stage een aparte reflectie te maken i.p.v. elke dag een aparte reflectie te maken. Een stage op zich is al veel werk en ik ben van de gewoonte om elke avond erg grondig te reflecteren. Een globaal reflectieverslag was dus haalbaarder geweest. Ik denk dat ik niet veel in me heb opgenomen van het gesprek, de avond voor de start van je stage ben je één en al zenuwen. Je kan aan niets anders denken dan aan je lessen van de volgende dag en of je materiaal in orde is. Bovendien had Tony nog wel een aantal leuke ideeën voor de stage die ik nu niet meer of toch moeilijk kon gebruiken tijdens mijn stage. Volgende keer moet ik beter nadenken over de timing van de gesprekken.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
21/01/13	Stage school	Start zorg stage	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Ik heb erg veel geleerd over ouderbetrokkenheid en stimuleren van de taal. Ik kreeg ook de kans om de kinderen tijdens bepaalde opdrachten van korter bij te observeren. Zo kwam het dat ik beseftte dat ik een aantal kls verkeerd had ingeschat bij het maken van mijn beginsituatie van de klas voor de

zorgtaak van 10 december.

Reflectie:

(zie reflecties)

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

(zie reflecties)

Vragen of bedenkingen:

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
24/01/13	Stage school	Voorstellen 'spoozoekers koffertje'	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Reflectie:

Ik stelde het koffertje voor aan de directie van St-Maria. Oorspronkelijk was het mijn bedoeling om het koffertje te gebruiken in de derde kleuterklas. Volgens de directeur zou ik dan te afhankelijk zijn van ouderparticipatie. Het leek hem beter om het koffertje te introduceren in het 6de leerjaar onder de vorm van contractwerk. De leerlingen van het 6de leerjaar hebben al voldoende vaardigheden om het verhaal zelf neer te schrijven en hebben al een verantwoordelijkheidsgevoel voor het afwerken van een taak. Indien juf Lenny van het 6de leerjaar het koffertje ziet zitten, mag ik het op school proberen.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

Indien het koffertje aanslaat in het 6de leerjaar en de resultaten goed zijn, wil ik meer koffertjes maken om ook bij andere leeftijden of in andere scholen in te zetten. Misschien moet ik voor deze uitbreiding een budgetvoorstel maken voor het MAS?

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
29/01/13	Stage school	Afspraken maken met juf Lenny (6 ^{de} leerjaar)	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Reflectie:

Tijdens de middag ging ik bij juf Lenny langs om het koffertje voor te stellen. Ze stelde voor om er een fiche bij te steken waarop in stapjes staat uitgelegd wat er van de leerlingen verwacht wordt. Juf Lenny zag de koffertjes wel zitten en stemde toe. Zodra ik het ontwerp van Govert heb, mail ik haar de fiche door ter verbetering of feedback. Als alles goed gaat kan ik het koffertje maandag al meegeven aan 2 leerlingen van het 6de leerjaar.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
28/01/13	MAS	Bijeenkomst spoorzoekers	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Op 5 maart is het stadsklap in het MAS voor Berber-taligen. Lieve deed een oproep bij de spoorzoekers om aanwezig te zijn. Roos, Annick en ik zullen van de partij zijn. Ik denk dat dit een heel boeiende leerervaring zal worden.

Reflectie:

Tot nu toe had ik amper 3 verhalen verzameld voor het MAS. Ik hoop dat ik met de koffertjes een inhaal beweging kan maken. Govert zal de fiche ontwerpen en Abdel zal aan de directrice van De Blokkendoos vragen of er een mogelijkheid is om het koffertje ook daar uit te proberen. Ik vind het super leuk dat Govert en Abdel zo enthousiast zijn en me willen helpen.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
30/01/13	MAS	Start gesprek stage MAS	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Dankzij dit gesprek heb ik nu een beter zicht op de invulling van mijn stage binnen het MAS en het verder verloop van mijn project.

Reflectie:

Ik dacht dat ik het gesprek goed had voorbereid maar toen Tammy vroeg of ik bekend was met de kinder rondleidingen, moest ik toegeven dat ik dat niet had bekeken. Tammy zelf besteedde gelukkig weinig aandacht aan mijn onwetendheid en ging enthousiast verder. De eerste week zal ik een aantal rondleidingen meevolgen en zal ik hier op reflecteren. Het is de bedoeling dat ik hieruit inspiratie haal om een eigen rondleiding op te stellen i.v.m. spoorzoekers en het gebouw. Persoonlijk vind ik dat "Wereldstad" beter met spoorzoekers te verenigen valt dan het gebouw, maar voor "Wereldstad" bestaat al een rondleiding. Tammy stelde voor om de leerlingen en kleuters die al meewerkten aan mijn project uit te nodigen als testpubliek. Ik vind het fantastisch dat ik zoveel leerkanalen krijg, ik ben van plan ze ten volle te benutten.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

Februari 2013

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
18/02/2013	MAS + spoorzoekers	Testklasje voor 'woordparade'	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Vandaag heb ik meer inzicht gekregen in hoe je een rondleiding in elkaar steekt. Hoe je vooraf te werk gaat, hoe je een rondleiding opstart. Ik mocht de documenten inzien en kon de rondleiding volgen. Een rondleiding steek je volgens volgende stappen in elkaar:

1. Doelgroeponderzoek en verkenning op eigen niveau

De doelgroep voor 'woordenparade' zijn anderstalige leerlingen vanaf 5 jaar. Allereerst schets

je concreet de doelgroep. Wat zijn de eigenschappen, vereisten, kortom wat is hun definitie? Daarna ga je op zoek naar didactische informatie en materialen om je te helpen bij het inschatten van het niveau van je doelgroep en om je eigen didactisch handelen te verfijnen ten voordele van je doelgroep.

2. Selectie van werken of ruimtes binnen tentoonstellingen

Je kiest één of twee verdiepingen uit (in het MAS heeft elke verdieping een eigen thema). Wanneer je een thema (een verdieping) gekozen hebt, kies je enkele werken waarbij je leuke activiteiten of waarnemingen rond kan plannen. Je doet een brainstorm, eventueel met betrokken personen of met mensen die rechtstreeks bij je doelgroep betrokken zijn.

3. Opbouwen van het verloop van de rondleiding

- Kennismaking met de groep
- Wat is een museum? Waarvoor staat het MAS? Wat houdt het MAS in?
- Chronologisch verloop van de rondleiding = per werk uitschrijven welke vragen je kan stellen bij de globale waarneming en welke verwerkingsactiviteit je plant + eventuele impulsen.

4. Opbouwen van het verloop van een eventuele aansluitende atelieractiviteit

- Voorbereiding vooraf (materiaal klaar leggen, beeldmateriaal,...)
- Een volledig uitgeschreven beeldactiviteit voorzien

5. Verzinnen van een origineel evaluatiemoment op niveau van de doelgroep

Dit is een moment om er voor te zorgen dat je als gids zo ervaringsgericht mogelijk gaat werken. Gebruik de input van de kinderen als feedback voor je volgende rondleiding. Pas aan waar nodig. Vraag hen wat ze leuk vonden en wat ze minder leuk vonden maar vraag hen ook naar hun eigen ideeën.

6. Voeg een draaiboek en een logboek bij.

Wat ging vooraf? Welke stappen heb ik ondernomen? Voeg je brainstorm toe en je onderzoek naar didactische informatie voor je doelgroep.

Reflectie:

Een stagedag die pas om half 10 begint is altijd mooi natuurlijk. Ik ben zelf geen ochtendmens en functioneer beter later op de dag. Deze uren vond ik op zich al heel flexibel maar ook de aanpak en de omgang met collega's en stagiaires kan ook rekenen op veel flexibiliteit. Ik kreeg meteen de kans om tijdens de pauze mijn stageschool te bezoeken en om woensdagnamiddag naar de jobbeurs te gaan. Ik denk van mezelf dat ik ook wel een flexibele persoon ben. Eigenlijk was er vandaag niks concreets gepland voor mij maar ik stelde voor om toch om half 10 aan te komen. Uiteindelijk kon ik om 10u een testklasje volgen, mocht ik tegen 12u30 mijn koffertjes voorstellen, mocht ik tijdens de middag de koffertjes in mijn stageschool introduceren en kon ik in de namiddag mijn reflectie schrijven en mijn logboek aanvullen. Morgen wil ik tijdens de MAS-tour zelf al eens brainstormen over welke verdieping of welke werken ik kan linken aan 'spoorzoekers' en wil ik opzoek gaan naar een passende didactische aanpak voor leerlingen van het 6de leerjaar. Dit laatste wordt vast een uitdaging vermits ik vooral kls gewoon ben. Momenteel speel ik nog met het idee om de 3de KL te combineren met het 6de leerjaar in mijn rondleiding. Maar ik heb vandaag gezien dat kleinere groepjes beter haalbaar zijn dan grote groepen.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vertrekken vanuit één voorwerp of een schilderij

Vandaag heb ik gemerkt dat het soms leuk kan zijn om vanuit een voorwerp te vertrekken. Vanuit een schilderij vertrekken heb ik al eerder gedaan in de klas. Eigenlijk ga je uit van een spontane waarneming en breid je zo een gedifferentieerde waarnemingsactiviteit uit. Vanuit één voorwerp vertrekken vraagt veel fantasie en creativiteit van zowel de kinderen als van de leerkracht maar je komt tot originelere ideeën. Bovendien zal het resultaat na je verkennende activiteit gestructureerder zijn dan wanneer je kls laat brainstormen binnen een thema, over een uitgebreide zoekprent of over verschillende materialen.

Vragen of bedenkingen:

Woordparade:

1. Kennismaking

De kennismaking hadden ze beter in het atelier gedaan. Nu waren de kinderen al verdeeld in twee groepen, de kennismaking gebeurde rechtstaand en heel vluchtig. In het atelier is

nochtans een gezellige kring waar je jezelf als gids voor de hele klasgroep kan voorstellen. Je kan ook de regels (wat mag en wat niet mag in een museum) klassikaal aanbrengen. Je overloopt het verloop van de rondleiding en verdeelt daarna pas de groepen in 2. Voor kls is dit ook het uitgelezen moment om eerst nog even naar het toilet te gaan.

2. De tocht naar boven

Uit de ramen kijken en de dingen benoemen die je ziet was erg leuk. De kinderen van vandaag waren redelijk sterk in taal, het spelletje 'ik zie ik zie' had een leuke differentiatie kunnen zijn. De kinderen zien nu alles kleiner dan dat ze de dingen normaal zien. Het is misschien wel leuk om hen hier op te wijzen en te vragen hoe dat komt? Je kan hen één oog laten dicht doen en hen vragen of ze die auto tussen hun twee vingers kunnen nemen? Dat huisje, hoe hoog is dat? En die toren hoe hoog is die? Op deze manier hebben ze al door dat de toren hoger is dan het huis. Één van de kinderen haalde aan dat het museum erg groot was. Het had leuk geweest om meteen de link te leggen naar de reuzen. De kern woorden in deze rondleiding waren vooral: reus en toren. Het was leuk geweest als de kinderen de kans hadden gekregen om de woorden reus en toren met hun hele lijf te kunnen beleven. Zo blijven de woorden langer bij. We hebben ook maar heel kort één reuze draak gezien omdat we al op de vijfde verdieping waren. De draak was gemaakt van fietsbanden, een verwerkingsactiviteit met fietsbanden zou ook wel leuk zijn? Zowel als knutselactiviteit als voor een bewegingsactiviteit op de boulevard.

3. Wereldstad

Wake-up

- De kinderen vonden de wake-up ruimte super leuk. Uiteindelijk hebben de kinderen in deze ruimte niets gedaan. Ze hebben de ruimte op hun eigen explorerende manier ontdekt maar na het explorerend beleven had wel een ondersteunende opdracht mogen komen. 'Probeer eens de letter van je naam te zoeken.' 'oud ben jij? Zoek eens het juiste cijfer?' 'Wie vindt er het cijfer/de letter...'

ommeegang

- Heel leuk om eerst de kinderen over te laten aan een spontane waarneming. De spontane waarneming had wel iets langer mogen duren. Als volwassene zijn er steeds andere dingen die je als eerste opvallen, het is leerrijk om het schilderij eens door de ogen van je doelgroep te zien.
- Ook hier werden opnieuw de reuzen aangehaald. De gids vroeg: zijn de mensen allemaal even groot? Je kan hen het verschil tussen 'een reus en een dwerg' of tussen 'groot en klein' laten beleven. Zo begrijpen kinderen die mindertalig zijn ook het verschil/contrast of de betekenis van de woorden. De mensen op het schilderij staan niet stil, ze stappen vooruit maar stappen die allemaal op de zelfde manier? Laat hen op muziek stappen als een dwerg of als een reus. Dat is meteen een leuke link naar je 'stoet' en dat maakt de stoet ook meteen veel sfeervoller.
- Alle woorden op de bordjes waren terug te vinden op het schilderij. De bordjes waren heel duidelijk en mooi gemaakt. De gids vroeg om steeds het woord met z'n allen te herhalen maar dat gebeurde niet. Ofwel moet dit beter begeleid worden ofwel moet je er iets anders op vinden. Je kan zeggen 'auto' en dan van drie aftellen en samen 'auto' zeggen maar, wat leuker is, je kan hen het woord laten klappen of stampen in lettergrepen. Zo heb je meteen weer differentiatie voor de kinderen die nog in hun tijdelijk mutisme zitten. Wanneer je de woorden stampt (omdat de kinderen een bordje in hun handen hebben) heb je meteen weer de link naar de reuze stappen en je stoet.
- Een heel leuk idee om samen een stoet te vormen met de borden. Elk kind riep zijn eigen woord maar er was geen stoetsfeer. Het toevoegen van muziekinstrumenten zou leuk zijn maar misschien niet realistisch? Dus waarom geen ritme stappen met onze voeten? Een stoet van reuzen of een stoet van dwergen = contrast 'groot-klein' en 'luid-stil'
- Super leuk idee om na afloop in de krijtjesgang de kinderen de kans te geven om hun eigen woord te tekenen.

4. Atelier

- Een rijk en interessant aanbod aan beeldmateriaal en technieken. De kinderen hadden nog nooit met bister gewerkt. De combinatie bister en vette pastels was erg leuk en sprak tot de verbeelding van de kinderen. De opdracht werd goed uitgelegd en er was voldoende beeldmateriaal. De resultaten van de kinderen waren origineel. Hele leuke verwerkingsopdracht!

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
19/02/2013	MAS + spoorzoekers	Leven en dood + MAStour	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Leven en dood (3de KL)

De gidsen benaderden de kunstwerken via verschillende domeinen. De Afrikaanse maskers werden met mimiek nagebootst, de gids bood voelzakjes aan en de kinderen moesten een passend kunstwerk zoeken, er werden spelletjes gespeeld die met de werken te maken hadden. De kinderen kregen de kans om via drama, beeld, beweging en zintuiglijke exploratie de kunstwerken te ontdekken. Alles was aan elkaar gelinked, er was een duidelijke structuur en een leuke sfeervolle inkleding. Het atelier sloot mooi aan bij de rondleiding. Echt een super goede rondleiding!

Mas-tour op eigen niveau

Ik heb veel inspiratie opgedaan om te gebruiken in mijn eigen rondleiding.

Reflectie:

Gisteren had ik geen goed gevoel bij de rondleiding 'woordparade'. Ik vond de rondleiding inhoudelijk wel goed maar de didactische aanpak van de gids hield wel te wensen over, vond ik. Gisteren heb ik me hier niet over uitgesproken omdat dit de eerste rondleiding voor kinderen was die ik in het MAS meevolgde. Misschien had ik mij er teveel bij voorgesteld of had ik een verkeerd beeld, dacht ik. Ik schreef gisteren enkele punten op die ik anders zou aanpakken, maar besloot er niks over te zeggen. Vandaag kon ik om 10u opnieuw een rondleiding volgen 'leven en dood' voor de derde kleuterklas. Het verschil met gisteren was onmeetbaar! De gidsen Anne en Caroline waren fantastisch! De opdrachten, de verwerking en de invalshoeken waren origineel en op niveau. De begeleiding was speels en er was een juiste sfeer. Een groot verschil tegenover gisteren. Nu kon ik de rondleiding van maandag toetsen aan die van vandaag en vaststellen dat er inderdaad nog iest miste bij de rondleiding van maandag.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vandaag heb ik ingezien dat je kunst op verschillende manieren kan benaderen en kan gebruiken om verschillende ontwikkelingsdomeinen aan te kleden. Ik ben zeker van plan om in de toekomst vaker kunst te gebruiken als inspiratiebron in de klas.

Vragen of bedenkingen:

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
21/02/2013	MAS	MAS-tour + samenstellen presentatie	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Door mezelf te gaan verdiepen in de visie en in de werking van het MAS ben ik steeds meer overtuigd van het belang van dit gebouw als deel van Anwterpen. De gids (Dominique) beschreef het MAS als 'de toren van het volk' en als 'een vertikaal park'. De wandelgangen of de boulevard genoemd en het dak zijn vrij toegankelijk en bieden je een onwaarschijnlijk uitzicht over de stad. Doordat het gebouw

voorzien is van zoveel glaspartijen word de stad in het MAS geïntegreerd en vise versa.

Reflectie:

Door twee MAS-tours te volgen heb ik ten eerste een betere kijk gekregen op de visie van het MAS maar heb ik me ook gerealiseerd dat een presentatie van deze werkplek al doende of al belevend moest gebeuren. Je kan de visie van het Mas ook tonen aan de hand van een PP maar, waarom zou je in een saai vergaderzaaltje de visie aan de hand van woorden proberen uit te leggen wanneer je om het hoekje een enorm panorama hebt dat de visie van het gebouw en de instantie omschrijft zonder woorden?

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

Ik hoop dat mijn opgestelde presentatie zal voldoen aan de normen? Ik denk dat ik morgen mijn presentatie rondleiding mee de wandelgangen in neem en zelf eens uittest hoe lang het zal duren. Het is misschien een idee om mijn kotgenoten te bombarderen als eerste testpubliek voordat ik de presentatie rondleiding aan mijn medestudenten geef?

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
22/02/2013	MAS	Spoorzoeker koffertjes maken + bezoek stage school	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Mijn dagen lopen gestructureerder wanneer ik de uren van het MAS volg. De open sfeer in de kantoren zorgt ervoor dat er een rustige werksfeer gecreeërd wordt. Ik mocht van Tammy boodschappen voor het MAS zoals de koffertjes of stagebezoeken plannen tijdens de uren van mijn stage maar, ik denk dat ik productiever te werk ga wanneer ik op kantoor ben in het MAS. Ik mag ook gebruik maken van het atelier indien het vrij is. Op kot ben ik ook voorzien van voldoende materiaal maar opnieuw denk ik dat de sfeer van het atelier wel zal bijdragen tot een hogere productiviteit.

Reflectie:

Vandaag had ik geen rondleidingen gepland staan en was Tammy niet aanwezig. Dus besloot ik van thuis uit te werken. Ik had naar verschillende scholen mailtjes gestuurd ivm het project en één school had ik al concrete data doorgemailed voor een eventuele afspraak. Één van de datavoorstellen stond op maandag 25 februari. De twee koffertjes die ik al had zijn ondertussen in omloop, dus zal ik maandag geen koffertjes hebben indien de school 25 februari koos. Ik besloot dus om vandaag 4 nieuwe koffertjes in elkaar te steken zodat ik mijn voorstelling zou kunnen doen aan de hand van concreet materiaal. De Turkse winkel waar ik de wegwerp fototoestelletjes kon kopen aan 5euro was gesloten. Uiteindelijk heb ik de hele stad doorkruist op zoek naar wegwerp fototoestellen. Mijn laatste hoop was: 'Saturn' maar daar kostten de toestelletjes 5 euro meer dan bij de Turk.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
25/02/2013	MAS	Woordparade gesprekken met Tammy en Lieve	NR.: 3

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Gesprek met Lieve:

Dankzij de gesprekken met Lieve (projectleidster spoorzoekers) en Tony (creatieve mentor aangesteld door MAS) kan ik mijn ideeën structureren en in vaste vorm gieten. Deze regelmatige gesprekken brengen ook een soort rust. Alles wordt overlopen en er wordt nagegaan of alles op een kwaliteitsvolle manier gebeurt en of alles haalbaar is. Deze controle biedt me zekerheid, ik weet dat

ik op deze manier niets aan het toeval kan overlaten. De gesprekken worden door beide partijen op voorhand goed voorbereid. Wat heb ik al ondernomen? Wat heb ik in de nabije toekomst nog gepland? Zijn er complicaties of moeilijkheden? Wat zal mijn resultaat concreet inhouden? Heb ik nog vragen? Dankzij deze gesprekken krijg ik ook meer inzicht in het projectmatig werken. Persoonlijk ben ik niet zo een krak in het spreiden van werk. Ik krijg een idee en ik wil er meteen invliegen waardoor ik een aantal stappen oversla. Dankzij de feedback van Tony en Lieve die zelf al aan veel projecten deelnamen en die zelf ervaring hebben in het begeleiden van projecten pak ik alles nu eerder stelselmatig aan. Elk idee moet tot in de puntjes uitgewerkt worden alvorens je het voor de leeuwen kan gooien. Wat is mijn insteek? Wie is mijn doelgroep? Hoe bereik ik die doelgroep en wat zijn hun eigenschappen? Wat is mijn doelstelling? Heb ik een toekomstbeeld of een verwerkingsopdracht? ... . Dankzij het project spoorzoekers kreeg ik de kans mijn ideeën uit te werken binnen een kader en met professionele ondersteuning. Lieve zag ook kansen om in dezelfde zin verder te werken maar dan rond erfoegd in het algemeen ipv enkel rond Marokkaans erfoegd. Ik stelde voor om mijn laatste week stage te wijden aan het interviewen van kinderen tussen 5 en 12 op zoek naar hun visie op erfoegd en het belang daarvan.

Gesprek met Tammy:

Tammy legt erg veel vertrouwen in haar stagiaires. Ik krijg de kans om volledig zelfstandig te werken, het is in dat opzicht dan ook aan mij om geregeld (op zelfstandige basis) feedback te vragen. Tot voor kort mailde ik mijn reflecties en het gedeelte van mijn logboek door maar, ik denk persoonlijk dat het misschien beter is om het logboek echt als een inblikwerk aan te bieden. Op de computer lees je minder gemakkelijk en een schrift ligt in het oog en kan op tussenmomenten even nagekeken worden. Tammy wou vooral mijn planning kennen en hoe ik te werk zou gaan. Ze controleerde ook al even de presentatie die ik maakte voor mijn medestudenten. En vroeg naar mijn ideeën voor de rondleiding van het 6de leerjaar van St-Maria. We bekeken ook de mogelijkheden voor mijn laatste stageweek. Voor mijn laatste stageweek zou ik graag video interviews doen met kinderen uit St-maria over Marokko, 'de spoorzoekers' en erfoegd in het algemeen. Hiervoor ga ik Hasna contacteren (collega spoorzoeker) en juf Martine de zorgjuf van St-Maria.

Reflectie:

Gesprek met Lieve:

Mijn planning voor de toekomst zit goed in elkaar. Ik heb ondertussen 3 scholen gecontacteerd van de 5. Mijn koffertjes lopen al in 1 school en een 2de school heeft ondertussen toegestemd. Ondertussen wacht ik nog antwoord af van de 3de school en wacht ik op de gegevens van de 4de school. Mijn evaluatiemoment is gepland voor 6-7 april, dat is ook meteen het moment om een projectvoorstel uit te schrijven voor volgend jaar. Lieve ziet potentieel in het project en zou hier graag iets mee aanvangen in 2014. Tammy wees Lieve erop om te polsen of er een extra (betaalde) werkracht aangenomen kan worden voor het project. Zo niet stelde ze voor, indien het project potentieel heeft, het aan een stagair te geven. Persoonlijk zou ik het jammer vinden als ik mijn project zou moeten afstaan aan een stagair.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

In de toekomst wil ik ook graag werken met ervaringsdeskundigen om mijn werk te onderwerpen aan feedback. Mijn voorbereiding voor mijn atelier van spoorzoekers zal ik doormailen naar Deborah die het atelier van woordparade verzorgt. Zij coached leerkrachten bij muzische vorming, dus zij is zeker een ervaringsdeskundige.

Vragen of bedenkingen:

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
27/02/2013	MAS	Observatie voormiddag in 6 ^{de} lj. Contacten leggen + verder uitwerken van rondleiding 6 ^{de} leerjaar.	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

De kinderen zijn gisteren op excursie geweest naar Ieper. Woensdagvoormiddag (gedeelte voor de pauze) was het verwerkingsmoment. Ik kon aan een aantal kinderen vragen stellen in verband met hun daguitstap. Ik merkte dat niet alle kinderen op dezelfde manier reageerden. Sommigen vonden de busreis interessanter dan de uitstap zelf. Ik begreep al snel de motivatie van de gidsen om bij een groep van leerlingen uit het secundair vaak genoeg terug te koppelen naar de leerling als individu. Ik kreeg ook de kans om het resultaat van mijn koffertjes in te kijken. Mijn eerste officiële verhaal via de verhalenkoffertjes ging over 'mama sissi' en een kat die op de couscous van Walid had geplast. Niet zo zeer een echt volksverhaal dan wel een grappig verhaaltje zoals wij ze zo vaak kennen onder 'Jantje ging eens' vanuit mijn theoretisch onderzoek weet ik dat een kwajongensachtig figuur als 'Jantje' ook voorkomt in Berber sprookjes onder de naam 'Hamou El chraimi' (fonetisch geschreven); Ik vond het dan ook gek dat het jongetje in het verhaal Walid hete en niet 'Hamou'. Ik vroeg ernaar en het meisje gaf toe dat haar nicht niet meer goed wist hoe de jongen heette. Jantje was wel een extreme verbastering geweest, dus ging ze voor Walid.

Reflectie:

Ik heb vandaag gemerkt dat 'veel geduld' een vereiste is wanneer je een nieuw project in verschillende scholen wil opstarten. Sinds begin vorige week ben ik begonnen om 5 scholen te mailen en hen, indien nodig, herinneringen te sturen. Op zich krijg ik heel positieve reacties, scholen die melden dat ze graag mee zouden doen of scholen die me nog andere scholen aanraden maar, wanneer het er op aankomt om een afspraak te maken gaat het moeilijker. Vandaag heb ik mijn eerste bevestiging gekregen. Eerst voel je jezelf opgelucht omdat je eindelijk een bevestiging hebt maar, daarna komt de teleurstelling omdat je weet dat je sinds vorige week elke dag mailt. Ik heb in de eerste plaats gekozen om te mailen zodat ik mijn project kon voorstellen aan de hand van een bijlage en een tekst. Ik denk dat ik nu best overga tot bellen of rechtstreeks contact. Ik kan hen nu bellen en verwijzen naar de mail, in de hoop dat zij de nodige achtergrond informatie al hebben gehad.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Eerst mailen om mensen in te lichten, daarna overgaan tot bellen of rechtstreeks contact.

Vragen of bedenkingen:

Ik hoop dat de andere 3 scholen ook snel zullen reageren.

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
28/02/2013	MAS	Wereldstad 2 ^{de} lj	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Wereldstad

De gidsen hadden een 5de leerjaar verwacht en dus gebeurde de differentiatie al improviserend. De gidsen hebben dit zo goed mogelijk opgelost. Stukken zoals een uitgebreide waarneming van het 16de eeuwse stadsplan werden niet aangehaald en om dit te compenseren werd er meer aandacht besteed aan de reuzen op de boulevard. Het tekenen van de skyline ging bij Caroline erg moeizaam. Ze had het begrip skyline wel goed uitgelegd. De kinderen begrepen het begrip wel maar 3D naar 2D omzetten is voor een 2de leerjaar nog heel moeilijk. Deborah had dit beter opgelost door de kinderen de skyline van een schilderij te laten tekenen. De kinderen konden eerst de skyline volgen met hun vinger en daarna konden ze gemakkelijker de vertaling maken naar hun blad.

Differentiëren op leeftijd is niet gemakkelijk en het wordt nog moeilijker wanneer je nog niet vaak genoeg met verschillende leeftijden hebt gewerkt. Ik vraag me af of 'differentiatie' een vast onderdeel is in de uitschrijving van een rondleiding. (navragen). Dankzij deze ervaring ben ik tot het besef gekomen dat ik zelf geen ruimte heb gelaten voor differentiatie binnen mijn atelier. Natuurlijk

maakte ik enkel een rondleiding voor het 6de leerjaar maar ook binnen en leeftijds categorie is er nood aan differentiatie.

Reflectie:

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Differentiatie is steeds een vast onderdeel in mijn LVB's.

Vragen of bedenkingen:

Maart 2013

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
5/03/2013	MAS	MASklap	NR.: 6

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Stadsklap wordt MASklap:

Stadsklap is een inburgeringsinitiatief. Voor de inburgeraars zit stadsklap in hun te volgen traject, Belgische burgers kunnen zichzelf vrijwillig opgeven voor stadsklap. Stadsklap was vandaag in het thema van verzamelen en werd dus gelinked aan de spoorzoekers. Aan alle deelnemers werd gevraagd een verzamelobject mee te nemen dat voor hen belangrijk was. Na een korte kennismaking (opnoemen van de namen) gingen we naar het depot om de minitentoonstelling van spoorzoekers te volgen. Ik mocht een groepje begeleiden en hen vertellen over de spoorzoekers. Ik merkte dat het "gidsen" moeilijker ging omdat je telkens rekening moet houden met de tolk. Je kan niet in een stuk een uitleg geven maar je moet pauzes inbouwen zodat de tolk de tijd heeft om de vertaling te maken. Uiteindelijk resulteert jouw uitleg in een uitleg voor de tolk, je spreekt je eigen publiek niet aan, dat doet de tolk. Dit vond ik erg vervelend want uiteindelijk doe je mee aan stadsklap om de mensen beter te leren kennen om hen een duwtje te geven bij het inburgeringsproces. Ik stond dan ook wat sceptisch tegenover het gesprek en had er weinig hoop in. Tegen alle verwachtingen in ging het gesprek super! Er werd in twee talen gepraat en Farida vertaalde alles op een luchtige amusante manier. Omdat je nu iets persoonlijks vertelt, kijk je de mensen die praten of luisteren wel aan, tijdens de rondleiding had ik wat schrik dat het onpersoonlijk zou worden. Het was ook leuk dat iedereen een object bij had. Op het einde van de MASklap werden er zelfs objecten uitgewisseld!

Reflectie:

ik heb erg genoten van de stadsklap en ik denk dat ik me in de toekomst nog eens zal inschrijven. Ik vind het een heel leuk en haalbaar initiatief dat mensen met elkaar verbindt.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Vragen of bedenkingen:

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
7/03/2013	MAS	Presentatie & rondleiding	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:

Atelier:

Het atelier zou langer moeten duren. 1uur is te kort om te brainstormen, te construeren, te creëren en te evalueren. Ik zou ook mijn rondleiding kunnen inkorten maar 1u is al heel kort. Bovendien zou ik het jammer vinden dat de kinderen naar het MAS komen en dan het MAS niet eens te zien krijgen. Een optie zou zijn om mijn atelier met een half uurtje uit te breiden, de gehele rondleiding zou dan twee uur en een half duren. In mijn bundel heb ik wel ruimte gelaten voor differentiatie maar eigen

lijkt is dat maar een differentiatie binnen eenzelfde leeftijd (6de Lj). Als ik zou moeten differentiëren voor kinderen van het 3de leerjaar tot het 6de leerjaar zou ik volgende dingen aanpassen:

3de en 4de leerjaar:

- **Enkel met krijt of acryl werken**
- **Met max. 2 personen aan 1 blad (= A1)**

om echt tot een goed vrij beeldend werk te komen zou er in mijn stappenplan (sfeerschepping, brainstormen, construeren, creëren en evalueren) nog een stap 'exploreren' moeten bijkomen. De kinderen zouden tot mooiere en rijkere resultaten komen wanneer je ze eerst laat experimenteren met de techniek zodat ze de eigenschappen en de mogelijkheden van het materiaal al doende kunnen ontdekken. Het exploreren zou ik als 4de stap nemen (tussen construeren en creëren).

Reflectie:

Presentatie

Ik vond het jammer dat mijn tijd voor de presentatie beperkt was. Ik had ook graag nog de 5de verdieping laten zien en het panorama. De presentatie op zich had ik goed getimed, de rondleiding duurde een half uurtje zodat ik nog een half uurtje over had voor mijn presentatie. Ik had gehoopt dat mijn presentatie stipt om 12u afgelopen zou zijn maar er werd nog na gepraat tot 12u30. Om 13u kwam mijn eerste testklas, ik moest nog een heel atelier klaarzetten en in het beste geval ook nog snel een hapje eten. Doordat mijn presentatie een half uur uitliep zat dat hapje eten er niet in. Gelukkig was ik erg goed voorbereid.

Rondleiding

De klas was ruim op tijd en de kinderen waren erg enthousiast. Ik had me goed voorbereid en had de hele rondleiding gisteren nog eens overlopen in de zalen zelf. Ik heb gisteren ook hier en daar bezoekers aangesproken met de vraag of ik hen een woordje uitleg mocht geven bij wijze van oefening. De kennismaking met de kinderen verliep vlot en ik legde meteen de link met spoorzoekers. Ik heb de kinderen niet naar hun namen gevraagd en eigenlijk had ik dat wel moeten doen. Ik legde meteen het verloop van de rondleiding uit zodat de Lln wisten waar ze aantoe waren. Vanuit mijn ervaringen met kls weet ik dat het toelichten van het verloop een belangrijke stap is die je zeker niet mag overslaan. Wanneer je deze stap wel overslaat krijg je de kans telkens weer onderbroken te worden met vragen zoals: 'wat gaan we nu doen', 'Waar gaan we nu heen?' 'Tot hoe laat blijven wij hier?' enz. Het brengt ook een zekere rust bij de kinderen.

Ik had tijdens de rondleiding mijn bundel mee als geheugensteun maar, ik heb het niet nodig gehad. Misschien had ik de bundel best achterwege gelaten om zo een betere indruk te maken maar, de bundel gaf een houvast en dus ook een zekerheid en een rustig gevoel. Ik had voor de rondleiding een uur uitgetrokken en ik heb mijn tijd goed in de gaten gehouden. We gingen tijdig naar het atelier zodat ik nog tijd had voor een korte sfeerschepping/inleiding.

Over het algemeen ben ik erg tevreden met deze eerste test. Ik vind het wel nog steeds jammer dat het atelier zo haastig is verlopen. Dat de kinderen nu geen resultaat hebben is op zich geen ramp omdat je tijdens een atelier vooral procesgericht werkt maar, door de haastige sfeer konden de kinderen ook geen beeldend rijk proces door maken. Bovendien heb ik opgemerkt dat, een atelier geven waarin 3 verschillende technieken worden gebruikt, erg moeilijk te begeleiden is als je er alleen voor staat en als je klas minimum 18 kinderen telt. Wanneer je alleen staat is het erg moeilijk je aandacht en je impulsen te verdelen. Gelukkig is de 6de klas al erg zelfstandig en had ik mijn tafelopstelling en materiaalopstelling zo opgesteld dat de kinderen volledig zelfstandig aan de slag konden.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?

Ik vond het zo leuk vandaag dat ik bovenstaande ervaringen, nieuwe inzichten en boeiende leerervaringen liever in het gidsenteam zou willen benutten dan in de klaspraktijk.

Vragen of bedenkingen:

Misschien is het beter om een extra begeleider te hebben tijdens het atelier.

---

datum	plaats	activiteit	Verwijzing naar bijlage
12/03/2013	MAS	schoolbezoeken	NR.:

Boeiende leerervaringen/ nieuwe inzichten over:**Reflectie:**

Gelukkig had ik vandaag rekening gehouden met de sneeuw en ben ik dus vroeg genoeg vertrokken voor het eerste schoolbezoek. Mijn eerste schoolbezoek was voor 'De blokkendoos' op het Kiel. De directie van de blokkendoos bezocht ik vorige week al in verband met de spoorzoekerskoffertjes. Vorige week adopteerde de school al één koffertje maar, de directie belde me een uur daarna al of ik nog twee koffertjes wou brengen omdat ook de andere klassen wilden deelnemen aan het project. Vandaag ging ik dus extra koffertjes brengen. Tijdens de middag werd ik verwacht op Sint-Eligius (de school naast KdG-departement aan de pothoek) om er mijn project van de koffertjes voor te stellen. Sint-Eligius adopteerde ook één kofferje en beloofde me een mailtje te sturen indien er nog een aantal koffertjes gewenst werden. Mijn laatste bezoek was aan mijn eigen stageschool Sint-Maria om hen hun werkjes terug te bezorgen die ze donderdag in het MAS hadden gemaakt.

Voorstelling project in Sint-Eligius:

Ik had via Gudrun Vermissen een afspraak gemaakt voor dinsdag om 12:30. Ik belde de school op om een eventuele vertraging te melden ten gevolge van de sneeuw maar ik geraakte er dan toch nog op tijd. Ik werd onthaald door de directie en we werden meteen vergezeld door 3 juffen van de werkploeg. De juffen hadden echt tijd vrij gemaakt zodat ik het project kon voorstellen. In andere scholen was dit vaak niet het geval. Ik was goed voorbereid en had voor elke juf een fiche/flyer bij. Ik kreeg eerlijke en gefundeerde feedback van de juffen en ze brainstormden zelf al over een eventuele uitbreiding. De juffen hadden er wel hun twijfels bij of de Turkse kinderen ook op zoek zouden willen gaan naar Marokkaanse verhalen. Een terechte opmerking vond ik, ik had daar zelf nog niet bij stil gestaan. We maakten de afspraak dat de Turkse kinderen, indien zij protesteerde een Turks verhaal mochten neerschrijven maar dat ze er dan moesten bijschrijven dat het een Turks verhaal was.

Wat wil ik later benutten in mijn klaspraktijk of team?**Vragen of bedenkingen:**

---

10. Bijlagen

Bijlage NR.	Titel	Pagina
NR.1	'Testrondleiding 1' – 6 ^{de} leerjaar Sint-Maria	P.

Bijlage 1:
Testrondleiding – 6de leerjaar
Sint-Maria

Inhoudstafel test rondleiding St-Maria	
klassenlijst	
DEEL 1: RONDLEIDING	
Praktisch	
+1A verwelkoming	+1A.1 Voorstelling van mezelf +1A.2 Link met de koffertjes +1A.3 Korte afspraken
+1 Hantwerpen	+1.1 De kernboodschap van het MAS in het uitzicht +1.2 verhalen over Antwerpen en de Schelde +1.3 Antwerpse handjes + 1.4 overige zalen
+2 het depot en spoorzoekers	+2.1 Wake-up ruimte +2.2 Het depot +2.3 Spoorzoekers per etalage +2.4 spoorzoekers vrij ontdekken +2.5 Terugkoppelen naar visie van het MAS (in sas/sluis)
+5 uitzicht + Palma Nova	+5.1 uitzicht 'mijn stad' +5.2 Palma Nova +5.3 waar water... + 5.3 link naar atelier
DEEL 2: VOORBEREIDING ATELIER	
Voorbereiding atelier	Indeling technieken Materialen per techniek: Algemeen
sfeerschepping	Wat betekent Palma Nova voor jou? Link met andere verzonden steden
Atelier: IDEE 1	
Opdracht aan de hand van beeldende werken	Beeldende werken WERK 1 & 2: acrylverf WERK 3 & 4: collage techniek WERK 5 & 6: pastels (vet en zacht)
Onderverdelen en afspraken	Verschillende technieken Afspraken Verdeling
Atelier: IDEE 2	
Tapen en creëren van een nieuw stadsplan	Sfeerschepping Tonen van materiaal i.v.m. technieken WAT?: Stap 1-3 → op de grond Stap 4- → aan tafels (zie voorbereiding)
Het creëren en impulsen	Mogelijke impulsen zijn: De inspiratietafel
opruimen	Voorbereiding Melding Impulsen tijdens opruimen
Rondgang en evaluatie	Rondgang Evaluatie Bedanking
Feedback formulier	De rondleiding Het atelier Extra opmerkingen

---

Praktisch

---

1. Praktische kant

Stap1: verzamelen in de hal en ervoor zorgen dat iedereen een bandje heeft.

Stap2: jassen en rugzakken in één van de bakken laten leggen aan het atelier.

Stap3: in de kring van het atelier gaan zitten voor de kennismaking

---

+1A Verwelkoming

+1A.1 Voorstelling van mezelf

Sommigen onder jullie zullen mij vast al eens gezien hebben. Ik ben de stagiaire van juf Annemie en juf Anja van de derde kleuterklas. Eigenlijk studeer ik dus voor kleuterjuf, en toch heb ik jullie uitgenodigd in plaats van de derde kleuterklas?

+1A.2 Link met de koffertjes

Jullie herkennen deze koffertjes vast wel? Waarvoor dienen die koffertjes? Wie heeft zo'n koffertje al mee naar huis gekregen? Die koffertjes heb ik aan jullie juf gegeven, en ik heb haar gevraagd of jullie voor mij op zoek konden gaan naar Marokkaanse verhalen. Waarom heb ik die koffertjes gemaakt? Ik werk als vrijwilliger mee aan een project hier in het MAS dat 'spoorzoekers' heet. Voor dat project gaan wij op zoek naar Marokkaanse sporen in de stad. Wie heeft er een voorbeeld van Marokkaanse sporen in de stad, m.a.w. hoe kan je aan onze stad zien dat er Marokkanen in onze stad wonen?

Natuurlijk ben ik niet de enige die meewerkt aan dat project. Er zijn nog 15 anderen die ook meedoen aan het project. Waar zij allemaal mee bezig zijn dat zal ik jullie straks laten zien maar, eerst en vooral laat ik jullie het MAS en Antwerpen zien.

+1A.3 Korte afspraken

Ik denk dat jullie wel weten wat mag en wat niet mag in een museum maar ik ben een kleuterjuf dus ga ik het toch nog eens herhalen.

-Nergens aankomen

-Niet roepen (en graag ook wat luisteren)

+1 Hantwerpen

+1.1 De kernboodschap van het MAS in het uitzicht

De haven als verrijking van de stad: Antwerpen is al eeuwen een *havenstad* en is daardoor al eeuwen verbonden met de wereld. De wereld vaart hier dus eigenlijk al eeuwen binnen.

Verhalen en de mensen van de stad: Het MAS brengt *verhalen over de stad*, de stroom, de haven én over de wereld in al zijn verscheidenheid. En het belicht in elk verhaal *de verbondenheid tussen Antwerpen en de wereld*.

Als je dat nu allemaal hoort, dat Antwerpen verbonden is met de wereld. Ze zeggen zelfs 'De wereld vaart hier dus eigenlijk al eeuwen lang binnen' Wat zou dan de belangrijkste troef zijn van Antwerpen? (= de Schelde)

+1.2 verhalen over Antwerpen en de Schelde

Over die Schelde zijn erg veel verhalen en zelfs liedjes geschreven. Wie kent er een paar? Het bekendste verhaal van de Schelde is misschien wel het verhaal hoe Antwerpen aan zijn naam komt.

Pilotage-gebouw

Bovenop het dak van dat gebouw staat een standbeeld. Dat is het standbeeld van Brabo. Wie kent het verhaal van Brabo en Antigoon?

Antigoon was een reus die tol vroeg aan elke schipper die door de Schelde wou varen. Wanneer een schipper weigerde tol te betalen of wanneer een schipper niet voldoende geld had om tol te betalen hakte Antigoon hun hand af en wierp die in de Schelde. Tot Brabo, een Romeins legerofficier, zich kwam moeien. Brabo versloeg de reus door de hand

van de reus af te hakken en het in de Schelde te werpen. En zo kwam het dat de Schelde tol vrij was en dat de stad van die dag af Antwerpen heette. (hand-werpen)

+1.3 Antwerpse handjes

Het MAS wil eigenlijk het verhaal van de stad vertellen. Als we nu terug denken aan het verhaal van Antigoon en hoe de stad aan haar naam kwam, is er dan iets dat je opvalt aan het MAS? Hoe wil het MAS dit verhaal vertellen? (= door de handjes tegen de gevel)

Gokken en rekenen

Hoeveel handjes denk je dat er aan de gevel hangen? (=3000)

Hoeveel mensen zou Antigoon dan nodig hebben om de hele gevel van het MAS te voorzien van handen, als hij wanbetalers beide handen afnam? (=1500)

Het Antigoon-spel

We gaan allemaal in een kring zitten. Je kruist je linker hand met de rechterhand van je buur en je kruist je rechter hand met de linker hand van je buur. Je linker hand ligt bovenaan, je rechter hand onderaan. We willen de Schelde opvaren, dus moeten we tol betalen aan Antigoon. Dat gaat als volgt: ik betaal als eerste tol (ik klop met m'n hand op de grond) daarna gaan we in wijzerszin alle handen af. (dit wordt erg moeilijk omdat onze handen gekruist zijn). Wanneer je te laat of te vroeg klapt, gaat je hand eraf. Het kan ook gebeuren dat iemand twee keer klapt: dat betekent dat we van richting veranderen! Elke keer wanneer je verkeerd klapt, gaat je hand eraf. Je bent af wanneer je jouw beide handen kwijt bent.

! We stoppen het spel wanneer er iemand beide handen kwijt is!

+ 1.4 overige zalen

In het MAS hebben ze natuurlijk die stadsgeschiedenis willen tonen. Aan de buitenkant doen ze dat aan de hand van de handjes en aan de binnenkant doen ze dat aan de hand van de uitzichten maar, ook in de zalen vind je de geschiedenis van Antwerpen terug. Op de **5de verdieping** vind je de tentoonstelling '**wereldstad**', die tentoonstelling gaat over de evolutie van Antwerpen en hoe Antwerpen zich al van in het begin wou profileren als een echte wereldstad. Op de **6de verdieping** vind je de tentoonstelling '**wereldhaven**' en die tentoonstelling gaat voornamelijk over de evolutie van de Schelde en de haven. Die twee verdiepingen vertellen een meer voor de hand liggend verhaal.

Op de **4de verdieping** gaat het over '**machtsvertoon**' over prestige en symbolen. Op de **7de en 8ste verdieping** gaat het over '**leven en dood**' over 'mensen en goden' en over 'de boven- en de onderwereld'. Op de **2de verdieping** vind je **het depot** en daar gaan we nu naartoe.

+2 Het depot & spoorzoekers

+2.1 Wake-up ruimte

De MAS collectie omvat 470 000 voorwerpen en in dit depot worden er 180 000 bewaard.

- Museum het Vleeshuis
- Scheepvaartmuseum
- Volkskundemuseum
- Etnografisch museum

De collecties uit deze musea werden samen ondergebracht in het MAS. De gebouwen kregen een andere functie bv.: Het Steen is een cultuurhuis voor de jeugd. Er worden voorstellingen gegeven en tijdelijke tentoonstellingen. Het Vleeshuis is nu een museum voor muziek en instrumenten.

+2.2 Het depot

In dit depot worden niet alleen voorwerpen bewaard. Hier worden ook de pionierverzamelaars van het MAS voorgesteld die in de 19de eeuw leefden. Laat de kinderen eerst op eigen houtje de inhoud van de schuiven ontdekken.

Één van de pioniers verzamelaars is Max Elskamp...

MAX ELSKAMP (bijlage 1)

OPEN 2de schuif van rechts (BIO, werkkamer foto's) en 3de schuif van rechts*

Wie?

Max Elskamp was een rijke Franstalige Antwerpenaar. Hij wijdde zijn leven vooral aan het verzamelen van kunst en volkskunde, en was zelf ook grafisch kunstenaar en dichter.

Collectie

Elskamp schuimde Antwerpse volkswinkeltjes af. Hij noteerde wat hij zag, hoorde en kocht, en verwerkte dat in zijn poëzie en grafische kunst. Hij verzamelde daarnaast ook voorwerpen uit Japan, India en Afrika, die hem artistiek aanspraken.

Hij had een brede interesse. Hij kocht met kennis van zaken, maar ook vanuit verwondering en een buikgevoel (associatief).

Voorbeeld

liefdesthermometer (volkskundig)

+2.3 Spoorzoekers per etalage

Sinds januari 2012 neem ik deel aan het vrijwilligersproject 'spoorzoekers'. We zijn met ongeveer een 15-tal spoorzoekers en we gaan naar eigen interesse op zoek naar Marokkaanse sporen in de stad. Ik wou op zoek gaan naar Marokkaanse verhaaltjes, daarom stak ik de koffertjes ineen. Ondertussen doen ook al een aantal andere scholen mee, en krijgen die kinderen van de 6de klas ook om beurten een koffertje mee naar huis.

Aan de etalages is er niet zoveel plaats dus zal ik per etalage over één persoon vertellen. Nadien kunnen jullie zelf de etalages bekijken zodat je te weten komt wat de andere spoorzoekers aan het doen zijn. Op het einde is er ook nog een filmpje dat je kan bekijken, er staat een computer met interviews en filmpjes op en je kan in het gastenboek schrijven.

1. Govert en zijn simulatie van het reizende voertuig.
2. Annick zoekt sporen van de eerste generatie migranten uit Deurne die kwamen werken in de glasfabriek van Verlipack.
3. Sam zoekt naar sporen en beweegredenen van Marokkaanse migranten die als zelfstandige een eigen zaak begonnen.
4. Freya gaat via kleuters en leerlingen op zoek naar Marokkaanse kinderverhalen.

+2.4 spoorzoekers vrij ontdekken

Jullie kunnen nu zelf de etalages bekijken zodat je te weten komt wat de andere spoorzoekers aan het doen zijn. Je kan mij ook nog altijd dingen vragen. Op het einde van de gang is er ook nog een filmpje dat je kan bekijken, er staat een computer met interviews en filmpjes op en je kan in het gastenboek schrijven.

+2.5 Terugkoppelen naar visie van het MAS (in sas/sluis)

Verhalen en de mensen van de stad: Het MAS brengt verhalen over de stad, de stroom, de haven én over de wereld in al zijn verscheidenheid. En het belicht in elk verhaal de verbondenheid tussen Antwerpen en de wereld.

Met spoorzoekers zijn we nu op zoek naar Marokkaanse sporen en verhalen om de collectie aan te vullen. Jullie zijn ons dankzij die kofferjes eigenlijk aan het helpen bij die zoektocht maar, als je nu zelf zou mogen kiezen welke verhalen of voorwerpen of sporen je verzamelt voor de collectie van het MAS, wat zou je dan kiezen?

(De kinderen zullen waarschijnlijk verschillende nationaliteiten aanhalen)

Dit is een stadsplan van de stad Antwerpen uit de 16de eeuw. Soms vind je stadsplannen op straat en daar staat dan een rode bol op met 'u bevindt zich hier'. Als die rode bol hierop zou staan, waar zou je die dan zetten? Waar bevinden we ons nu? Welk gebouw stond daar oorspronkelijk? (Het hanzehuis → anekdote over leerlingen van Harelbeke)

Wat valt jou op? Wat is er anders dan nu? Waarom zou dat zo geweest zijn?

+ 5.6 link naar atelier

Wat als je nu zelf je eigen Palma Nova mocht ontwerpen? Hoe zou dat er dan uitzien? Denk er maar eens over na op weg naar beneden.

Verantwoording

---

1. twee ideeën

Er zijn twee mogelijke uitwerkingen:

Idee 1: is aan te raden bij leerlingen die graag en vaker beeldend werken.

Idee 2: is zo goed als dezelfde opdracht maar, is aangepast aan leerlingen die niet vaak beeldend werken en die zonder houvast niet tot vormgeven komen.

Atelier: Algemeen

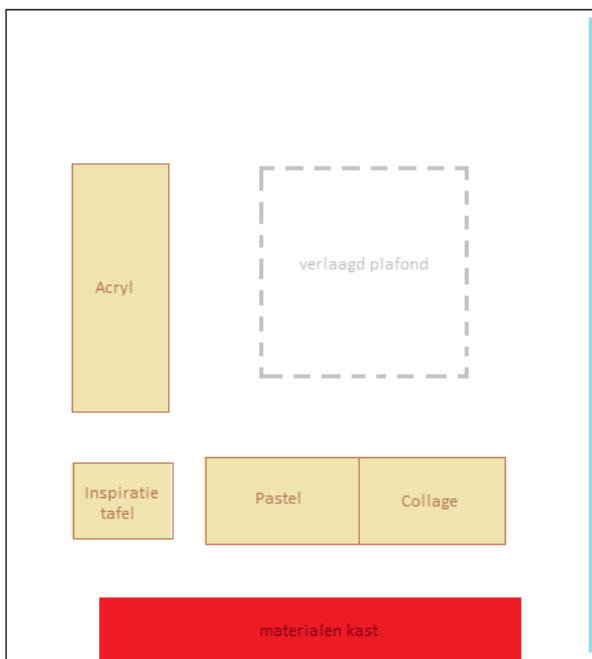

Vorbereiding Atelier

---

1. Indeling technieken:

2. Materialen per techniek:

Acryl: Vodden, mengpotjes/stukjes karton, penselen, water,...

Pastel: Vette en zachte pastels, vodden of keukenpapier, houtskool,...

Collage: Krantenpapier, tijdschriften, lijmstiften, scharen (links en rechts),...

3. algemeen

- Afdrukken van beeldende werken voorzien op de 'inspiratietafel'.
- Onderleggers voorzien (tafelpapier)
- A2 per leerling voorzien (6 per techniek)

Sfeerschepping

---

1. Wat betekent Palma Nova voor jou?

Toen we daarnet op de 5de verdieping stonden vroeg ik jullie na te denken over een ideale stad. Wie heeft er al een ideale stad voor ogen? (als er vrijwilligers zijn, hen laten spreken)

Mogelijke vragen:

- Is er iets wat je absoluut niet zou kunnen missen in deze stad? Dan moet dat er zeker bij.
- Is er iets dat je al eens in een andere stad gezien hebt, dat je ook graag zou willen?
- Hoe zou jouw huis er uitzien in jouw ideale stad?
- Zouden er veel parken zijn of juist niet? Ga je eerder voor een sporthal of een lekker luie cinema?
- Rijden er auto's in jouw stad, of is het een stad in de toekomst? Misschien moet iedereen wel met de fiets of te voet of gaan, alle trams en bussen ondergronds...?

2. Link met andere verzonnen steden

Er zijn wel meerdere steden die niet echt bestaan. Die steden zijn door mensen verzonnen volgens hun eigen ideaal. Wie kent er zo een stad? (Atlantis, El Dorado,...)

Atelier: IDEE 1

IDEE 1: De opdracht aan de hand van beeldende werken

---

1. Beeldende werken

Straks mogen jullie zelf aan de slag en mogen jullie je eigen Palma Nova ontwerpen. Maar voor jullie beginnen wil ik toch een aantal werken laten zien.

WERK 1 & 2: acrylverf

- Met welke techniek is dit werk gemaakt? (met welke materialen)
- Vanuit welk perspectief is dit geschildert? (waar stond de schilder?)
- Zijn er nog mogelijke perspectieven om een stad te schilderen?
- Volgend schilderij is van veraf geschilderd. Dat maakt dat je een groter deel van de stad kan afbeelden.
- Je kan ook goed zien dat het in het eerste werk nacht is en in het tweede werk zonsondergang.

WERK 3 & 4: collage techniek

- Met welke techniek is het werk gemaakt?
- Vanuit welk perspectief is dit werk gemaakt? Vanuit welk aanzicht?
- Welke materialen zijn er gebruikt?
- Merk je een verschil met de volgende prent?

© Can Stock Photo – csp5450156

WERK 5 & 6: pastels (vet en zacht)

- Met welke techniek is het werk gemaakt?
- Vanuit welk perspectief is dit werk gemaakt? Vanuit welk aanzicht?
- Welke materialen zijn er gebruikt?
- Merk je een verschil met de volgende prent?

Onderverdeling en afspraken

---

1. verschillende technieken

Jullie hebben nu verschillende technieken gezien. In totaal 3 technieken om precies te zijn. We hadden: (laat de leerlingen de technieken nog eens benoemen)

Ik ga jullie nu in 3 groepen verdelen. Ik heb een tafel waar je jouw Palma Nova in acryl verf kan maken, waar je jouw Palma Nova in collagetechniek kan maken en waar je jouw Palma Nova met pastels kan maken.

2. Afspraken

Zodra ik jullie verdeeld heb mag je eraan beginnen. Vergeet vooral je naam niet, let op je kledij en je krijgt 40 min. De tijd om aan je Palma Nova te werken, besteed je tijd nuttig zou ik zeggen.

3. Verdeling

6 leerlingen die hun werk met Acryl willen maken... (ga zo door tot je iedereen verdeeld hebt)

Atelier: IDEE 2

IDEE 2: tapen en creëren van een nieuw stadsplan

---

1. Sfeerschepping

De sfeerschepping is voor beide opdrachten dezelfde.

2. Tonen van materiaal i.v.m. technieken

(Zie 'beeldende werken' uit idee 1)

3. WAT?:

De klas wordt in 3 groepen verdeeld. Elke groep heeft een A1/A0 met in het midden de kathedraal. De kinderen krijgen allemaal verschillende rollen papier tape. (dikke, dunne, hele fijne,...)

4. stap 1-3 → op de grond

Stap 1:

Voorzie jullie stad van een stratenplan door de papiertape te gebruiken. Je kan hoofdbanen (zoals de Leie) in dikke tape zetten en kleine kronkelweggetjes kan je in gescheurde stukjes tape doen.... Laat je maar eens gaan.

Stap 2:

Bekijk nu eens jullie stratenplan. Op welke plaats in jouw stad zou je het liefste wonen? Neem een rode stift/ rood krijtje en teken het bolletje 'ik bevind me hier'.

Stap 3:

Jouw eigen stuk mag jezelf aanpassen en inkleden zoals je zelf wil. Neem de mal (A2 blad) en leg die over het stuk waar jij graag zou wonen. Omlijn jouw "territorium" en snijd of knip het uit.

5. stap 4- → aan tafels (zie voorbereiding)

Stap4:

Aan de slag met een techniek. Elke leerling kiest voor zichzelf een techniek uit. Pastel-acryl of collage-techniek.

Atelier: Algemeen

Het creëren en impulsen

1. Mogelijke impulsen zijn:

- Als je naar een actiefilm kijkt en ze achtervolgen iemand. Hoe brengen ze dat dan in beeld?
- Wanneer lijkt een gebouw groter? Vanuit de lucht of van op de grond. (het vogel- en kikkerperspectief aanhalen)
- Je kan jouw stad in vooraanzicht tekenen of in bovenaanzicht maar, je kan je stad ook zo tekenen dat je meerdere aanzichten ziet. Dat heet perspectief. (vluchtpuntperspectief aanhalen)
- Wat is het allerbelangrijkste in jouw stad? Hoe ga je dat laten zien dat dat het belangrijkste is?
- ...

2. De inspiratietafel

De kinderen mogen een kijkje nemen aan de inspiratie tafel waar prenten en objecten liggen die hen inspiratie kunnen bieden. (zie inspiratielijst) Ze mogen geen prenten of objecten mee nemen naar hun tafel (om kopiewerk te voorkomen). Wanneer ze naar de inspiratietafel gaan mogen ze geen spullen van hun eigen tafel meenemen (penselen, pastels, schaar, enz.) om ongelukken te vermijden.

Opruimen

---

1. Voorbereiding

- Vuilbakken bij pastel en collage plaatsen.
- Twee emmers plaatsen bij acryl: één voor penselen, één voor waterpotten.
- Tijdig inspiratietafel opruimen zodat je materialen op tafel kan verzamelen om te controleren.

2. Melding

(in je handen klappen) Je krijgt nog 5 min. Om je werk af te werken. Wanneer mijn muziek aan gaat beginnen we met opruimen. Eerst een aantal afspraken. Enkel de leerlingen die met verf werkten wil ik aan de wasbak zien, de anderen kunnen gewoon aan hun eigen tafel opruimen.

3. impulsen tijdens opruimen

Acryl:

- Alle penselen in een grote emmer (+/- 3cm water) verzamelen.
- Indien er plastic potjes gebruikt zijn om verf in te mengen worden die door 2 personen opgehaald en door 1 persoon uitgespoeld.
- Het water van de bokaal mag in een tweede emmer verzameld worden. De potten worden aan het begin van de tafel verzameld.

Pastel:

- Alle krijtjes worden terug in de juiste doosjes gestopt.
- Alle afval wordt in de vuilbak geworpen.

Collage:

- Alle lijmstiften en scharen in het juiste mandje.
- Alle bruikbare papierresten in de mand
- Alle snippers in de vuilbak.

Rondgang + evaluatie

---

1. Rondgang

We verzamelen rond de acryltafel. Iedereen blijft van elkaars werken af. Leerlingen die dat willen kunnen iets vertellen over hun Palma Nova.

2. Evaluatie

Gebeurt aan de laatste tafel van de rondgang.

-Vonden jullie het fijn vandaag? Je mag het ook eerlijk zeggen als je het maar niks vindt maar dan zou ik wel graag weten waarom.

-Wat vond je het leukst?

-Heb je vandaag iets bijgeleerd? Wat wist je nog niet of had je nog nooit gedaan?

-Wat zou je nog aan deze tour of aan het atelier veranderen?

-Wat vonden jullie van de koffertjes? Willen jullie er nog verder aan werken?

3. Bedanking

Alvast nen dikke merci dat jullie zo goed hebben meegewerkt! Jullie waren mijn eerste testpubliek. Ik hoop dat jullie het fijn vonden? En nog veel plezier met de koffertjes.

11. Literatuurlijst

- Hees E. (2007). *Rachid en de blauwe mannen*. Amsterdam: Thoeris.
- Butterflyworks (2009). *Hier woon ik: Marokko*. The house of books & Oxfam Novib.
- Boubeker H. (1991). *Berberse verhalen*. Berchem: EPO vzw.
- Hamid J. (1999). *Jamal en Jamila: vrolijke kinderliedjes uit Marokko*. Rotterdam: Equator producties.
- Norac C.; Cneut C. (2005). *Een geheim waar je groot van wordt*. Wielsbeke: De Eenhoorn
- De Kockere G.; De Graef S. (2007). *Vreemdgaan*. Wielsbeke: De Eenhoorn.
- Van der Linden E.; Diederens S. (2007). *De snoepjes van Aisha* Amsterdam:Clavispeuter
- D'Hamers K.; Schoefs H. & Klochov R. (2008). *kif kif en shouf shouf* Brussel: Faro
- School zonder racisme (1996). *De koffer van mijn oma en opa in Marokko*
- De Bode A. (2012). *Mijn straat een wereld van verschil* Wielsbeke: De Eenhoorn
- Bezzazi A.; (1997). *Berber sprookjes uit Noord-Marokko*. Leuven: Van Halewyck
- Mok I.; Reinsch P.; (1999) *Kieskleurig: Handleiding intercultureel lesmateriaal*. Utrecht: Parel
- Verschelden A.;(20 september 2012). *Waarom wij, De Morgen, 'allochtoon' niet meer gebruiken*. → <http://www.demorgen.be/dm/nl/2462/Standpunt/article/detail/1503948/2012/09/20/Waarom-wij-De-Morgen-allochtoon-niet-meer-gebruiken.dhtml>
- De Ceulaer J.; (20 juli 2012) *Allochtoon: We moeten van dat woord af!*
→http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120719_00228814